

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Kapitola z dějin Československého červeného kříže (1945 – 1952)

Chapter of the Czechoslovak Red Cross History (1945 –
1952)

Kateřina Kocandová Jelínková

Vedoucí práce: PhDr. Hana Havlůjová, PhD.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: N D – ZSV

2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Kapitola z dějin Československého červeného kříže (1945 – 1952)“ vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Hany Havlůjové, PhD. S využitím pramenů a literatury, které jsou uvedeny na konci v seznamu použité literatury.

V Praze dne

.....

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce PhDr. Haně Havlůjové, PhD. za odbornou pomoc a cenné rady při vypracování diplomové práce.

Abstrakt

Práce se věnuje historii organizace Československého červeného kříže (ČSČK), přičemž výhradní pozornost je zaměřená na období let 1945 – 1952. V letech 1945 - 1948 vykonával ČSČK záslužnou práci, nejen v oblasti zdravotnické, ale také sociální. Jmenujme například přípravu ošetřovatelek a dobrovolných sester, zřizování a udržování zdravotnických ústavů, pátrání po pohřešovaných lidech, kteří zmizeli za druhé světové války. Zvláštní kapitola působení ČSČK se začala psát po únorovém převratu v roce 1948, kdy docházelo k postupné transformaci v dobrovolnou organizaci Národní fronty. Práce čerpá především z archivního fondu ČSČK, který je uložen v Národním archivu.

Klíčová slova:

Československý červený kříž – sociální práce – moderní dějiny – poválečné Československo
– Národní fronta

Abstract

The thesis is dedicated to the history of the Czechoslovak Red Cross (CSRC) organization, especially to the period 1945 – 1952. The CSRC carried out valuable activities between 1945 and 1948 not only in the medical field, but also in social services. Training of caregivers and voluntary nurses, establishing and operating medical facilities or searching for missing individuals due to WWII can be listed among others. A particular phase of CSRC history started after February 1948 Coup, when it slowly transformed into voluntary organization of the National Front. The thesis is mainly based on archives of CSRC stored in the National archive.

Key words

Czechoslovak Red Cross – social services – modern history – Czechoslovakia after war – National Front

Seznam zkratk

ČK	Červený kříž
ČP	Červený půlměsíc
ČSČK	Československý červený kříž
ČSM	Československý svaz mládeže
ČSP	Československá sociální pomoc
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
KSČ	Komunistická strana Československa
NF	Národní fronta
NLK	Národní lékařská knihovna
NTS	Národní transfuzní služba
PO ČSM	Pionýrská organizace Československého svazu mládeže
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
USA	Spojené státy americké
ÚAV NF	Ústřední akční výbor Národní fronty
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VB	Velká Británie
VOŠ	Vyšší ošetrovatelská škola

Obsah

Úvod	8
1. Práce Československého červeného kříže v zahraničí za druhé světové války	14
1.1 Pozice ČSČK po mnichovském diktátu a na začátku války	14
1.2 V exilu	15
1.3 Konec války	21
2. Obnova činnosti ČSČK v prvních letech po druhé světové válce.....	24
2.1 Znovuzahájení činnosti ČSČK po druhé světové válce.....	24
2.2 Činnost ČSČK v letech 1946 – 1947	36
2.2.1 Zprávy z některých spolků a odborů ČSČK	44
3. Činnost Dorostu ČSČK v prvních letech po druhé světové válce (1945 – 1951).....	48
3.1 Obnovení činnosti Dorostu ČSČK po válce	48
3.2 Vytvoření jednotné organizace mládeže.....	60
4. Hana Benešová – čestná předsedkyně ČSČK	65
5. Činnost ČSČK v letech 1948 - 1952 – nové podmínky, nové problémy	68
5.1 Na cestě k vytvoření masové zdravotnické organizace	71
5.2 Transformace ČSČK v dobrovolnou organizaci NF a jeho legislativní zakotvení	75
5.3 I. celostátní sjezd ČSČK.....	77
Závěr.....	81
Seznam použitých pramenů a literatury	83
1. Archivní prameny	83
2. Periodika	83
3. Publikace vydávané ČSČK.....	84
4. Literatura	84

Úvod

Tato diplomová práce se bude zabývat historií jedné z nejdůležitějších humanitárních společností, která působí na našem území, dnes známé jako Český červený kříž. Dějiny tohoto spolku se začaly psát již v poslední třetině 19. století, tedy v době, kdy byly české země součástí Rakouska-Uherska. Národní společnost ČSČK byla založena v roce 1919, tedy jen několik měsíců po vzniku suverénního státu Čechů a Slováků.¹ V letech 1919 – 1938 byla předsedkyní ČSČK Alice Masaryková², dcera tehdejšího prezidenta T. G. Masaryka. V době druhé světové války byl domácí ČSČK rozpuštěn.

Cílem práce je představit kapitoly z dějin Československého červeného kříže (ČSČK), v letech 1945 – 1952. Rok 1945 byl pro ČSČK významný, druhá světová válka skončila, Československo bylo osvobozeno a nic nebránilo tomu, aby činnost spolku byla přenesena zpátky na území Československé republiky.³ V následujících letech po druhé světové válce vykonával ČSČK záslužnou práci, nejen v oblasti zdravotnické, ale také sociální. K zásadním změnám ve fungování ČSČK došlo po únorovém převratu v roce 1948, kdy bylo rozhodnuto o jeho následné transformaci v dobrovolnou organizaci Národní fronty.⁴ Důvodem tohoto časového zaměření méj díplomové práce je zejména to, že činnost ČSČK po druhé světové válce není v sekundární literatuře zpracovaná do takové hloubky, jak by si zasloužila.

V této diplomové práci jsem čerpala z různých historických pramenů. Důležité informace jsem získala z archivních materiálů. Dále pak ze sekundární literatury a z dobových periodik.

¹ Dne 1. února 1919 se konala schůzka sociálních pracovníků v Obecním domě v Praze, na které bylo rozhodnuto o založení ČSČK. Na základě této schůzky byla vyslána delegace k prezidentovi republiky s žádostí o souhlas k založení této organizace. Dne 6. února 1919 prezident souhlasil s ustanovením ČSČK. In: ŠVEJNOHA, Josef. *Alice Masaryková – první předsedkyně Československého červeného kříže*. Praha: Český červený kříž, 2003, str. 49.

² PhDr. Alice Masaryková (1879 – 1966), socioložka, osvětová pracovnice, zakladatelka a první předsedkyně ČSČK

³ V době druhé světové války ČSČK působil z podnětu československé exilové vlády také v zahraničí. Byl zřízen dekretem prezidenta republiky dr. Edvarda Beneše. In: ŠVEJNOHA, Josef. *Hana Benešová – čestná předsedkyně Československého červeného kříže*. Praha: Úřad Českého červeného kříže, 2005, str. 35.

⁴ Spolek Československý červený kříž nesl v letech 1919 – 1951 následující názvy: Československý Červený kříž (1919 – 1926 a 1949 – 1951), Společnost Československého Červeného kříže (1926 – 1938 a 1945 – 1949). In: LAŠŤOVKA, Marek a kol.: *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895 – 1990*. Praha: Scriptorium, 1998.

Nejvíce pramenných informací o ČSČK najdeme v Národním archivu v Praze, kde je uložen fond „Československý červený kříž, Praha (1945 – 2008)“.⁵ Fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 2008) je zpracovaný pouze částečně a jeho správou je pověřena PhDr. Lenka Kločková. Tento fond obsahuje například stanovy spolku, protokoly ze sjezdů ČSČK, materiály týkající se Dorostu ČSČK, dokumenty vztahující se k organizačním a hospodářským záležitostem ČSČK, články z dobových periodik a další.

Dalším významným zdrojem byl fond „Československý červený kříž, Londýn (1940 – 1945)“, taktéž uložený v Národním archivu Praha, ze kterého jsem čerpala zejména informace týkající se roku 1945. Další fondy, které jsem ke své diplomové práci prostudovala, byly ty, jež jsou spojeny s postavou Hany Benešové⁶. Jedná se o fond „Benešová Hana“ uložený v Archivu národního muzea a fond „Benešová Hana“ uložený v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd ČR. Zejména poslední jmenovaný fond skrýval celou řadu zajímavých informací pojících se k činnosti ČSČK, jako například zápisy ze schůzí ČSČK, oběžníky Dorostu ČSČK a články z dobových periodik.

K problematice dějin ČSČK existuje poměrně rozsáhlá literatura. Této tématice se věnoval zejména Josef Švejnoha, který napsal knihy jako *80 let činnosti Československého červeného kříže, 1919 – 1999*⁷, *Alice Masaryková – první předsedkyně Československého červeného kříže*⁸ a *Hana Benešová – čestná předsedkyně Československého červeného kříže*⁹. První knižní publikace přináší ucelený přehled o historii ČSČK, nicméně zásadní potíží spatřuji v tom, že činnosti ČSČK po druhé světové válce jsou věnovány pouze dvě stránky. Větší část knihy věnoval autor práci ČSČK od 50. let 20. století do roku 1999. V pořadí druhá kniha se zabývá životním příběhem první předsedkyně ČSČK Alice Masarykové. Z této knihy jsem čerpala informace týkající se myšlenky Velikonočního míru ČSČK, protože právě Alice

⁵ V době nacistické okupace došlo pravděpodobně ke zničení archivu ČSČK z let 1919 – 1938. Z písemností tohoto období zůstalo pouze torzo.

⁶ Hana Benešová (1885 – 1974), manželka druhého československého prezidenta Edvarda Beneše, čestná předsedkyně ČSČK

⁷ ŠVEJNOHA, Josef: *80 let činnosti Československého červeného kříže 1919 – 1999*. Praha: Úřad Českého červeného kříže, 1999.

⁸ ŠVEJNOHA, Josef: *Alice Masaryková – první předsedkyně Československého červeného kříže*. Praha: Český červený kříž, 2003.

⁹ ŠVEJNOHA, Josef: *Hana Benešová – čestná předsedkyně Československého červeného kříže*. Praha: Úřad Českého červeného kříže, 2005.

Masaryková má obrovský podíl na zavedení této slavnosti, která byla v Československu znovu obnovena po druhé světové válce. V poslední jmenované knize najdeme kapitolu *Hana Benešová a Československý červený kříž*, která mapuje působení Hany Benešové ve spolku v letech 1919 – 1948. Velký prostor věnoval Švejnoha blízkým spolupracovníkům Hany Benešové v ČSČK, mezi které patřil například Josef Čihák – Znamenáček¹⁰, Alois Vicherek¹¹, Marína Paulíny¹², Vladimír Ján Žuffa¹³, Antonín Sum starší¹⁴ a Alois Cirps¹⁵. Za velmi zdařilou považuji knihu *80 let dorostu Českého červeného kříže*¹⁶, jejíž autoři jsou Jiří Procházka a Josef Švejnoha. V kapitole *Činnost Dorostu ČSČK v prvních letech po druhé světové válce (1945 – 1949)* je na několika stránkách vykreslena práce a organizace Dorostu ČSČK. Tato kapitola mi pomohla lépe se zorientovat v činnosti Dorostu ČSČK a usnadnila mi tak chronologické řazení událostí týkajících se Dorostu ČSČK, které se mi podařilo vyhledat v archivním fondu.

Ve fondu ČSČK se dochovala nevydaná publikace *Uprostřed svého století – Československý červený kříž po 50 letech své činnosti, Československý červený kříž do dalších 50 let služby*, která představuje dějiny ČSČK do roku 1969. Jejím autorem je Zdeněk Gazdík.¹⁷ Publikace je rozdělena do několika kapitol, které se zaměřují například na založení v roce 1919, na období mezi dvěma válkami, na válečná léta 1939 – 1945. V kapitole *Nové podmínky, nové problémy* Gazdík velmi zdařile postihl nové výzvy ČSČK, jež na něj čekaly po roce 1945.

¹⁰ Generál Josef Čihák – Znamenáček (1891 – 1944), náčelník hlavního štábu československé armády, dekretem prezidenta republiky v roce 1940 jmenován do funkce předsedy ČSČK v zahraničí

¹¹ Alois Vicherek (1892 – 1956), generál, v roce 1944 jmenován do funkce předsedy ČSČK

¹² Marína Paulíny (1887 – 1945), v roce 1940 jmenována do funkce místopředsedkyně ČSČK v zahraničí se sídlem v Londýně

¹³ Vladimír Ján Žuffa (1893 – 1974), první místopředseda a člen Hlavního štábu ČSČK v zahraničí

¹⁴ Antonín Sum st. (1877 – 1947), člen čtyřčlenného řídicího výboru obnoveného ČSČK na osvobozeném území v roce 1945

¹⁵ Alois Cirps (1885 – 1956), ředitel Slovenské divize ČSČK

¹⁶ PROCHÁZKA, Jiří a JOSEF ŠVEJNOHA. *80 let dorostu Českého červeného kříže*. Praha: Úřad Českého červeného kříže, 2000.

¹⁷ GAZDÍK, Zdeněk. *Uprostřed svého století*. Praha 1969, nevydaná práce: Národní archiv, fond Československý červený kříž, nezpracováno, kart. 1.

Dalším zdrojem informací byl dobový periodický tisk. ČSČK vydával v letech 1946 – 1965 časopis, který nesl název *Československý Červený kříž*¹⁸. V práci budu čerpat z ročníků, které vyšly v letech 1946¹⁹, 1948²⁰, 1949²¹, 1950²², 1951²³ a 1952²⁴. ČSČK dále vydával věstník Dorostu ČSČK, pod názvem *Zdravý svět*. Tato diplomová práce bude čerpat z ročníků 1946 – 1947 a 1947 - 1948, které specifikují práci Dorostu ČSČK po druhé světové válce v Čechách a na Moravě. Na počátku padesátých let (v letech 1951 – 1952) vydávalo ministerstvo zdravotnictví spolu s ČSČK měsíčník *Zdraví lidu*, opět se mi nepodařilo dohledat všechny výtisky, avšak ve fondu ČSČK v Národním archivu v Praze najdeme ročník 11 z roku 1952, kde je viditelná zásadní proměna hned na úvodní stránce. Novou čestnou předsedkyní ČSČK se stala Marta Gottwaldová a společně se její černobílou fotografií je zde zachycen úryvek jejího projevu: „*Za mír dnes neprosí, ale bojují stamiliony pracujících ve všech zemích. Také československý lid patří k této veliké mírové frontě, kterou vede náš nejlepší přítel – Sovětský svaz.*“²⁵ Pro své členy a funkcionáře vydával ÚV ČSČK *Zprávy pro pracovníky Československého Červeného kříže*, který pod tímto názvem vycházel v letech

¹⁸ O významu časopisu Československý červený kříž pro fungování ČSČK se vyjádřila v roce 1946 jeho zakladatelka Alice Masaryková: „*Přeji časopisu ČSČK šťastnou cestu do místních spolků a do domovů členů. V časopise se zrcadlí život spolku ČSČK tak, jak se vyvíjí v širých oblastech celé republiky. Jsou v něm zprávy o činnosti různých národních Červených křížů, i z mezinárodního ústředí, a tak nás sblížují navzájem i s celým světem. Odborné články pomáhají členům místních spolků ujasňovat si různé úkoly a přispívají k zjednodušení pracovních metod. Místní spolky, majíce možnost spolupracovat s lékaři a diplomovanými sestrami vnášejí do svých obcí přesné hygienické uvědomění a touto prací také umožňují lékařům, sestram a sociálním pracovnícím poznávat místní tradici a zvyky. Je rysem československé práce hygienické, že se vřazuje do celokulturní práce lidovýchovné a že spisovatelé, umělci výtvarní i hudebníci tak ochotně přikládají ruku k dílu. Radost ze slunce, vody a vzduchu je blízká umění a je základem zdraví a zdravotnictví. To, že list ČSČK bude čten s pochopením i v malých chaloupkách i v domech velkoměst, je největší radostí pisatelů. Vědomí, že přispívají k zdokonalení životní úrovně spoluobčanů, je nekrásnější odměnou za jejich houževnatou a pilnou práci. Časopis ČSČK připadá mi jako krb, v němž teplým plápozem hoří oheň poznání, aby oheň nevyhasl.*“ In. *Předmluva k časopisu, Československý Červený kříž, Praha, 1946*

¹⁹ Československý Červený kříž, Praha, 1946, dostupný v Národní knihovně v Praze

²⁰ Československý Červený kříž, Praha, 1948, dostupný v NLK

²¹ Československý Červený kříž, Praha, 1949, roč. 4, dostupný v NLK

²² Československý Červený kříž, Praha, 1950, roč. 2, dostupný v NLK

²³ Československý Červený kříž, Praha, 1951, dostupný v NLK

²⁴ Československý Červený kříž, Praha, 1952, dostupný v NLK

²⁵ *Zdraví lidu*, Praha: Měsíčník ministerstva zdravotnictví a Čs. Červeného kříže, 1952, roč. 11.

1951 – 1954. Své čtenáře informoval například o aktuálních otázkách činnosti základních organizací ČSČK nebo o tom, jak by se měl chovat vzorný pracovník ČSČK. Z dobového tisku se ve fondu ČSČK objevují výstřižky z novin Lidová demokracie, Svobodné slovo a Rudé právo.

Moje diplomová práce se člení na několik částí, každá z nich obsahuje několik podkapitol. Na začátku práce v kapitole „Úvod“ naznačuji hlavní cíl mé diplomové práce, která má název „Kapitola z dějin Československého červeného kříže (1945 – 1952)“, vedle toho podávám základní přehled archivních pramenů, sekundární literatury a dobových periodik souvisejících s daným tématem.

Kapitola, která následuje po úvodní části, nese název „Práce Československého červeného kříže za druhé světové války“. Dle mého názoru nemůže tato část v práci chybět, i když se má moje práce primárně soustřeďovat na události v letech 1945 – 1952, snažím se v této kapitole podat stručný nástin činnosti v exilu, protože na ní po skončení války navazoval ČSČK v obnoveném Československu.

V další kapitole „Obnova činnosti ČSČK v prvních letech po druhé světové válce“ se zabývám postavením a činností ČSČK v letech 1945 – 1947. Budu se snažit zachytit důležité momenty a postihnout širokou oblast činností (např. příprava dobrovolných sester, otevření Vyšší ošetrovatelské školy v Praze), kterým se spolek v tomto období věnoval, včetně publikační činnosti.

Velký prostor je vyčleněn Dorostu ČSČK, kterému věnuji samostatnou kapitolu s názvem „Činnost Dorostu ČSČK v prvních letech po druhé světové válce 1945 – 1951“, snažím se zde zachytit, jaký byl jeho význam v obnoveném Československu. K zásadní změně ve fungování Dorostu ČSČK dochází po roce 1948, kdy byla vytvořena jednotná organizace mládeže.

V nejkratší kapitole s názvem „Hana Benešová – čestná předsedkyně ČSČK“ budeme sledovat aktivní zapojení Hany Benešové, jako čestné předsedkyně do aktivit ČSČK, a to zejména v době druhé světové války a v období poválečném. Kapitola bude také obsahovat krátký medailon o Haně Benešové.

Rok 1948 přinesl zásadní změny ve fungování ČSČK, i proto je tomuto období věnována samostatná kapitola „Činnost ČSČK v letech 1948 – 1952 – nové podmínky, nové problémy“. ČSČK se vydal na novou cestu, na jejímž konci došlo k vytvoření masové

zdravotnické organizace, jakýmsi vyvrcholením byl I. celostátní sjezd ČSČK, o kterém se též zmiňuji. V závěrečné části práce shrnuji výsledky mého bádání.

1. Práce Československého červeného kříže v zahraničí za druhé světové války

„Zásluhy, jichž si ČSČK získal svou činností v období první republiky, jsou veliké. Byla to především jejich sociálně zdravotní činnost, která neobyčejně přispěla k upevnění národního zdraví a tak zvýšila tělesnou zdatnost i brannou odolnost národa i státu. Chtěl bych zejména vyzdvihnout a zdůraznit úsilí, odpovědnost a pohotovost ČSČK ve dnech květnové a zářijové mobilizace v roce 1939. Neméně významnou byla také činnost ČSČK na poli mezinárodní spolupráce v době druhé světové války. I v tom ohledu vykonal ČSČK kus poctivé a záslužné práce tím, že pracoval pro světový mír a mezinárodní dorozumění, navazoval styky a spojení s československými krajany v zahraničí a byl neúnavným a důstojným propagátorem a představitelem Československé republiky na mezinárodním fóru.“²⁶

(Arm. generál Ludvík Svoboda o ČSČK za druhé světové války)

Tato kapitola se snaží přiblížit a ve stručnosti popsat práci ČSČK za druhé světové války. V době druhé světové války byl domácí ČSČK rozpuštěn a jeho činnost přesunuta do Londýna, kde vykonával celou řadu nejrůznějších činností, jmenujme například péči o československé vojáky. Po válce obnovený ČSČK navazoval na fungování londýnského ČSČK, což je i hlavní důvod, proč tato kapitola nemůže v mé diplomové práci chybět.

1.1 Pozice ČSČK po mnichovském diktátu a na začátku války

V roce 1938 rezignovala na svou funkci předsedkyně dr. Alice Masaryková²⁷, která stála v jeho čele od roku 1919. Ve funkci ji nahradil dosavadní místopředseda MUDr. Vladimír Haering.²⁸ V okleštěné republice se ČSČK vrátil k činnosti, které se úspěšně věnoval po skončení první světové války. Jeho hlavním úkolem byla pomoc uprchlíkům, kteří

²⁶ GAZDÍK, Zdeněk. *Uprostřed svého století*. Praha 1969, nevydaná práce: Národní archiv, fond Československý červený kříž, nezpracováno, kart. 1. nečíslováno.

²⁷ Alice Masaryková po své rezignaci odjela do zahraničí, aby tam dále pracovala ve prospěch ČSČK

²⁸ MUDr. Vladimír Haering (1882 – 1942), nejprve místopředseda ČSČK, ředitel sanatoria Červeného kříže v Žitné ulici po odchodu dr. Alice Masarykové do zahraničí v roce 1938 převzal funkci předsedy ČSČK, tuto funkci vykonával do roku 1940, kdy byl zatčen, byl odsouzen na 6 let ve vězení a zemřel následkem útrap ve vězení

ve velkém opouštěli okupované pohraniční území. Pomoc spočívala zejména v poskytování ubytování, léků, potravin a šatstva uprchlíkům.

Po vytvoření Protektorátu Čechy a Morava se pokusil ČSČK pokračovat ve své činnosti pod jiným názvem – „Společnost pro zdraví národa“.²⁹ Činnost této společnosti netrvala příliš dlouho.³⁰ Nařízení zákazu mělo tento obsah: „Říšský protektor vydal na základě §13 nařízení o zřízení správy a o bezpečnostní policii v protektorátu Čechy a Morava z 1. září 1939 toto nařízení: Spolek „Společnost Československého Červeného kříž“ se všemi svými vnitřními a vedlejšími částmi tímto rozpouští. Jméno této organizace ve smyslu § 2 nařízení o zabavení majetku v protektorátu Čechy a Morava ze dne 4. 10. 1939 propadá a může být zabaveno tajnou státní policií. Tvoření nových organizací s tímto účelem a cílem se zakazuje.“³¹ Dne 5. srpna 1940 gestapo obsadilo budovu ústředí ČSČK, byl zabaven veškerý majetek a činnost domácí humanitární organizace byla definitivně ukončena.³² Řada funkcionářů, včetně předsedy ČSČK, byla zatčena a odvečena do koncentračních táborů, kde se většina nedožila konce války.³³

1.2 V exilu

ČSČK si i přes události, které se odehrávaly na území protektorátu, udržel svou mezinárodní pozici. Velký podíl na tom měl dr. Edvard Beneš, který po zjištění, že domácí Červený kříž byl rozpuštěn a jeho majetek zabaven, rozhodl o jeho zřízení v Londýně. Dne 30. července 1940 František Němec³⁴, exilový ministr sociální péče, zaslal spolku

²⁹ ŠVEJNOHA, Josef: *80 let činnosti Československého červeného kříže 1919 – 1999*. Praha: Úřad Českého červeného kříže, 1999, str. 12.

³⁰ K rozpuštění Společnosti pro zdraví národa dochází na základě nařízení, které vydal říšský protektor Konstantin von Neurath ze dne 22. července 1940. In. *Československý Červený kříž*, Praha, 1946, str. 4.

³¹ HAVRÁNKOVÁ, Zdena: *Československý Červený kříž před válkou a za války* In. Tamtéž, str. 4.

³² Celkem padlo do německých rukou jmění a zásoby ve výši 150 miliónu korun.

³³ V roce 1942 byla zatčena například předsedkyně sboru dobrovolných sester pí Šrámková se svým manželem, dále také bývalý vrchní účetní Petr Fafek s chotí, dne 21. července 1942 byl zatčen neúnavný a obětavý ředitel české divise Červeného kříže František Šmákal se svou chotí.

³⁴ František Němec (1898 – 1963), byl československý politik, v letech 1940 – 1942 ministr sociální péče exilové vlády v Londýně

Československá pomoc³⁵ dopis, který obsahoval poděkování za dosavadní činnost a výzvu k pokračování pod hlavičkou Červeného kříže: „*Po řadu měsíců vykonával spolek Československá pomoc velmi úspěšnou a dobrou činnost na poli sociální péče a přípravnou práci pro organizaci léčebné péče o vojáky. Za tuto velikou práci vyslovuji vedení spolku a všem činným jeho členům i těm, kdož svými příspěvky činnost spolku umožnili, upřímný dík československé vlády. Ustanovení československé vlády umožňuje nyní, aby činnost Vašeho spolku byla organizovaná podle všech pravidel Červeného kříže a vláda v nejbližší době má v úmyslu zřídit v Londýně ČSČK, jenž bude pokračovati ve Vaší práci na podkladě toho, co jste vykonávali.*“³⁶ ČSČK v Londýně převzal celou agendu Československé pomoci a ihned se ujal práce ve prospěch československých vojáků a krajanů na celém světě. Od 1. září 1940 tak začal fungovat ČSČK v Londýně. Čestnou předsedkyní se stala Hana Benešová, předsedou byl jmenován generál Jaroslav Čihák – Znamenáček, roku 1944 jej vystřídal generál Alois Vicherek.

Ve fungování společnosti byly provedeny některé změny, které souvisely zejména s tím, že ČSČK působil na cizí půdě. Menší změny zasáhly například stanovy společnosti ČSČK z roku 1919, ty byly doplněny na základě rozhodnutí prezidenta republiky z roku 1941.³⁷ Článek III, který nese název *Jméno, sídlo a rozsah působnosti* tak nově obsahoval: „K organizování výkonů dobrovolné zdravotní a sociální péče za míru i války ustavuje se v Praze pro celou Československou republiku Společnost Československého červeného kříže. V důsledku válečných událostí bylo sídlo ČSČK přeloženo dočasně do Londýna a jeho činnost ve VB jest omezena dohodou s Britským červeným křížem.“³⁸

Mezi hlavní úkoly londýnského ČSČK, tak jak se píše ve stanovách z roku 1943, patřilo: 1. Starat se o výcvik ošetrovatelského personálu, 2. Pečovat o vytvoření a pohotovost dobrovolných oddílů Červeného kříže pro péči o nemocné v dobách poválečných i ve válce, 3. Odstraňovat nebezpečné následky války, zejména bránit šíření epidemií a potírat sociální

³⁵ Spolek Československá pomoc byl předchůdcem ČSČK v Londýně, který byl založen Hanou Benešovou. Fungoval od roku 1939 – 1940.

³⁶ NA Praha, fond Československý červený kříž, Londýn (1940 – 1945), Zápis o schůzi československé organizace, která má zastupovat ČSČK v Anglii, k. 1, inv. č. 45.

³⁷ VICHEREK, Alois: *Zpráva o činnosti ČSČK před okupací a v zahraničí*. In. Československý Červený kříž, Praha, 1946, str. 11.

³⁸ NA Praha, fond Československý červený kříž, Londýn (1940 – 1945), Informace o stanovách ČSČK, k. 2, inv. č. 50.

bídu, 4. Zřizovat a udržovat v pohotovosti přenosné nemocnice a lazarety pro nemocné a raněné, 5. Usilovat o povznesení zdravotní péče o nemocné, poučovat obyvatelstvo o zdravotnictví apod., 6. Pečovat o válčené zajatce, zjišťovat padlé a nezvěstné, 7. Opatřovat pomoc, potraviny, léky a prádlo v bídě zaviněné válkou, nebo při epidemii a různých pohromách, 8. Ulehčovat osud invalidů, vojenských vdov, sirotků a rodin mobilizovaných.³⁹

Zpráva z roku 1943, jejímž autorem je generál Jaroslav Čihák – Znamenáček, přibližuje činnost společnosti, ale také těžkosti ČSČK v Londýně, se kterými se musel potýkat ihned po svém zřízení v roce 1940. Zpráva obsahuje následující informace: *„Brzy po obnovení přispěchali společnosti na pomoc finančně československá vláda v zahraniční a hlavně naši krajané ze všech koutů svobodného světa. Navázány záhy přátelské styky s Britským červeným křížem, kanadským, Spojených států, jižní Afriky, atd. a tyto bohaté příbuzné instituce vždy nám přispěchali na pomoc různými cennými věcnými dary, kdykoliv jsme se na ně o pomoc obrátili. Postupně pak již složky společnosti stále lépe a lépe mohly rozvíjeti svoji činnost. Byl prováděn nábor členů ČSČK v zahraničí. Postupně byla vybudována zdravotní služba pro naše uprchlíky, rodiny našich vojáků a to v takové míře, že je jedinečnou mezi všemi spojeneckými kříži. Spomocí Britského červeného kříže získána krásná ozdravovna pro naše vojáky a zařízeno nemocniční oddělení pro čs. vojáky a civilisty při britské nemocnici. Kurzy pro dobrovolné sestry, zřízené péčí společnosti, cvičily naše ženy a dívky v ošetřování nemocných. Z valné části byly tyto použity v anglických nemocnicích mimo pro vlastní potřebu ČSČK. Společnost uspořádala též několik podniků propagačních a kulturních a zúčastňovala se podobných akcí jiných spojeneckých Červených křížů. Vydala též několik knížek pro děti, na něž pamatovala zvlášť vhodnými dárky o Vánocích a uspořádala letní tábory pro mládež. Bohužel tato práce byla rušena bombardováním německých „nadlidí“. Možno říci, že téměř celý první rok činnosti trpěl tímto bombardováním. Sotva jakž takž se Červený kříž zařídil ve vládní budově na Park Street, byl vybombován a musil novou budovu zařídit. Nový dům byl však v květnu 1941 znovu vybombován, dům vyhořel a opět složky ČSČK byly roztrhány po všech koutech Londýna. Teprve pak k podzimu roku 1941 se zase soustředily všechny složky ČSČK v nové budově na Porchester Terrace, kde jsou až dosud. Na naše vojáky se nezapomínalo. Ať to byly cigarety, ponožky, rukavice, kapesníky pro všechny, ovocné konzervy, sardinky pro nemocné vojáky, příkrývky, prostěradla pro brigádní ambulanci. V létě roku 1941 k tomu přistoupila péče o naši jednotku a naše uprchlíky*

³⁹ NA Praha, fond Československý červený kříž, Londýn (1940 – 1945), Informace o stanovách ČSČK, k. 2, inv. č. 50.

v Sovětském svazu. Společnost ČSČK začala nejdříve posílati do Sovětského svazu vitaminy cestou leteckou a pak zásilky léků, lékařských přístrojů, ošacení, peníze na nákup potravin. Po založení „Fondu pro oběti gestapácké persekuce“ poskytl ČSČK „Fondu“ svoji dobrovolnou pomoc a vedení veškeré agendy a účetnictví.“⁴⁰

Vnitřní výstavba spolku byla roztríděna na tyto skupiny: I. Presidium a správní výbor, II. Výbor společenský, III. Výbor finanční, IV. Ústředí zdravotní služby a československé expediční služby (dělí se na Odbor lékařský, Odbor ošetrovatelský, Odbor samaritský, Odbor zásobovací), V. Odbor kulturní (dělí se na Kulturní péči o vojáka v poli, Péči o mládež), VI. Odbor sociální (dělí se na Péči o vojáka v poli, Péči o rodinné příslušníky).

Velmi významnou roli pro Čechoslováky žijící v Británii vykonal zdravotní a ošetrovatelský odbor. Hlavním úkolem zdravotního odboru bylo poskytování základní lékařské péče. Ve výročních zprávách se dozvídáme, že tento odbor provozoval například pravidelnou všeobecnou ordinaci, zubní ordinaci, internu a samostatnou laboratoř. V roce 1942 zaměstnával zdravotní odbor jednoho šéflékaře, jednoho praktického lékaře, jednoho lékaře pro choroby vnitřní, jednu lékařku pro choroby oční, jednoho lékaře pro choroby nosní, ušní a krční, jednoho lékaře pro choroby kožní a pohlavní, jednoho lékaře patologa a vedoucího laboratoře, tři lékaře zubní, čtyři zubní techniky, dvanáct sester a jednu vrchní sestru. Dalším důležitým úkolem zdravotního odboru byla nejen péče o civilisty, ale také péče o československé vojáky a letce. Dne 9. listopadu 1940 byla za pomoci Britského červeného kříže otevřena ozdravovna pro československé vojáky, která zaměstnávala jednoho českého vojenského lékaře a dvě sestry ČSČK.⁴¹

Ošetrovatelský odbor měl za hlavní úkol školení a výcvik dobrovolných ošetrovatelek. Po absolvování výcviku byly umísťovány v československých nebo anglických službách. Ošetrovatelskému odboru připadala dále příprava dobrovolných ošetrovatelek pro poválečné ošetrovatelky v Československu. Z výročních zpráv se dozvídáme, že na jaře roku 1942 pracovalo 41 československých žen a dívek jako ošetrovatelky - žačky v anglických nemocnicích. V jedné z výročních zpráv se dozvídáme o tom, že plat ošetrovatelek v anglických nemocnicích byl velmi nízký, z toho důvodu vyjednal ošetrovatelský odbor s ministerstvem sociální péče pravidelnou finanční podporu ve výši čtyř liber měsíčně.

⁴⁰ NA Praha, fond Československý červený kříž, Londýn (1940 – 1945), Předmluva generála Znamenáčka o ČSČK ze dne 1.1. 1943, k. 8, inv. č. 65.

⁴¹ NA Praha, fond Československý Červený kříž, Londýn (1940 – 1945), Výroční zpráva ČSČK za období od ustavení do 31. prosince 1942, k. 8, inv. č. 65.

Dále měl velmi důležité postavení v rámci ČSČK odbor sociální, který zřídil sociální poradnu a ošacovací oddělení. Sociální poradna se zabývala péčí o československé matky a novorozené děti, které nyní žily na britském území. Ošacovací oddělení se staralo o poskytování nezbytných oděvů potřebným jak ve Velké Británii, tak i československým uprchlíkům a vojákům.⁴² Vedle toho také posílalo dary československé armádě například formou vánočních nadílek.⁴³

O zprostředkování pomoci československým dětem se staral odbor dorostenecký. Vedle zdravotní péče o děti, zajišťoval funkci vzdělávací, hlavně v období, kdy v Británii ještě nebyla plně zavedena československá školská péče. Díky odboru byla otevřena škola v Hinton Hall u Whitchurch, kde byl v roce 1942 uspořádán letní tábor pro československé děti.⁴⁴ S činností odboru se dále pojilo vydávání časopisu *Poupě*, ten byl velmi oblíben nejen mezi dětmi ve Velké Británii, ale také v zahraničí. Z toho důvodu byl navýšen počet vydávaných výtisků na číslo 1000,⁴⁵ československým dětem byl časopis rozeslán zdarma. Vedle zábavy se snažil časopis *Poupě* vychovávat děti i k charitativní činnosti.⁴⁶ Ve spolupráci s Česko-anglickou společností pořádal dorostový odbor slavnosti, přednášky a pomáhal při zřizování jeslí pro české a slovenské děti v Londýně.

ČSČK během druhé světové války spolupracoval s ostatními Červenými kříži a jinými humanitárními organizacemi. Jmenujme například spolupráci s Britským, Americkým a Kanadským červeným křížem a všemi krajanskými organizacemi po celém světě, z nichž na prvním místě stojí krajané v USA.

V roce 1940 bylo zřízeno Sdružení ČSČK v Palestině⁴⁷. Hlavním důvodem jeho vzniku se stal pád Francie, což vedlo k tomu, že uprchlíci z Československa, kteří původně směřovali do Francie, museli změnit směr a odjeli přes Řecko a Turecko do Palestiny. ČSČK

⁴² NOVÁKOVÁ, Tereza. *Československý Červený kříž v zahraničí a jeho péče o uprchlíky*. Magisterská diplomová práce, FF MU Brno, 2011, str. 36.

⁴³ O Vánocích 1941 obdrželi příslušníci armády a letectva dary od sociálního odboru ČSČK. Celkem bylo rozdáno 4255 vánočních balíčků, 13875 páru ponožek, 8820 kapesníků a 135270 kusů cigaret.

⁴⁴ Díky československé státní škole se stal Whitchurch menším centrem Čechoslováků.

⁴⁵ Dorostenecký odbor dal také podnět k vydávání Karafiátovy knihy *Broučci*. Všechny náklady na vydávání knihy převzalo ministerstvo školství.

⁴⁶ NOVÁKOVÁ, Tereza. *Československý Červený kříž v zahraničí a jeho péče o uprchlíky*, str. 40.

⁴⁷ V roce 1942 registroval ČSČK ve svých řadách 1600 členů, což bylo nejvíce z československých krajanských organizací. Maxima však dosáhl až o rok později, kdy se koncem května v organizaci nacházelo 2208 osob. In. NOVÁKOVÁ, Tereza. *Československý Červený kříž v zahraničí a jeho péče o uprchlíky*, str. 52.

zde organizoval celou řadu kulturních a sportovních akcí na podporu československé jednotky, organizoval ošetrovatelské kurzy a pátrací akce po nezvěstných československých vojácích i civilistech, dále také obstarával zdravotní pomoc a dárcovství krve.

S ČSČK spolupracovala také manželka československého vyslance v SSSR Zdeňka Fierlingera Olga. V létě 1942 se v Buzuluku postupně vytvořila československá vojenská jednotka, kam začali přijíždět Čechoslováci ze sovětských internačních táborů – gulagů. Jelikož byl jejich zdravotní stav kritický a vyžadoval okamžitou pomoc, bylo zřízeno Komitě ČSČK v Kujbyševě, v jehož čele stála právě Olga Fierlingerová. Dne 30. července 1942 telegrafoval Fierlinger Haně Benešové s žádostí o prostředky na výstroj: *„Musíme opatřit před zimou asi pro 3000 našich příslušníků zimní obleky, šaty, prádlo, obuv atd., jelikož zásilky z Ameriky docházejí opožděně. Musíme nutně zařídit výpomoc z Persie. Sděl, můžeš – li na tyto nákupy věnovat 4000 a 5000 liber.“*⁴⁸ Práci kujbyševské pobočky ČSČK ocenila Hana Benešová ve vánočním telegramu z roku 1942, který byl adresován Olze Fierlingerové: *„Děkujeme Vám a všem Vaším spolupracovníkům za obětavé pochopení a podporu úkolů ČSČK v roce 1942. Přejeme Vám ze srdce šťastné Vánoce a splnění našich nadějí v novém roce.“*⁴⁹ Do československé jednotky v Buzuluku přicházely často i rodiny s dětmi, otcové a většina matek museli plnit své bojové úkoly. Z toho důvodu byl zřízen v Buzuluku pod patronací ČSČK dětský domov. O děti zde bylo dobře postaráno – dostávaly přednostně potraviny, bylo pro ně pořízeno oblečení z československých uniforem, chodily do místních sovětských škol. Současně se učily i česky.⁵⁰

Dne 9. června 1942 byl v Buzuluku pod patronací ČSČK zahájen zdravotnický kurz pro osmnáct žen. O tom, jak tento zdravotnický kurz vypadal, nás informuje Věra Tichá: *„Tempo studia základů zdravotnictví bylo opravdu válečné. Program se nezdržoval studiem tak důležitých předmětů, jako je anatomie a fyziologie. Pravděpodobně během jednoho půldne, neboť se to odbylo během pěti hodin, ukázali dívkám v nemocnici, jak je potřeba ošetřovat nemocné. O trochu více času bylo věnováno nemocem vnitřním a hlavně infekčním, které se za války vyskytují více než v míru a často vyřazují mnoho vojáků z boje. Nejvíce hodin bylo věnováno chirurgii a traumatologii, tedy problémům, s nimiž nosiči raněných nejvíce přijdou do styku. Děvčata se učila důkladně obvazovat poraněné končetiny, připevňovat*

⁴⁸ HELMICOVÁ, Šárka. *Statečné ženy, o kterých se málo ví*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Agentura vojenských informací a služeb, 2003, str. 39.

⁴⁹ Tamtéž, str. 39.

⁵⁰ *Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války*. Praha: Naše vojsko, 1992, str. 41.

*dlahy, ošetřovat rány, zastavovat krvácení apod.*⁵¹ Po úspěšném absolvování kurzu byly ženy posílány k rotám nebo na oddělení velitelství, kde svůj výcvik zdokonalovaly. Zdravotnická služba v Buzuluku byla psychicky velmi náročná, protože ženy přicházely do styku s celou řadou epidemií, jmenujme například epidemii skvrnitého tyfu, malárii, úplavici a infekční žloutenku. Podmínky k léčení této záplavy nemocí byly velmi obtížné, jelikož se nedostávalo léků, dezinfekčních prostředků, místa a paliva, nemocní tudíž mrzli, a to hlavně v noci.⁵²

Z činnosti zahraničního ČSČK uvedme na závěr některá důležitá čísla. ČSČK v zahraničí během válečných let 1940 až 1945 použil v péči o československé jednotky a uprchlíky v různých státech více než 350 000 britských liber. I při mnohostranné činnosti během válečných let nashromáždil pro pomoc osvobozené vlasti prostředky a hodnotný materiál, zejména léčiva, nemocniční materiál, ošacovací potřeby apod. v hodnotě přes 400 000 liber.⁵³

1.3 Konec války

Výkonný výbor ČSČK rozhodl na schůzi konané dne 23. března 1945 o co nejrychlejším převedení své působnosti na území Československa. Podle dostupných zpráv situace ve vlasti vyžadovala, aby byl domů co nejrychleji odeslán pomocný materiál i personál, hlavně zdravotní, dále sociální pracovnice a personál administrativní potřebný pro organizaci činnosti ČSČK na domácí půdě. Úkoly ČSČK v tomto období zněly takto: 1) Pomoc raněným a nemocným vojákům a internovaným, 2) Pomoc domovu, 3) Pomoc československým občanům v zemích spojeneckých, které nikdy nebyly nepřitelem obsazeny,

⁵¹ TICHÁ, Věra. *Po boku mužů*. Praha: Naše vojsko, 1966, str. 28.

⁵² Příkladem za vše je příběh zdravotnice Rity Novákové, který je popsán následovně: „*Chodila k nemocným s doktorem, přicházela i bez něho. Na útlých zádech nosila pytle s chlebem, a když nemocní jeden po druhém umírali, odnášela mrtvé. Ani brvou nehnula, když zvedala těla znetvořená strašnou nemocí. Ve dne v noci ošetřovala blouznící kamarády. Kdy spala, kdy jedla, kdy vůbec nějak odpočívala, to nikdo nevěděl.*“ In. TICHÁ, Věra. *Po boku mužů*. Praha: Naše vojsko, 1966. *Živá minulost (Naše vojsko)*, str. 33.

⁵³ VICHEREK, Alois: *Zpráva o činnosti ČSČK před okupací a v zahraničí*. In. *Československý Červený kříž*, Praha, 1946, str. 11.

nebo jsou osvobozeny již delší dobu.⁵⁴ Dále bylo rozhodnuto o tom, že provoz ambulatorě (zubní ordinace, všeobecná ordinace, interna) bude ukončen 15. května 1945. Do 14 dnů po zastavení provozu ambulatorě začala být prováděná likvidace odborů (např. ošetřovatelský odbor). Samozřejmě se nezapomínalo na zraněné a nemocné příslušníky československé armády, kteří prozatím zůstali v Anglii. ČSČK přislíbil, že bude raněným vojákům zasílat balíčky na přilepšenou a české knihy až do doby, kdy bude možný jejich převoz domu.

ČSČK přenesl svoji činnost na území Československa v květnu 1945. S příchodem exilové vlády se vrátili do vlasti i zahraniční činovníci ČSČK, kteří ihned začali jednat s domácími orgány, aby v nejkratším čase položili základy k novému rozmachu hnutí.⁵⁵ Předsedou ČSČK byl i po návratu do osvobozené vlasti generál Alois Vicherek. Znovu obnovená organizace plynule navázala na činnost prvorepublikového ČSČK a na činnost, kterou rozvíjel v době druhé světové války v Londýně.

V prvních měsících po revoluci v květnu a červnu bylo dopraveno ze zahraniční organizace ČSČK letadly do osvobozeného Československa více než 50 tun léčiv, potravin apod. Díky spolupráci zahraničního ČSČK se Švédským červeným křížem⁵⁶ byla v červenci a v září roku 1945 přivezena konvoji do Prahy pro dva dětské domovy výbava, ošacení atd. Hodnotné zásilky pomocného materiálu byly poslány do Československa z USA a Kanady.⁵⁷ Na konci roku 1945 byl za pomoci Belgického červeného kříže do Československa převezen poslední repatriční sanitární vlak se zbývajícím krajanem z Anglie a dobrovolnými sestrami.⁵⁸

Koncem roku 1945 se tak definitivně uzavřela kapitola londýnského ČSČK a začala se psát nová v poválečném Československu. ČSČK měl na území Československa dlouholetou tradici, avšak čekala ho celá řada nových výzev, spojených zejména s návratem repatriantů a

⁵⁴ NA Praha, fond Československý červený kříž, Londýn (1940 – 1945), Návrh na likvidaci Čs. Červeného kříže v zahraničí, k. 10, inv. č. 58.

⁵⁵ Dne 10. května 1945 přiletěla na pražské letiště ve Kbelích větší část československé vlády a navečer se uskutečnila na Hradě první schůze vlády.

⁵⁶ Společnost ČSČK doporučila po druhé světové válce několik československých rodin, které byly obdarovány dary Švédského červeného kříže. Seznam obdarovaných a důvod, proč dary dostali, vypadal např. následovně: Josef Jaroš, pomocný dělník, 5 nezaopatřených dětí, má vlastní domek po rodičích, jeho příjem vzhledem k menší výdělkové schopnosti nestačí pro tak četnou rodinu. Julie Šimová, vdova po hutníku, 3 děti od 3 do 13 roků, po operaci, často churaví. In. NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Žádosti o poskytnutí finanční pomoci občanům – balíčky ze Švédska*, nezpracováno, nečíslováno.

⁵⁷ Americký červený kříž dodal do Československa pomocný materiál v hodnotě tří miliónů dolarů.

⁵⁸ *Poslední repatrianti z Anglie, se navrátili do vlasti*. In. Československý červený kříž, Praha, 1946, str. 12.

raněných po druhé světové válce. Po roce 1948 do jeho fungování zásadně zasáhla i změna politické situace.

2. Obnova činnosti ČSČK v prvních letech po druhé světové válce

Pane prezidente!

ČSČK vzpomíná na Vás ve dnech vánočních svátků a přeje Vám zdraví a sílu k práci, kterou jste tak obětavě zasvětil blahu národů českého a slovenského. Připomínáme si, čím jste nám byl před válkou, za války i čím jste nám nyní po válce. Vaše neochvějné přesvědčení, že spravedlivá věc zvítězí, udržovalo i posilovalo národní vědomí nás všech v časech nejtěžších. Vaše slova i činy jsou stálým zdrojem naší důvěry, zní ryzím kovem v našich hlavách a srdcích. Vidíme ve Vás velikého vítěze nad silami temna v rozhodujícím boji, vidíme ve Vás záruku zdatu budovatelské práce republiky i bedlivého strážce a udržovatele míru v národě i mezi národy. Úspěch Vašeho díla je úspěchem nás všech, a proto i my, stejně jako všichni věrní Čechové a Slováci stojíme s Vámi, abychom každý na svém místě učinili vše, aby Vaše velké dílo bylo korunováno plným zdarem.

(Ústřední výkonný výbor Společnosti ČSČK prezidentu Československé republiky, 1945)⁵⁹

Tato kapitola se zaměřuje na působení ČSČK v letech 1945 – 1947, přičemž se snaží postihnout v plné míře rozsáhlou činnost, kterou společnost rozvíjela v prvních poválečných letech, jmenujme zejména její aktivní podíl na obnovení zdravotnických služeb narušených druhou světovou válkou, dále také řešení naléhavých úkolů vyplývajících z poválečné situace charakterizované podlomeným zdravím národa, nárůstem dětské úmrtnosti a výskytem tuberkulózy.⁶⁰ Jak již bylo řečeno, obnovený ČSČK navazoval na tradici prvorepublikového ČSČK a dále na jeho činnost v Londýně. Obnovena byla také činnost Dorostu ČSČK, které bude v této diplomové práci věnována samostatná kapitola.

2.1 Znovuzahájení činnosti ČSČK po druhé světové válce

V posledních dnech dubna a v prvních dnech května 1945 došlo na řadě míst k novému, ovšem úředně nehlášenému ustavení spolků ČSČK. Členové nově ustavených spolků se hlásili k bojům na barikádách a diplomované i dobrovolné sestry ke službě ve stravovacích stanicích, ošetrovnách, nemocnicích a záchytných stanicích. Funkcionáři spolků též začali zajišťovat zásoby léků a obvazového materiálu z německého majetku a organizovali

⁵⁹ GAZDÍK, Zdeněk. *Uprostřed svého století*. Praha 1969, nevydaná práce: Národní archiv, fond Československý červený kříž, nezpracováno, kart. 1. nečíslováno.

⁶⁰ ŠVEJNOHA, Josef. *80 let činnosti Českého červeného kříže*, str. 14.

sběr potravin jednak pro bojovníky a raněné z barikád, jednak pro rodiny, které byly postiženy válkou a bombardováním.

Důležitou roli ve dnech revolučních sehrály zejména rozhlasové projevy, které neustále přinášely výzvy k ženám. Ženy byly volány ke stavění barikád, k jejich obraně i ke službě zdravotní a pohotovostní všeho druhu. Tyto výzvy uposlechly i bývalé sestry ČSČK, které zřídily v mnoha domech vedle ošetřoven například i společnou péči o malé děti či rychlé společné vyvážení.⁶¹

Příkladem za všechny byla činnost ČSČK v Praze Bubenči - Dejvicích během květnového povstání, tak jak o ní informoval časopis *Československý červený kříž* z roku 1946: „Dne 1. května 1945 začali projížděti nádražím v Bubenči vězňové propuštěni z koncentračních táborů – mučedníci všech národností, potřebující péče, občerstvení i ošacení. Místní sociální pomoc za součinnosti členů spolku ČSČK v Bubenči, který tehdy ještě nesměl pod tímto označením pracovat, zabrala s povolením přednosta stanice čekárnu na tomto nádraží, aby bylo, lze poskytnouti repatriovaným občanům nejnnutnější pomoc. Obyvatelstvo Bubenče a Dejvic spontánně přinášelo vše potřebné, a to potraviny, obvazy, léčiva, prádlo, šaty, boty. Kdo neměl, co by mohl darovat, přinesl peníze. Během necelých pěti dnů bylo sebráno přes 60 000 Kčs. Památného dne 5. května o 10. hodině dopolední dává přednosta stanice za přítomnosti všech zaměstnanců nádraží, dobrovolných sester a samaritánů slavnostně vztyčiti československou státní vlajku. Za hlubokého ticha vznáší se naše drahá vlajka. Žel, je radostná nálada brzy zkalená. Přichází jedna zpráva za druhou: rozhlas volá o pomoc. V Praze se bojuje. Hluk výstřelů doléhá sem neustále. Urovnáme vše a připravujeme se pro první pomoc, neboť tušíme, že nejenom vězňové z koncentračních táborů, ale i jiní nás budou potřebovat. Dne 6. května přinášejí prvního těžce zraněného – a pak další a další... V čekárně není už místa ani klidu k ošetřování. Boj je stále v plném proudu a tak jsou ošetřováni noví ranění. Kolem bubenečského nádraží jsou rozloženy německé jednotky. A sestry ČSČK se znovu starají nejen o raněné, ale i o stravování všech bojujících. Ve středu 9. května boje již ustávají. Dochází radostná zvěst. Rudá armáda je v Praze, Praha je konečně zase svobodná, zase naše! Slyšíme jásot z Prahy, vidíme radostné tváře, ale my jsme plně zaměstnáni. Staráme se o vězně z koncentračních táborů, kteří projíždějí bubenečským nádražím, nebo zde vystupují. Projíždějícím vězňům podáváme občerstvení: kávu, čaj,

⁶¹ Organizátorkami této činnosti v Praze byla Sláva Vondráčková a Božena Pošepná, které ještě za války tajně shromažďovaly léky, jež byly za války vzácností. In. MUŽÍKOVÁ-NOSILOVÁ, Ludmila. *Naše ženy v historii a ve výstavbě státu*. V Praze: Národní fronta žen, 1946, str. 40.

polévku, sušenky a někdy i lehčí obědy. O ty, kteří tu vystupují, staráme se i jinak. Zaopatřujeme je prádlem, obuví, šatstvem, případně i penězi, některé odesíláme do léčebné péče, jiným poskytujeme drobná ošetření. Dne 11. května odeslány za doprovodu sester do Terezína další potřeby. Je to plný vagon: šaty, prádlo, peřiny, žíněnky, pokrývky, obvazový a léčebný materiál. Následující dny projíždí již bubenečským nádražím i velmi početné transporty bývalých vězňů. Tyto první transporty jsou velmi nedostatečně vypraveny. Jsou to většinou Ukrajinci, Rusové, Jihoslované, Slováci, několik Maďarů. Nařikají, že už dny tři jedou bez jídla a nikde po trati že nemohou nic dostat. Snažíme se pomoci, pokud je to v našich silách. Hektolitry kávy, čaje, polévek, stohy chleba roznášíme podél vlaků, aby alespoň největší hlad byl utišen. Ale co je to pro tisícové transporty! Nejvíce nás bolí srdce nad malými dětmi, jimž schováváme a pak podáváme mléko, bonbony, sušenky, sušené ovoce apod. Některého dne projíždějí transporty o více než 3 000 lidech, takže v jediném dnu projede tu více než 10 000 repatriantů. Obecní kuchyně nestačí dodávat dostatek kávy, čaje, polévek, aby se dostalo každému alespoň trochu. Tato práce pro repatrianty trvá celé dny i noci. Sestry i pomocnice se střídají, jen vedoucí sestra zůstává nepřetržitě. Je v ošetřovně, ve skladišti, u vlaku, u telefonu, zkrátka všude. Neúnavná, obětavá, pečlivá, starostlivá. Dne 15. května vypravujeme do Terezína nákladní auto za doprovodu sester v předpokladu, že nám bude možno některé české příslušníky vzítí autem zpět do Prahy. Odvážíme potraviny, ovocné šťávy, kompoty, čokoládu, sušenky, prádlo, šaty, pokrývky. Hledíme, aby vše dostali naši vězňové, na něž prý podle došlých zpráv při všech mezinárodních akcích bylo dosud zapomínáno. Naše ošetřovna pracuje dále: poskytuje první pomoc sovětským vojínům i příslušníkům projíždějících transportů, které jakoby neměly konce. Dne 19. května likvidujeme ošetřovnu i pomoc pro repatrianty na bubenečském nádraží. Vše se odváží do spolkových místností, kde se ukládají zbytky zásob, textilií i léčiv. Skoro s lítostí loučíme se s místy, kde jsme prožili tak vzrušující, ale krásné chvíle. Vždyť to nádraží bylo také tak trochu „naše“, byli jsme součástí té krásné rodiny, která zde bojovala, trpěla, radovala se, pracovala a pomáhala. Dne 5. května 1945 byla zřízena ošetřovna v biografu Svornost z iniciativy dobrovolných sester našeho spolku. Všechny zde působící sestry a samaritáni s pomocnými silami konali službu s nevšední obětavostí. Celkem zde bylo ošetřeno 215 osob, 7 zraněných na ošetřovně zemřelo. Všichni těžce zranění byli po přechodné hospitalizaci dopraveni do pražských nemocnic. Ošetřovna poskytla přechodně i pohostinství asi 140 spoluobčanům, evakuovaným z kláštera Strahovského. Přechodné ubytování a noclehy našli zde též příslušníci revolučních gard, bojovníci z barikád, později též repatrianti všech

národností, vracejících se z koncentračních táborů. Denně bylo ošetrovnou vydáváno průměrně 300 obědů.⁶²

Další ošetrovna ČSČK během pražských revolučních dní vznikla v česko-bratrské modlitebně v Praze 9. Dne 6. května došlo k následujícím událostem, tak jak to zaznamenaly dobrovolné sestry. *„Podzemní sál v našem domě – a již se přelézají zdi, rozdělují dvorečky a snáší se obvazový materiál a různá léčiva. Co kdo má doma, každý s radostí daruje. Za dvě hodiny je sál proměněn v ošetrovnu se 16 bílými lůžky, improvisovaným operačním stolem, spoustou obvazů, léčiv a sanitními nosítky. Oblékáme bílé pláště, čepečky a připínáme si naše krásné odznaky, které až do dnešního dne jsme pečlivě uschovávaly. Jsme připraveny, opravujeme a čekáme, kdo asi bude naším prvním pacientem. Při cvičení se v obvazování a zkouškách našich ošetrovatelských znalostí minul den. Večer si rozdělujeme službu a loučíme se, ale pozdější hodiny přinášejí nám prvního pacienta... Ve středu byla naše ošetrovna opravdu na místě. Ošetřili jsme 45 raněných, z toho 10 těžce, jeden zemřel. Přespalo zde i mnoho repatriantů a barikádníků. Po prvé tři dny byla Wuchterlova ulice ostřelována z kadetky a z dejvického nádraží bez ohledu na prapor Červeného kříže a bez ohledu na personál v bílých pláštích, takže přístup do ošetrovny byl spojen s nebezpečím. Za 5 dnů bylo rozdáno 128 snídaní, 348 svačín a občerstvení, 164 obědů, 422 odpoledních svačín a 356 večeří. Stravovali se zde barikádníci, Češi, Poláci, Slováci, Maďaři vracející se z koncentračních táborů. Ošetrovna byla uzavřena večer dne 12. května.“⁶³*

Dne 5. května 1945 byl Červeným křížem z Prahy vyslán první nákladní vůz převážející potraviny a zdravotnický materiál do Terezína. V Praze se mezitím rozběhla obrovská sbírka pro nakažené v Terezíně, lidé poskytli velké množství šatstva, prádla, potravin a léků. Dne 7. května 1945, vysílal rozhlas výzvu České národní rady českým lékařům. Do éteru se dostala tato slova: *„Sociální zdravotní komise České národní rady vyzývá lékaře, zejména internisty, epidemiology, kožní lékaře, chirurgy a jiné odborné lékaře, dobrovolné sestry Československého červeného kříže, sociální pracovnice a muže s výcvikem pro první pomoc, aby se urychleně přihlásili k odjezdu se zdravotní výpravou do Terezína.“⁶⁴* Dobrovolní zdravotníci ČSČK tak v prvních květnových dnech roku 1945 odjeli do osvobozeného koncentračního tábora v Terezíně, kde s nasazením vlastních životů pomáhali

⁶² Československý červený kříž v květnové revoluci. In. Československý červený kříž, Praha, 1946, str. 131 – 132.

⁶³ Československý červený kříž v květnové revoluci. In. Československý červený kříž, Praha, 1946, str. 40.

⁶⁴ LUKES, Alexander. *Svatý týden v Terezíně*. Praha: Naše vojsko, 2008. str. 71.

likvidovat epidemii skvrnitého tyfu. Akce se zúčastnilo asi 200 dobrovolníků, ti měli k dispozici přibližně 20 nákladních aut, několik osobních vozů a 3 autobusy.⁶⁵

První oficiální schůze členů výkonného výboru ČSČK⁶⁶, kteří přežili válku, se sešla dne 6. května 1945. Během schůze byl jmenován čtyřčlenný výbor ČSČK, k jehož členům patřili Zdenka Havránková, Marta Johanovská⁶⁷, Zdeněk Marjanko⁶⁸ a Antonín Sum. V čele výboru stanula Zdenka Havránková.

Počátky úřadování obnoveného ČSČK byly velmi těžké a svízelné. Výkonný výbor se scházel v několika místnostech v domě Zdenky Havránkové. Marta Johanovská o tom podává následující zprávu: „Zařízení spolku bylo velmi prosté, spočívalo v jednom psacím stole konferenčním a v několika židlích. Jeden psací stroj zapůjčila Masarykova liga proti tuberkulóze, druhý Národní ústředí sociálně zdravotní péče. Úřadovalo se nepřetržitě od rána do pozdních hodin večerních, protože hned po ukončení revoluce bylo nutno zvládnouti administrativně příliv darů peněžních a hmotných, které ze všech stran byly na adresu Československého červeného kříže zasílány a přiváženy jako pomoc a dík bojující Praze v její tísní a nouzi.“⁶⁹

Koncem května přijel do Prahy pověřenec ČSČK v Londýně kapitán Vladimír Ján Žuffa.⁷⁰ Ihned po svém příjezdu se ujal prací spojených s dopravou zboží, které tvořily především dary Červených křížů za zahraničí. Poválečné dary od Červených křížů ze zahraničí byly velmi důležité, o čemž svědčí četné množství děkovných dopisů, které

⁶⁵ Tato pomocná akce byla organizována Lékařským domem, byla výsledkem spolupráce celé řady organizací, zejména ČSČK a Mezinárodního červeného kříže atd.

⁶⁶ Většina funkcionářů předválečného ČSČK se nedožila konce války, většina z nich byla umučena v koncentračních táborech.

⁶⁷ MUDr. Marta Johanovská (1891 – 1964), pracovnice ministerstva zdravotnictví, autorka publikace Československý Červený kříž za míru a za války

⁶⁸ JUDr. Zdeněk Marjanko (1894 – 1949), ministerský rada na ministerstvu spravedlnosti, po válce pravá ruka ministra Prokopa Drtiny, v roce 1949 zemřel ve vazbě na zvláštním oddělení STB věznice v Ruzyni, údajně měl spáchat sebevraždu

⁶⁹ JOHANOVSKÁ, Marta. *Znovuzahájení činnosti Červeného kříže ve dnech revolučních*. In. Československý červený kříž, Praha, 1946, str. 13.

⁷⁰ Vladimír Ján Žuffa se aktivně zapojoval do sbírek, které organizoval ČSČK v Londýně, řídil nákup léků a zdravotnických materiálů pro poválečné potřeby Československa. Zabezpečoval a organizoval také technickou a materiální pomoc Mezinárodního výboru ČK, která byla použita při obnovování činnosti ČSČK v osvobozeném Československu.

obsahuje fond ČSČK: „ČSČK, drahým našim přátelům za mořem! Děkujeme vám ze srdce, za dary potravin, které jsme po léta války ani neviděli a naše malé děti, ku příkladu kakao, pily letos o vánocích, díky vašemu daru, v životě poprvé. Řekli jsme našim dětem, že tam daleko, daleko za mořem, jsou tak hodní lidé, kteří nás mají rádi a vědí, jak nám bylo zle, ti že sbírali dary a dárky, pracovali a čekali, až bude možnost, že nám pomohou a tak letos, milí naši přátelé, jsme na vás u vánočního stromečku, vzpomínali a děkovali vám, že jste nám takovou radost připravili. Přejeme vám všem, v nastávajícím Novém roce všecko nejlepší. Pán Bůh žehnej vám i vašim domovům, vaší zemi! Kéž nikdy již není ukrutenství války, kéž mír a pokoj vládne světu, všem národům. Děkujeme vám ještě jednou, za vaše dary, jsou nám pomocí i povzbuzením, ujištěním, že láska neumřela, ale nad zlobou zvítězila!“⁷¹

Po návratu prezidia ČSČK z Londýna byl jmenován osmnáctičlenný výkonný výbor v čele s předsedou generálem Aloisem Vicherkem a třemi místopředsedy - Zdenkou Havránkovou (za Čechy), Arnoštem Nesňalem (za Moravu) a Jánem Slavíkem (za Slovensko). Po roce 1945 se v tisku často objevovala chybná informace o tom, že se do funkce předsedkyně ČSČK vrátila Alice Garrigue Masaryková, která kvůli tomu psala dopis Haně Benešové: „Draha Hančí, dnes myslím na Červený kříž s velkou láskou a důvěrou. Má léta spolková uplynula. Jinak mohu a chci sloužit ze své pense. Nedávno jsem podepisovala díky Kanadčanům a Američanům jako předsedkyně ČČK. Uvedlo mě do rozpaků. Bylo to prvně po návratu z Ameriky, že jsem podepisovala jako předsedkyně společnosti. Je na čase, abych Vám ze srdce poděkovala za velikou laskavost a abych poprosila, abych více jako předsedkyně uváděna nebyla, a aby pan generál Vicherek stal se ne úřadujícím, ale jediným předsedou společnosti. Ty pak předsedkyni čestnou. Při převádění do normálního stavu může být ku prospěchu věci, bude – li míti on plnou zodpovědnost. Bud' tak laskavá a promluv s panem generálem [...] chci v tichu sledovat práci. Myslím, že je dobře tak. Děkuji za důvěru. V upřímné oddanosti Alice Masaryková.“⁷²

Čestnou předsedkyní ČSČK tedy po jeho obnovení zůstala nadále Hana Benešová, která po svém návratu do vlasti napsala zprávu o vznešenosti a důležitosti poslání Červeného kříže: „Ani delší časový odstup od posledních dnů války nemohl a nebude moci zahladit onen velký a tak hluboko dojímavý pocit pravé lidskosti, který prožíval každý, kdo viděl raněné lidství okřívající již pouhým vědomím. V době válečných dnů se rodily a vznikaly idey a

⁷¹ Ukázka děkovného dopisu, tento dopis napsal Dětský domov Kostelec nad Černými lesy. In. NA Praha, fond Československý červený kříž Praha (1945 – 1968), nezpracováno, nečíslováno.

⁷² ANM, fond Hana Benešová, karton 17, inv. č. 2288, dopis Alice Masarykové Haně Benešové z 31. 12. 1946.

*předsevzetí, mnohé z nich zanikly, aby uvolnily místo novým, vstupujícím ve dny míru. Ale nade všemi netknuta, žádnými nedostížena, žádnými nezastíněna, v nejsilnější vřavě i nejhlubším klidu všemi oceněna a vážená, zůstávala vždy myšlenka a idea Červeného kříže. Idea, která nepomijí, myšlenka, která neztrácí dobou na své vznešenosti, na důležitosti svého poslání, myšlenka, které bude lidstvo Spojených národů tolik potřebovati i ve svém dalším rozvoji. Červený kříž neznamena jen lék. Červený kříž je učitelem a vychovatelem, je nejčistším výrazem vznešených ideí světového bratrství, je nejčistším výrazem vzájemné pomoci a porozumění, nejen jednotlivců, ale celých národů. V tomto pojmu není Červený kříž jen úsekem veřejného života. V tomto směru stává se Červený kříž spolunositelem stavby míru Spojených národů, myšlenka jeho prolíná všechen život, k prospěchu národů a lidstva.*⁷³

Hana Benešová ve svém poslání nezapomněla opomenout důležitou roli Červeného kříže v otázkách světového míru, vzhledem k předešlým událostem, které přinesla druhá světová válka, nabyla jeho role ještě většího významu. V roce 1947 Hana Benešová napsala: „ČSČK nám připomíná, že jen na lásce a snášenlivosti lze založit a budovat mír mezi lidmi.“⁷⁴

Již od roku 1921 se na území Československa konaly mírové slavnosti ČSČK. Autorkou myšlenky Velikonočního míru ČSČK byla Alice Masaryková. Tento svátek se slavil vždy jen jeden den v roce na Bílou sobotu velikonoční.⁷⁵ Hlavní myšlenkou této slavnosti bylo, aby alespoň na tři dny ustaly ve veřejném životě stranické spory a místo nich, aby se hledala cesta ke společné práci pro zlepšení zdraví národa.⁷⁶ Alice Masaryková v jednom ze svých projevů vysvětlila, proč právě Velikonoce se staly vhodným obdobím pro tuto slavnost: „[...] proč nás volá Kříž k míru právě na Velkou noc? Je to slavná doba, když se probouzí jaro, slavná [...] proto, že v těch dnech vzpomínáme velkého odkazu Ježíšova, který od nás žádá vzájemnou lásku [...] znak Kříže nám připomíná Ježíšovo vítězství, velké vzkříšení ducha. Proto Mír ČSČK vyhlášíme každoročně na Bílou sobotu [...]. ČSČK volá

⁷³ BENEŠOVÁ, Hana. *O vznešenosti a důležitosti poslání ČK*. In. Československý červený kříž, Praha, 1946, str. 1.

⁷⁴ Dvě minuty ticha, In. *Lidová demokracie*, 5. dubna 1947

⁷⁵ Počáteční slavení u tehdejší politické reprezentace nevzbuzovalo příliš velký zájem. Prvotní podpora byla spojena s lidmi z ústředí ČSČK, dále s postavou československého prezidenta a s kulturními pracovníky.

⁷⁶ ŠVEJNOHA, Josef. *Alice Masaryková – první předsedkyně Československého červeného kříže*, str. 72

do svých řad všechny lidi dobré vůle, aby společně pracovali k vzájemnému porozumění, a tak rozptýlili nepřátelství a stranictví, které stojí v cestě míru.“⁷⁷

Oficiální ohlášení příprav k uspořádání slavnosti Velikonočního míru ČSČK po druhé světové válce učinil ministr zahraničních věcí Jan Masaryk v den narozenin Prezidenta Osvoboditele T. G. Masaryka 7. března 1946. Velmi důležitý byl jeho projev, který pronesl v československém rozhlase, snažil se jím obhajovat myšlenku této tradice: *„Po osmi letech obnovuje Červený kříž československý tradiční velikonoční mír. Obnovuje tradici pěknou a lidskou. Mnohým se snad bude zdát, že je to anachronismus⁷⁸. Nesouhlasím. Může jen prospět, zamyslíme – li se na den na dva o míru. Lidstvo mír potřebuje, lidstvo si míru zasluhuje. Československá republika a její chrabří lid vytrpěli v některých úsecích Hitlerova řádění více než jiné, třeba i okupované státy. Byli jsme právě my tím obětním beránkem na pohanském oltáři nacismu a fašismu a na nereseriozním oltáři evropské neznalosti a fatální naivnosti. Dnes jsme opět svobodni, opírajíce se o Sovětský svaz, v přátelské spolupráci s demokratickým Západem, vstupujeme do nové fáze dějin našich národů. Práce je a bude hodně, ale jsem přesvědčen, že se nám podaří. A tu přichází náš národní Červený kříž se skromnou a pietní připomínkou povinností, které nám snaha po udržení opravdového trvalého míru ukládá. Byl jsem požádán, abych vám připomněl, že na Bílou sobotu bude prohlášen Mír Červeného kříže a poprosil vás, abyste k němu zaujali kladné stanovisko. Letošní heslo je „Důvěrou k míru“. Mějme k sobě důvěru, kráčíme všichni za stejným cílem – zajistit radostnou budoucnost děcek našich dětí.“⁷⁹*

První poválečná mírová slavnost se konala 20. dubna 1946 v půl 11. hod. dopoledne v budově Prozatímního národního shromáždění. V tomto případě šlo o důležité obnovení předválečné tradice⁸⁰, kterou na pár let zastavila válka. Této slavnosti se zúčastnila celá řada

⁷⁷ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. str. 298.

⁷⁸ Anachronismus je zastaralý zvyk nebo názor.

⁷⁹ NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Projev Jana Masaryka*, nezpracováno, nečíslováno.

⁸⁰ Třídenní mír byl v průběhu 20. let vyhlášován v dalších městech a nakonec i celé zemi – zvláště ve školách. Roku 1928 pak byly k oslavám v jednom dni přidány ještě dvě minuty pietního ticha na počest padlých. In. LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*, 2007. str. 303.

významných hostů, mezi nimi například prezident Edvard Beneš s manželkou, Alice Masaryková, předseda vlády Zdeněk Fierlinger a řada ministrů, například Ludvík Svoboda⁸¹.

Na první slavnosti po válce vystoupil se svým projevem i předseda vlády Zdeněk Fierlinger na téma „Spolupráci k zabezpečení míru“: *„Po osmiletém přerušení obnovujeme tradici Velikonočního míru ČSČK heslem „Důvěrou k míru“. Za dvouminutového klidu na celém území naší republiky chceme vzpomínati všech padlých v obou světových válkách, všech popravených a umučených spoluobčanů a všech ostatních obětí války, kterým nebylo dopřáno dožítí se osvobození Československé republiky. Jejich smrt je pro nás závazkem, abychom my všichni, i každý jednotlivý občan, spolupracovali na upevnění a zabezpečení míru. Snad mnozí z nás se s pochybnostmi zamyslí nad tím, mají – li slavnosti velikonočního míru, jež Červený kříž pořádá, vůbec nějaký význam pro mír, jestliže lidstvo nedovedlo zabrániti poslední strašné válce. Je pravda, že několik málo minut mírumilovného vzpomínání nemůže mít vliv na historický děj a nemělo jej, když před tím fašismus mohl vychovávat soustavně celé národy k válce a násilí. Jeho představitelé zesměšňovali v době své vlády starý a krásný zvyk velikonočního míru. Jejich nepřátelství a pohrdavý postoj nemluví však proti této instituci, nýbrž proti národu, který se na míru těžce prohřešil. Dvouminutový klid a heslo letošního velikonočního míru „Důvěrou k míru“ samy o sobě nemohou býti příspěvkem k udržení světového míru. Pokládám je však za mocnou výzvu ke každému občanu, aby si byl vědom své povinnosti přispívati svým každodenním životem k zachování míru. Mír může být zajištěn především brannou mocí, kterou budujeme. Chelčický ano, ale též Žižka – toto heslo, plné hlubokého smyslu, zapsal T. G. Masaryk v památní knihu prvního československého pluku na Rusi, když nás v létě roku 1917 navštívil. Je naší svatou povinností po těžkých zkouškách minulých let zajistit co nejlépe – a to i zbraní – naši znovunabytou svobodu, nicméně vychováváme naši novou armádu v duchu oné lidové demokracie, která je ideovým a organizačním základem nového našeho státu a která nezná útočných válek. Naše armáda je pouze bdělou stráží naší svobody a nezávislosti a nedotknutelnosti našich odvěkých hranic. Chceme zajistit mír těsnou spoluprací se všemi svobodmilovnými státy a národy a budeme vždy věrnými a oddanými členy nové velké organizace Spojených národů. Budeme věrně plnit*

⁸¹ Ludvík Svoboda (1895 – 1979), český generál a politik, v letech 1945 – 1950 československý ministr národní obrany, od roku 1968 prezident ČSSR, odvolán z funkce v roce 1975 pro špatný zdravotní stav.

své spojenecké povinnosti vůči svým přátelům a spojencům a to především vůči svému velkému spojenci na východě, jehož politika vždy upřímně sloužila míru.“⁸²

Po řeči předsedy vlády Československé republiky přečetl předseda ČSČK Alois Vicherek poselství, které bylo odevzdáno sekretariátu Spojených národů v New Yorku. Poselství znělo: *„Vinou nacistů a fašistů prošlo lidstvo hrůzou kalvarií šesti válečných let. Naše republika a její lid podstoupil strašnou zkoušku útlaku, ponížení a poroby. Vítězstvím spojenců a povstáním byla našemu lidu vrácena svoboda a republika samostatnost. Tím nám bylo umožněno opětně svobodně obnoviti tradiční slavnost vyhlášení Míru ČSČK. Dnes více než kdy jindy pokládám za povinnost naléhavě připomenout: Z hluboké úcty a vděčnosti k nesčetným obětem minulé války jsme povinni učiniti vše, aby nynější i budoucí generace byly zbaveny nedůvěry v mír a obav z budoucnosti. Jsme povinni bez umlčení a se vši horlivostí všude burcovat a posilovat důvěru v mír a spravedlnost. Jsme povinni vystříhati se všeho, co různí lid a rozlučuje národy a jsme povinni zajistiti mír tou nejtěsnější spoluprací mezi sebou i se všemi svobodomyšlnými národy a státy. ČSČK chce trvale pracovati v těchto zásadách a je přesvědčen, že tyto zásady budou též hlásány a prosazovány všemi Červenými kříži celého světa.*“⁸³

Po přečtení poselství prohlásil Alois Vicherek Mír ČSČK za zahájený. Poté se účastníci slavnosti ve společnosti dobrovolných sester v bílých úborech odebrali na prostranství před budovou, na níž vedle státní vlajky vlál bílý prapor s červeným křížem. Ranou z děla byl oznámen počátek dvouminutového ticha k počtě padlých. K této mírové slavnosti se zapojila celá řada měst a obcí.

Velikonoční mír ČSČK roku 1946 nesl heslo *„Důvěrou k míru“*. Po celém Československu se konala celá řada slavností spojená s touto tradicí, jak již bylo zmíněno, obnovení mírové tradice byla v osvobozené republice velmi významná událost. Do slavností se zapojily i školy, které na Květnovou neděli připadající na 14. dubna 1946 uspořádaly dětské mírové slavnosti. Týden před mírovou slavností bylo školám doporučeno, aby se zaměřily na téma *„Čistota na školách“*. Školy měly za úkol dát do pořádku třídy a ostatní prostory školy, ale i místo u pomníku padlých, kde se konala na Bílou sobotu dne 20. dubna v poledne dvouminutová vzpomínka na padlé v posledních válkách. Děti neměly zapomínat

⁸² FIERLINGER, Zdeněk. *Mír ČSČK 1946*. Nákladem Společnosti Československého Červeného kříže v Praze 1946.

⁸³ Tradice míru ČSČK je hluboce zakořeněna v srdcích našeho lidu. In. *Československý červený kříž*, Praha, 1946, str. 9.

na osobní čistotu, měly si mít ruce před každým jídlem, čistit si zuby a pravidelně navštěvovat zubaře. Výuka se zaměřovala i na pěstitelské práce, které umožňovaly práci na čerstvém vzduchu.

To, jak pozitivně československá veřejnost vnímala tyto slavnosti, doplním proslovem učitele, jehož škola se zapojila do akce „Čistota na školách“: „Milí přátelé a hosté, po šesti letech oslavujeme zase poprvé Mír ČSČK. Tato krásná velikonoční slavnost měla by se ve všech našich městech i vesnicích proměnit v radostné dikůvzdání za svobodu, která nám vzešla po dlouhé a hrůzyplné válce. Smrtelné nebezpečí hrozilo v ní celému našemu národu a takřka zázrakem bylo od nás odvráceno. Mějte to stále všichni na paměti, a pak všechny potíže, které máme v dnešní poválečné době, budou se vám zdát malé a nepatrné. Teď už je zase mír a všichni okoušíme jeho dobrodiní a požehnání. Nad jarní zemí září slunce a do zpěvu ptactva už se nemísí hukot letadel, která nosila smrt a zkázu. Žijeme ve svých domovech a rodinách a už se nestrachujeme o svůj život a svobodu. Naše města i vsi jsou večer ozářeny, tma jako symbol války a nepřátelské zloby zmizela už z našeho života. Nikdo cizí už nerozhoduje o našem osudu, každý si volí sám práci, která mu přináší nejen obživu, ale i uspokojení. Hospodářské vysávání našeho národa je ukončeno, nikdo nepovolený nám nebere výsledky naší práce, Sami si dnes zase vládneme a dáváme zákony, které slouží blahu všeho lidu. Chceme – li si mír, tak draze vykoupený a po šest let toužebně očekávaný uchovat, musíme vybudovat nový lepší svět, v němž si budou lidé navzájem důvěřovat, spolupracovat a vzájemně si pomáhat. Čs. Červený kříž ukazuje cestu k tomu tím, že pro svůj letošní velikonoční Mír zvolil heslo: „Důvěrou k míru“. Chce tím říci nám všem: neotravujme si svůj soukromý a veřejný život vzájemným osočováním a podezříváním, důvěřujme lidem a usilujme o to, aby druzi mohli mít důvěru i k nám. To předpokládá mluvit pravdu, dodržovat závazky, které jsme převzali, nezklamati ani tam, kde by se nám za to nic nestalo. Býti člověkem, o němž všichni vědí, že mu mohou věřit, je neocenitelným statkem. Měj každý tuto krásnou ctižádost. To bude tvůj příspěvek k domácímu i světovému míru. Musíme mít ovšem důvěru i k sobě samým, ke svým silám a vytrvalosti. Budujeme od základu celý náš život i život našich dětí a potřebujeme k tomu víru, že konám dílo krásné, že na ně stačíme a že je přivedeme zdárně k cíli. Tedy důvěřovat druhým i sobě a jednat vždycky tak, abychom důvěru druhých nezklamali. To je úkol, který nám ukládá heslo letošního Míru a kterým ve svých srdcích i myslích přistoupíme na Bílou sobotu při dvouminutovém tichu před obětí minulých válek.“⁸⁴

⁸⁴ Program školních slavností Míru Československého červeného kříže o Velikonocích 1946, vydala Společnost ČSČK, Praha, 1946.

Tyto slavnosti spojené s Velikonočním mírem ČSČK se konaly ještě v dalších čtyřech letech. Velmi kladný postoj k mírovým slavnostem ČSČK po druhé světové válce zaujali komunisté, kteří v době před válkou patřili k jejich největším kritikům. Radovan Lovčí připisuje tuto změnu názoru tomu, že šlo o komunistickou strategii „zalíbit se všem, nebo alespoň skoro každému“. Komunisté byli najednou přáteli všeho, co jim mohlo zajistit potřebnou popularitu v očích široké veřejnosti, a jako skvělá se jim jevila také myšlenka velikonočních mírů.⁸⁵ Mírová slavnost, konaná v březnu 1948, byla již pod přímým scénářem KSČ. Antonín Zápotocký⁸⁶ na ní pronesl tato slova: „*Budovat trvalý mír znamená budovat novou společnost. Nestačí léčit jen nemoci a neduhy, které se projeví, a snažit se omezovat jejich zlé účinky. Nejlepší ochrana zdraví je předcházení nemoci. Postavit člověka do takového prostředí, které by jeho zdraví nepoškozovalo a nezhoršovalo, a učinit včas taková ochranná opatření, která by úhonám na zdraví zabránila. Stejně je to s mírem.*“⁸⁷

Po roce 1951 se však pro komunistický režim tato nic „neříkající a neúčinná“ akce stala zbytečnou a byla zrušena, protože v lidové demokracii, kterou se stalo ČSR po únoru 1948, bylo trvalého míru již zajištěno, k čemuž přispělo i důležité oprostění od západu.⁸⁸ Nositelem světového míru se stal SSSR a sovětská armáda, která nás osvobodila.⁸⁹ Tyto skutečnosti dokládá následující článek, obsahující prvky pounorové propagandy a varující před zlem přicházejícím ze západu: „*Věčné spory jednotlivých stran, potyčky a boje o každý zákon v parlamentě, nemožnost dohody v Národní frontě a lid rozeštvaný na nepřátelské tábory, to vše patří už nenávratně minulosti. S těmi, kteří tak neslavně odešli z vlády a z Národní fronty, zmizel i nepokoj z našeho života a konečně nastal jednou u nás doma opravdový klid a mír. A podíváme – li se dnes na západ, do států, které přistoupily na lákavou nabídku Marshalovy pomoci, vidíme, jak stále hlouběji zapadají tyto státy do válečné*

⁸⁵ LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*, 2007. str. 356.

⁸⁶ Antonín Zápotocký (1884 – 1957), český sociálně demokratický a poté československý komunistický politik, po zvolení Klementa Gottwalda prezidentem byl jmenován československým premiérem, od roku 1953 do 1957 zastával funkci prezidenta ČSR.

⁸⁷ NA Praha, fond Československý červený kříž, výstřižek článku *Mír a klid si nikým vzít nedáme*, Právo lidu. 28. 3. 1948, nečíslováno.

⁸⁸ ŠVEJNOHA, Josef. *Alice Masaryková – první předsedkyně Čs. červeného kříže*, str. 75

⁸⁹ Z vděčnosti za mír připravil Dorost ČSČK na všech stupních škol v roce 1950 přes 6 000 dopisů pro invalidy z Velké vlastenecké války. Dopisy vyjadřovaly především lásku, vděčnost a obdiv naší mládeže. In. GAZDÍK, Zdeněk. *Uprostřed svého století*. Praha 1969, nevydaná práce: Národní archiv, fond Československý červený kříž, nezpracováno, nečíslováno.

*psychózy, umělé vyvolané a živené pány z Wall-Streetu. Jejich továrny při tom díky americké pomoci, zastavují práci a stovky dělníků ocitají se denně před zoufalou vyhlídkou trvalé nezaměstnanosti a hladu. A právě na naší republice můžeme dětem ukázat, jak je možno budovat trvalý a věčný mír. Naše továrny, banky, doly a hutě nemohou již nikdy sloužit k přípravě útočné války. Pracující lid, kterému dnes tyto podniky patří, nikdy válku nechtěl a chtít nebude. Státy lidových demokracií v čele se Sovětským svazem, ve kterých pracující lid je jediným pánem a vládcem, učiní vše, aby mír byl zachován. Také mládež těchto zemí, a s ní i naše mládež musí přispívat k upevnění míru. Čím bude naše republika bohatší a silnější, tím bude pevnější i tábor míru, do kterého patří všechny lidové demokratické státy a všichni pokrokoví a mírumilovní lidé.*⁹⁰

2.2 Činnost ČSČK v letech 1946 – 1947

ČSČK v letech 1946 – 1947 vykonával celou řadu rozmanitých úkolů, jmenujme například v oblasti zdravotní přípravu ošetřovatelek a samaritánek, v oblasti sociální zapojení do pátrání po pohřešovaných, zřizování ústavů pro invalidy, budování nouzových útulků pro ženy atd. Následující odstavce více dopodrobna přiblíží hlavní úkoly ČSČK v prvních letech po druhé světové válce.

Výzvy ČSČK v obnoveném Československu zhodnotil předseda Společnosti ČSČK kříže generál Alois Vicherek: *„Když jsem byl pověřen panem prezidentem republiky Dr. E. Benešem, abych jako úřadující předseda vedl Společnost Československého červeného kříže, spatřoval jsem v tom nejen projev důvěry a velké cti, která mi byla prokázána, ale ještě větší odpovědnost. Tou sice jsem vázán nejen já sám, nýbrž se mnou i všichni dobrovolní pracovníci ČSČK stejně jako jeho orgány stálé služby. Všichni musíme mít neustále na zřeteli, že zdraví lidu je nejcennějším statkem národním, a proto zvýšení zdravotní a celkové životní úrovně obyvatelstva a poskytování pomoci všude, kde je jí potřebí, je společným úkolem a cílem ČSČK, vlády i všech odpovědných činitelů republiky. V tomto směru musíme učinit všechno, aby se práce zdařila. Přeji všem pracovníkům na díle ČSČK, aby s vnitřním uspokojením mohli přehlédnout to, co dosud bylo vykonáno, a aby s horlivostí a obětavostí*

⁹⁰ Činovník. Časopis pro pracovníky v Junáku, ročník XXVI, květen 1949, str. 52.

*nasadili všechny své síly k zdárnému uskutečnění snah ČSČK ku prospěchu všech lidí dobré vůle!*⁹¹

V roce 1945 byl řídicími členy organizace vytvořen dvouletý plán ČSČK. Ten si vytyčil celou řadu cílů z nejrůznějších oblastí, na kterých bylo nutné začít pracovat co nejdříve po jeho obnovení. Ministerstvo zdravotnictví uložilo ČSČK tyto úkoly: ochrana zdraví péčí preventivní a léčebnou, zdravotnická péče o matku a dítě a zejména zlepšení hygieny na vesnici. Na druhé místo patřily vlastní úkoly, přičemž na první místo byly postaveny úkoly vládní. Na konci roku 1947 chtěl mít ČSČK splněny například následující úkoly: 1) V ošetrovatelství chtěl zvýšit vzdělávání odborných ošetrovatelek, chtěl odstranit jejich katastrofální nedostatek. Z toho důvodu bylo rozhodnuto, že ČSČK vybuduje svou dvouletou ošetrovatelskou školu. Každý spolek ČSČK měl v sídle politických okresu uspořádat kurzy dobrovolných sester. 2) Ve svém Dorostu probudit uvědomění potřeby zdravé životosprávy, přičemž chtěl dosáhnout na jeden milion členů Dorostu ČSČK.⁹²

Dne 23. března 1946 skládalo 136 nových dobrovolných sester ČSČK slavnostní slib, jednalo se o první poválečnou slavnost svého druhu. Tyto sestry se staly prvními absolventkami kurzů pro výcvik dobrovolných sester po okupaci a válce. První poválečné slavnosti se zúčastnila čestná předsedkyně Hana Benešová, zakladatelka ČSČK Alice Masaryková a presidium Společnosti ČSČK. Při složení slibu obdržely ženy legitimaci dobrovolné sestry a odznak. Ve službě nosily bílou pracovní uniformu, označenou ženevskou páskou na levém rukávu. Dobrovolné sestry pomáhaly ČSČK zdarma, službu vykonávaly vedle svého vlastního zaměstnání.

Kurzy pořádané pro dobrovolné sestry byly tříměsíční a byly určeny ženám všech vrstev ve věku 18–50 let. Hlavními úkoly absolventek kurzů dobrovolných sester bylo hospitovat v nemocnicích, asistovat v různých ambulancích, na školách i u lékařů. Dobrovolné sestry vedle toho také působily jako pomocné síly ve zdravotnických akcích pořádaných pro školní mládež, jakou bylo například očkování či vyšetřování plic. Sestry také

⁹¹ NA Praha, fond Československý červený kříž, Výzvy ČSČK, nezpracováno, nečíslováno.

⁹² GAZDÍK, Zdeněk. *Uprostřed svého století*. Praha 1969, nevydaná práce: Národní archiv, fond Československý červený kříž, nezpracováno, nečíslováno.

konaly ošetrovatelskou službu v rodinách nebo vedly kroužky, kde se šilo prádlo nebo pletly svetry pro děti a nejpotřebnější.⁹³

Vzhledem k tomu, že stav nemocničního personálu byl po válce značně zdecimovaný – což bylo v Čechách a na Moravě způsobeno násilným uzavřením vysokých škol v období války – pole působnosti dobrovolných sester lze rozdělit na několik úseků: 1) účinnou pomoc poskytovaly dobrovolné sestry zdravotnickým pracovníkům při hromadných preventivních akcích, dobrovolné sestry pomáhaly při těchto preventivních akcích vyhledávat onemocnělé osoby, pomáhaly v náboru na očkování a preventivní prohlídky, 2) dobrovolné sestry pomáhaly v náboru dobrovolných dárců krve a k propagaci odběrů krve, 3) dobrovolné sestry pod dohledem dětské sestry vypomáhaly v ženských a dětských poradnách, v jeslích, v mateřských školách, 4) hlavním polem působnosti dobrovolných sester byla pomocná ošetrovatelská péče v rodinách, zejména o chronicky nemocné a pacienty upoutané na lůžko, 5) dobrovolné sestry v průmyslovém závodě řešily nedostatky v hygieně a kultuře práce, v ochraně před chorobami z povolání, v péči o pracující ženu, o pracující dorost a o osoby se změněnou pracovní schopností, 6) dobrovolné sestry na vesnici měly za úkol zvyšovat kulturu života a práce.⁹⁴

Mezi úkoly dobrovolné sestry, patřilo podle učebnice pro dobrovolné sestry, kterou vydal ČSČK následující: 1) chránit zdraví spoluobčanů, a to aktivně a uvědoměle, 2) ošetřovat ty nemocné, kteří její pomoc potřebují a to nezištně, i když jí při dlouhodobém ošetřování nemocného mohla být poskytnuta určitá odměna, 3) zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se dověděla, při plnění svých úkolů a které může sdělit pouze příslušnému lékaři, 4) poskytovat první pomoc při úrazech, nehodách a náhlém onemocnění komukoliv, kdekoliv a kdykoliv, 5) svou prací přispívat k dobré pověsti a jménu zdravotníků ČSČK, svým životem a prací být příkladem uvědomělého občana a svou zdravotnickou

⁹³ První kurz pro dobrovolné sestry byl pořádán v roce 1932, absolvovalo jej 17 žen. V roce 1938 měl ČSČK v celé republice už přes 26 000 dobrovolných sester. Léta okupace ani zastavení činnosti ČSČK práci dobrovolných sester nezastavilo, bez odznaků a legitimací pracovaly v tichosti dál, podporovaly rodiny perzekvovaných, parašutisty i ilegální pracovníky. V Praze bylo popraveno během války 100 členek odborů dobrovolných sester. Po válce byly obnoveny kurzy pro přípravu dobrovolných sester. In. *Zdravý svět*, Praha, 1947, není číslováno.

⁹⁴ *Dobrovolná sestra (Učebnice ČSČK)*, Praha: vydal ČSČK ve Státním zdravotnickém nakladatelství, 1962, str. 260.

činností v rámci ČSČK přispívat k ochraně zdraví pracujících, k upevňování národního zdraví a posilování zdravotnické obrany vlasti.⁹⁵

Dobrovolné sestry pomáhaly také v ozdravovnách, které otevřel a spravoval po válce ČSČK. Jmenujme například ozdravovnu v Dolní Rožínce s celoročním provozem a dětskou ozdravovnu v Třebivlicích. Ozdravovna na zámku v Třebivlicích byla zařízena pro rekreaci dětí od 5 do 15 let. Budova byla vybavena sprchovými i vanovými lázněmi, umývárny, dvěma jídelnami a tělocvičnou. Děti snídaly každé ráno kakao a velkou buchtu, ke svačině dostaly ovoce všeho druhu. Po čtyřtýdenním pobytu každé dítě přibralo na váze a celkově se jejich zdravotní stav zlepšil. Ozdravovna fungovala po celý rok, tedy i v zimě, z toho důvodu bylo zavedeno v třebivlickém zámku ústřední topení. Další školní ozdravovna se nacházela na zámečku v Dolní Rožínce. Byly zde zařízeny ložnice dětí, jídelna a dvě prostorné třídy s pomocnou pracovnou a kabinetem. K ozdravovně patřila řada skleníků a záhonů, kde se pěstovala zelenina a ovoce, kterou poté dostávaly děti. Celodenní rozvrh v ozdravovně vypadal následovně: „*Ranní budíček zazní v 7 hod.. Následuje ranní čtvrtodínka, mytí, úklid v ložnicích, snídaně. V 8 hodin začíná vyučování. V 10:15 hod. je přesnídávka, pak vycházka, práce na zahradě, v létě koupání, v zimě bruslení nebo lyžování. O 12:30 hod. mytí rukou a oběd. Ve 13 hod. odpolední spánek. Ke svačině nastoupí děti v 15:15 hod. Po svačině je opět vyučování, četba nebo ruční práce. V 19:00 hod. večere, od 19.30 hod. si děti hrají v klubovně. Konec dne oznámí tklivé zvuky flétny v 21 hod.*“⁹⁶

Jako dík za těžkou a obětavou práci měly dobrovolné sestry nárok na zotavovací dovolenou, během které mohly načerpat nové síly. Pro tyto účely ČSČK zakoupil chatu na Jalovém Dvoře u Tachova. Jedna z účastnic zotavovací dovolenou popsala: „*Naše chata na Jalovém Dvoře má ráz dobře vybavené turistické chaty: najdete tu všechno pohodlí, na něž je náročnější člověk zvyklý a knihy, hry, sport, rádio, družnou zábavu a krásnou krajinu navíc. Den jsme začínaly ranní čtvrtodínkou na slunné terase. Pak snídaně, ranní úklid pokojíku. Poté jsme mizely denně v hloubi lesů a vracely se osvěženy a nadšeny. Za letních slunných dní jsme se chodily koupat do nedalekého rybníka. Jindy jsme poslouchaly rozhlasový koncert, nebo také besedovaly v kroužku, hrály různé hry nebo si četly.*“⁹⁷

⁹⁵ Tamtéž, str. 263.

⁹⁶ Ozdravovny ČSČK. In. *Zdravý svět*. Praha, č. 5, 1947-1948, str. 17.

⁹⁷ Dobrovolná sestra ČSČK na zotavené. In. *Československý červený kříž*, Praha, 1946, str. 92.

Důležitým krokem, který učinil ČSČK v roce 1946, bylo otevření Vyšší ošetřovatelské školy v Praze.⁹⁸ Tento krok byl logický, protože se po válce naléhavě zvýšila poptávka po kvalifikovaných ošetřovatelkách. Pokud se podíváme na historii vzdělávání ošetřovatelského personálu u nás, musíme se vrátit až do roku 1920, kdy na pozvání Alice Masarykové přijely do Prahy tři sestry Amerického červeného kříže, které pomohly zformulovat koncepci výuky pro československé ošetřovatelství. První ošetřovatelská škola přešla na podzim roku 1920 pod vedení ČSČK na deset let.⁹⁹ Je nesporné, že v letech 1918 – 1938 nastal ve složení ošetřovatelského personálu ohromný kvalitativní a kvantitativní rozvoj. Na prahu samostatného státu stálo deset prvních diplomovaných sester. V roce 1931 pracovalo v Čechách a na Moravě již 1029 diplomovaných sester.¹⁰⁰ Práce ošetřovatelek byla na počátku dvacátých let po fyzické ale i psychické stránce nesmírně obtížná. Pro ošetřovatelský personál platil čelední řád, většina ošetřovatelek stále bydlela přímo v nemocničních pokojích oddělena pouhou záclonou od pacientů, o vycházku musely písemně žádat. Platy byly minimální, mnohé pracovaly dokonce jen za byt a stravu. Po sňatku byly nuceny z nemocnice odejít.¹⁰¹

Přednosta neurologické kliniky Karlovy univerzity v Praze Kamil Henner¹⁰² se ke zřízení Vyšší ošetřovatelské školy vyjádřil následovně: *„Byl a je těžký nedostatek ošetřovatelek, kritický nedostatek. Mnoho se o tom mluvilo, schůzovalo, psalo. ČSČK však otevřel moderní ošetřovatelskou školu v Neklanově ulici. Našel si skvělou ředitelku školy i ostatní učitelské a administrativní síly, opatřil výtečné kvalifikované přednášející a vybral bystré, nadějně žákyně. Ukázal jsem jakou je chybou, že naše diplomované sestry až posud neměly praktického výcviku v neurologii. Nová škola, jedna z prvních zavedla povinné praktikování na klinice neurologické a zřizuje cvičné stanice. Psalo se, schůzovalo se a mluvilo se 25 let o nutnosti Vyšší ošetřovatelské školy. ČSČK důsledný ve své linii*

⁹⁸ V letech 1946-1947 byl položen základ poválečného zdravotnického školství. Ošetřovatelské školy byly státní, v roce 1946 se jich na území Československa nacházelo 29. Státní ošetřovatelské školy byly pojímány jako základní ošetřovatelské školy, které připravovaly sestry pro vlastní ošetřovatelskou péči v ústavech a pro ošetřovatelskou nebo zdravotní službu v rodinách. In. KUTNOHORSKÁ, Jana. *Historie ošetřovatelství*. Praha: Grada, 2010. Sestra (Grada), str. 100.

⁹⁹ Oficiální název byl Ošetřovatelská škola ve správě ČSČK.

¹⁰⁰ SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton, 2004, str. 182.

¹⁰¹ Tamtéž, str. 183.

¹⁰² Kamil Henner (1895 – 1967), český lékař, vysokoškolský pedagog a zakladatel moderní neurologie

prohlubování odbornosti, za účinné podpory ministerstva zdravotnictví vybudoval Vyšší ošetrovatelskou školu, malicherně nelitoval nutných nákladů a školu uvedl v chod. Nejen s krásným programem, nýbrž už s důsledným plněním tohoto programu. K přednáškám a cvičením získal nejprominentnější odborníky ¹⁰³

První ředitelkou školy byla Jarmila Roušarová¹⁰⁴ a předsedkyní kuratoria Jarmila Hennerová¹⁰⁵. Kuratorium bylo sestaveno z různých složek, což se nakonec ukázalo jako výhoda: patřili sem zástupci učitelského sboru lékařské fakulty UK, zástupci ministerstva zdravotnictví, ministerstva školství a osvěty, zástupci nemocnic a ošetrovatelských škol, pracovníci ČSČK. Výuka byla zahájena 17. září 1946. Vedení školy přijalo 30 posluchaček, a to 18 civilních a 12 řeholních. V době, kdy vznikla VOŠ v Praze, patřila k největšímu učilišti v Československu připravující sestry k didaktické přípravě v ošetrovatelství. Posluchačky školy se tak během dvou semestrů poučily o důležitosti prevence, sociálním lékařství atd. Přednášky, které navštěvovaly, nebyly pouze teoretické, ale ve většině případů se snažily o aplikaci na konkrétní životní situace, což posluchačky využily na povinných praxích v ústavech a dalších ošetrovatelských školách. Praxe byla většinou studentkám utvořena na míru, tzn., že převládal ten obor, kterému se dívka chtěla po škole věnovat. Nemalou část studia zabraly přednášky rozšiřující všeobecné vzdělání (občanská výchova, politické vědy, čeština, cizí jazyky atd.).

Zkoušky byly po skončení vyučovaného předmětu dílčí ve formě kolokvií, a to v případě, že neproběhly formou samostatných písemných prací nebo demonstračních prací. Za zkoušku byla považována také samostatná přednáška. Závěrečná zkouška se poté týkala všech předmětů a studium bylo zakončeno diplomovou zkouškou. Studentky měly po ukončení studia právo nosit ve službě uniformu diplomované sestry, odznak, na němž byl nápis: „ČSČK/Diplomovaná sestra“ a užívat titul diplomovaná sestra“ ¹⁰⁶ Udělením diplomů a

¹⁰³ NA Praha, fond Československý červený kříž, Vyšší ošetrovatelská škola, nezpracováno, nečíslováno.

¹⁰⁴Jarmila Roušarová (1900 -1979), významná osobnost československého ošetrovatelství, pracovala v Nemocnici na Bulovce, byla členkou ČSČK, napsala první českou učebnici ošetrovatelství „Pokyny k ošetrovatelské technice“, vypracovala „Pokyny pro pracovní náplň funkce hlavní sestry“

¹⁰⁵ Jarmila Hennerová (1899 - ?), pracovala ve Všeobecné nemocnici v Praze, zapojovala se do spolkového života diplomovaných sester, oceněna byla zejména v zahraničí, stala se čestnou členkou Mezinárodní organizace Florence Nightingalové.

¹⁰⁶ KUTNOHORSKÁ, Jana. *Historie ošetrovatelství*. Praha, str. 104.

odznaku se jim dostalo práva ošetřovat za plat nemocné v různých nemocnicích, léčebných ústavech, v ošetrovatelské a zdravotní službě v rodinách.

Absolventky školy se měly do budoucna stát vrchními školními sestrami, vedoucími sestrami na klinikách i v sociálním lékařství apod. Osnovy školy byly zaměřeny ke třem hlavním vyučovacím složkám: 1) Vedení ošetrovatelských škol, 2) Vedení ošetrovatelské služby v nemocnicích, pojišťovnách, ambulancích, 3) Preventivně sociálně zdravotní služba.

Mezi další významné kroky, které ČSČK učinil v roce 1946 v zdravotnické oblasti, patřilo věnování pojízdných zubních ambulatorii Zemské péči o mládež a ministerstvu zdravotnictví za přítomnosti čestné předsedkyně Hany Benešové. Tato ambulatoria byla ihned uvedena do provozu a jejich práce byla velmi úspěšná¹⁰⁷, což ocenilo i ministerstvo zdravotnictví v závěrečné zprávě, ve které se psalo: „*zubní ambulatoria umožnila rychlé prozkoumání zdravotního stavu chrupu školní mládeže i v krajinách, ve kterých je citelný nedostatek zubních lékařů.*“ V době školních prázdnin byly pojízdné zubní ambulance k dispozici pro průmyslové kraje např. v severovýchodních Čechách.¹⁰⁸

Mimořádně kladnou úlohu sehrály dobrovolné členky ČSČK mezi obyvatelstvem cikánského původu, kterého v Československu čítalo asi 100 000 obyvatel. Zvláště v izolovaných osadách převzal ČSČK řadu preventivně zdravotních, hygienických a výchovně osvětových úloh. ČSČK a jeho pracovnice měly velkou zásluhu na tom, že v těchto osadách klesla dětská úmrtnost, snížil se výskyt tuberkulózy a pohlavních nemocí. O tom, jak pomoc dobrovolných zdravotníků vypadala, máme tuto zprávu: „*Členky ČSČK přicházely do domácností cikánských spoluobčanů, pomáhaly ženám s úklidem, uvařily dětem teplou stravu, obstaraly mléko a dětskou výživu – a tak namnoze navázaly první kontakty důvěry, které pak umožnily další účinné akce jiných veřejných orgánů a složek. Zvláště místní skupiny ČSČK na odlehlejších venkově pořádaly na stovky kurzů vaření, šití, péče o novorozence atd. Jistěže to nebyla práce vždy vděčná, ani vždy korunována úspěchem. Přesto se v mnoha případech podařilo získat i mezi občany cikánského původu spolehlivé pomocníky, kteří posléze převzali sami roli „detektorů“ – čili jakési samosprávné hygienické policie v životním prostředí svých soukmenovců“¹⁰⁹*

¹⁰⁷ Například v okrese Kamenice nad Lipou byly navštíveny všechny školní obce. Při tom bylo vyšetřeno 1317 dětí. Chrup byl opraven 689 dětem.

¹⁰⁸ GAZDÍK, Zdeněk. *Uprostřed svého století*, nečíslováno.

¹⁰⁹ Tamtéž, nečíslováno.

Československo patřilo mezi ty evropské země, kde bylo po válce velké množství rozdělených rodin. Úkol rodiny spojit a pátrat po nezvěstných byl zahrnut do úkolů ČSČK, který navázal úzkou spolupráci s repatriačním odborem ministerstva ochrany práce a sociální péče pro pátrání po politických věznicích, dělnících, odvedených na nucené práce do ciziny, vojínech a zajatcích. ČSČK zprostředkoval zprávy rozděleným rodinám. Takových zpráv bylo rozesláno do konce roku 1945 na 100 000, a to jak rodinám v Československu, tak i jejich příslušníkům v zahraničí. Vedle toho docházely ČSČK záplavy žádostí o zajištění pobytu osob na území ČSR a v zahraničí. Velmi důležitou roli v pátrání sehrály Spolky Červeného kříže, které se jednak staly prostředníky v pátrání pro obyvatelstvo svého obvodu, jednak pak za jejich pomoci bylo provedeno pátrání po osobách hledaných v obvodu jejich působnosti. Pokud hledaný nebyl na zdejším území nalezen, zaslala se o něm zpráva do centrální evidence nezvěstných v Ženevě. Úkol pátrání po nezvěstných komplikovalo především to, že v době pátrání mohla rodina být repatriována nebo odsunuta.

Klement Gottwald, tehdejší předseda vlády Československé republiky, poslal ČSČK v roce 1947 následující slova: „ČSČK vykonal za léta svého trvání záslužné dílo na poli sociálního zdravotnictví. Jeho činnost neustala ani v letech okupace, kdy byl Němci rozpuštěn. Jeho členové pracovali dále obětavě doma i za hranicemi. Sám vzpomínám, jak mnoho vykonala pro naše krajany jeho odbočka v Moskvě. V osvobozeném státě připadá Červenému kříži opět čestná úloha pečovati o naše národní zdraví. Zároveň však, pracuje společně s podobnými organizacemi v zahraničí, přispívá k upevnění spolupráce a přátelství mezi národy. Není sporu o tom, že v letech provádění dvouletého plánu, jehož cílem je povznesení životní, sociální a zdravotní úrovně našeho lidu, úkoly a význam Červeného kříže ještě vzrostou. Jsem přesvědčen, že činnost Červeného kříže se bude i nadále těšit pochopení našeho lidu a přeji mu upřímně plný zdar v jeho odpovědném úsilí.“¹¹⁰

Již v roce 1947 aktivně pracovalo na území Čech, Moravy a Slezska 576 místních spolků ČSČK. Zároveň došlo k obnovení materiální základny organizace za pomoci sbírek občanů, příspěvku státu, největší položku tvořila pomoc od zahraničních společností ČSČK (jen za roky 1945 – 1946 měla hodnotu 270 milionu korun).¹¹¹ To jak některé místní spolky fungovaly a pracovaly, ukazuje následující podkapitola.

¹¹⁰ NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Klement Gottwald ČSČK*, nezpracováno, nečíslováno.

¹¹¹ PROCHÁZKA, Jiří a Josef ŠVEJNOHA. *80 let dorostu Českého Červeného kříže*, str. 15.

2.2.1 Zprávy z některých spolků a odborů ČSČK

Vedle pražského spolku byl největším spolkem ČSČK v poválečném Československu, ten, který se nacházel v Brně. Podle dostupných informací měl tento spolek vlastní dům, skladiště, velkou záchrannou stanici s garáží a stanici první pomoci. Navíc se mohl chlubit tím, že byl finančně silný a že měl velký počet spolkových členů. Dorost byl zaveden ve všech brněnských školách obecných, měšťanských i středních. Za významný čin Červeného kříže v Brně byly považovány pravidelně pořádané zdravotní pobyty pro děti ve věku od 7 do 14 let. Jednalo se o šestitýdenní ozdravovací proces, který si stanovil jako hlavní cíl utužit ohrožené zdraví dětí po válce, ale vedle toho položit i základ ve zdravotnické kultuře. Tyto zdravotní pobyty byly velmi úspěšné, o čemž svědčí i fakt, že za první rok jejich pořádání se zde vystřídalo více než 580 dětí. Do konce roku 1948 měl ČSČK v Brně několik plánů: 1) Rozšířit záchrannou stanici o další 4 vozy, a tak zvýšiti její stav na 16 vozů, 2) Pro děti, jejichž zdraví je vážně ohroženo, zřídit celoroční ozdravovnu, 3) Zřídit stálou ošetrovatelskou službu v rodinách s diplomovanými ošetrovatelkami, 4) Pořádání kurzů první pomoci a ošetrovatelství, s tím, že by se měl rozšířit počet samaritánů a dobrovolných sester o 100 %, 5) Počet svých členů chtěl zvýšit na 25 000, a tak se měl stát největším spolkem ČSČK v Československu.¹¹²

Mezi významné spolky v Československu patřil spolek ČSČK v Ostravě. V července 1946 otevřel ČSČK v Ostravě dětskou léčebnu v Lázních Darkov. Provoz léčebny byl zajištěn celoročně a přijímal děti z celého Československa ve věku od 4 do 14 let. Denní náklad na jedno dítě činil 80 Kčs. Pokud rodiče neměli na to, aby uhradili celou částku, ČSČK hradil pobyt z peněz z veřejných sbírek. Spolek ČSČK v Ostravě patřil k největším v Československu, mimo jiné vlastnil privátní budovu, velkou záchrannou stanici, garáže, správkárnu a skladiště. Kromě odborů samaritánských, dobrovolných sester a záchranné stanice měl spolek odbory pátrací, individuální sociální péče a ošetrovatelské služby v rodinách, kde působilo 7 ošetrovatelek s diplomovanou sestrou v čele. V Ostravě zřídil útulek pro lidi bez přístřeší.

Finančně silným a k největším v Československu patřil Spolek ČSČK v Olomouci, měl vlastní dům, garáže a správkárnu i stanici první pomoci pro automobilovou záchrannou

¹¹² Československý Červený kříž, Praha, 1948, nečíslováno

stanici. Na konci roku 1947 měl zřízený odbor dorostový, dobrovolných sester a odbor samaritánský. Ve svém dvouletém plánu olomoucký ČSČK počítal s vycvičením co největšího počtu samaritánů ve městě a v obcích olomouckého venkova. Dalším plánem bylo vybavit obce olomouckého okresu ošetřovny, kde by občané okresu našli rychlou první pomoc v případě úrazů. To souviselo i s rozšířením dosavadního sanitního parku z počtu sedmi na počet 12.

Příručka s názvem *50 let ČSČK na Českokrumlovsku*¹¹³ ukazuje stav zdravotnické péče v této oblasti po válce, upozorňuje na poválečný nedostatek lékařů, ale zároveň velmi pozitivně hodnotí práci samaritánů, kteří zejména po válce zastupovali i lékaře. ČSČK v Kaplici na Krumlovsku se snažil pomoci všem potřebným, kteří v okrese po okupaci zůstali, anebo sem přicházeli. V roce 1946 se uskutečnil první kurz základů první pomoci, též nazývaný jako samaritánský. Kurzu se účastnilo 27 osob, z toho třetina mužů. Na závěr školení se podle tehdejších předpisů každý podrobil zkoušce z části teoretické i praktické, obdržel průkaz samaritána, odznak a vykonal tento slib: „*Slibuji, že budu podle svého nejlepšího svědomí a vědomí, nezištně a obětavě na každém místě a v každé době poskytovat do příchodu lékaře první pomoc raněným a nemocným a že při tom budu dbát předpisů a pokynů Československé samaritánské služby. Slibuji, že budu mít v úctě znak československé samaritánské služby a že jej budu chrániti před zneužíváním. Tak slibuji na svou čest.*“¹¹⁴

Nejmenší spolky byly umístěny v sídlech obvodních lékařů, kteří považovali za svůj úkol tzv. minimální program ČSČK. V každé obci organizovali samaritánskou službu a v každé škole Dorost ČSČK. Tato práce byla velmi důležitá, vzhledem ke zkvalitnění a rozšíření zdravotnických služeb na československém venkově, která byla po válce velmi tristní.

Všestrannou poválečnou práci ČSČK za pozitivní považoval náměstek předsedy vlády Petr Zenkl¹¹⁵, který ho stavil na první místo mezi organizace zdravotně sociální: „*Měl jsem příležitost pozorovat po mnoho let mírovou práci Československého červeného kříže. Řeknu zcela stručně, co jsem na ní nejvíce ocenil. Předně to, že na každý sociální nebo zdravotní*

¹¹³ *50 let Československého červeného kříže na Českokrumlovsku (1919 – 1969)*, Český Krumlov: vydal Okresní výbor Československého červeného kříže, 1969.

¹¹⁴ V roce 1949 bylo v 13 českých krajích registrováno 17 714 samaritánů. In. GAZDÍK, Zdeněk. *Uprostřed svého století*, nečíslováno.

¹¹⁵ Petr Zenkl (1884 – 1975), československý politik, předseda národně socialistické strany a místopředseda československé vlády.

nedostatek, s kterým se Československý červený kříž setkal, reagoval vždy vlastní činností. Netázal se: „Co je nutno udělat?“, nýbrž: „Co já mohu udělat?“ Svou kritiku – a není pokroku bez kritiky – projevoval častěji činy než slovy a memorandy. Zřídka navrhoval něco, co dříve sám nevyzkoušel. Za druhé to, že harmonicky slučoval nadšení dobrovolné sociálně – zdravotní práce s rozvahou a kritičností práce vědecké. Nadšení vytyčovalo vysoké cíle pracovní a rozum k nim trpělivě hledal nejschůdnější a nejrychlejší cestu. Před překážkami se ani další cesty nevzdával, ani na ně slepě nenaběhl. Prozkoumal je a odstranil, nebo je obešel, podle jejich mohutnosti a vlastní síly. Nadšení a rozvaha mu nebyly antagonisty, nýbrž doplňky, jako se doplňuje tlak páry v lokomotivě s pevnou rukou strojvůdcovou na řídicích pákách. Za třetí věřil na spolupráci v sociální a zdravotní službě. Byl přesvědčen, že úkoly v tomto úseku lidské činnosti jsou tak velké a naléhavé, že na ně nestačí ani veřejná péče sama ani jednotlivé složky péče dobrovolné, ani konečně všechny dohromady, pokud budou pracovat odděleně vedle sebe nebo dokonce proti sobě. Společný plán a samostatný výkon mu opět byly nutnými doplňky pro úspěch v práci. Vidím v těchto třech bodech nejen charakteristiku ČSČK, ale také program pro celou naši dobrovolnou sociálně – zdravotní péči a snad i pro veškeru naši činnost v budoucnosti. Na nedostatky odpovídat prací. Vědět, co chceme, a chtít, i když si plně uvědomujeme obtížnost úkolu. Věřit sobě, ale při tom spolupracovat s každým, kdo jde stejným směrem.“¹¹⁶

Na závěr této kapitoly přidávám projev, kterým ministr národní obrany Ludvík Svoboda zhodnotil činnost ČSČK, v němž se snažil vykreslit jeho zásluhy minulé, ale i budoucí, především vyzdvihoval jeho spolupráci s československou armádou: *„Při této příležitosti bych rád jako voják chtěl zejména vyzdvihnouti a zdůrazniti úsilí, odpovědnost a pohotovost ČSČK ve dnech naší květnové a zářijové mobilizace v roce 1938. Armáda tehdy věděla, že ČSČK je na svou významnou a odpovědnou úlohu dobře připraven. Neméně významnou byla také činnost ČSČK na poli mezinárodní spolupráce. I v tom ohledu vykonal ČSČK kus poctivé a záslužné práce tím, že pracoval pro světový mír a mezinárodní spolupráci, navazoval styky a spojení s čs. kraji v zahraničí a byl neúnavným a důstojným propagátorem a představitelem Československé republiky na mezinárodním fóru. Víme, že za války a z důvodu okupace Československa a všeobecné mezinárodní a politické situace ČSČK nemohl plně uplatniti a využít celého svého kvalitního aparátu k cíli, k němuž byl přednostně předurčen. Jeho úkol však brzy převzal a čestně splnil ČSČK obnovený za války v Londýně.*

¹¹⁶ NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Významní činitelé našeho veřejného života o poslání a práci ČSČK v Československu*, nezpracováno, nečíslováno.

Po osvobození Československa ČSČK znovu přistoupil k dobudování organizační výstavby své činnosti. Jsem přesvědčen, že i dnes má ČSČK své veliké úkoly a poslání. Na prvním místě opět zdůrazňuji jeho sociálně – zdravotní a mravně – výchovný program, směřující ke zvýšení mravní a tělesné zdatnosti národa a především naší mládeže. V tom ohledu si přeji upřímně, aby byla navázána užší spolupráce mezi ČSČK a Svazem brannosti, pro upevnění a rozvinutí branné myšlenky v národě a tak posílena a zabezpečena obrana státu. Na druhém místě je to opět činnost a spolupráce na poli mezinárodním. Tady bych chtěl připomenouti, že je nutné, aby došlo k užšímu styku a spolupráci především mezi ČK všech slovanských národů tak, jak si toho naše nová situace žádá. Věřím, že i v tom ohledu ČSČK svůj úkol splní dobře. Třetím úkolem ČSČK je, aby jako doposud celostátní a nadstranickou organizací, která by rozšířila svou sociálně – zdravotní a výchovnou činnost na celé území republiky a tak upevňovala státní jednotu československou. Je v samé podstatě ČSČK, že musí zůstat organizací nadstranickou a nestranickou, která sdruží všechny Čechy a Slováky dobré vůle, bez ohledu na stranické, náboženské a jiné rozdíly. V tom smyslu může být i ČSČK tmelem a jednotícím prvkem naší Národní fronty. Jménem armády prohlašuji, že čs. armáda plně spoléhá na ČSČK a slibuje mu svou plnou mravní a materiální pomoc a podporu.“¹¹⁷

¹¹⁷ NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Významní činitelé našeho veřejného života o poslání a práci ČSČK v Československu*, nezpracováno, nečíslováno.

3. Činnost Dorostu ČSČK v prvních letech po druhé světové válce (1945 – 1951)

S pohnutím a dojati vyslovujeme radostnou větu: Dorost Československého Červeného kříže zase žije. Dorost Československého Červeného kříže začíná zase pracovat.

(úryvek z novin Lidová demokracie o obnovení dorostu ČSČK, 1945)¹¹⁸

3.1 Obnovení činnosti Dorostu ČSČK po válce

Po skončení druhé světové války došlo k rychlému obnovení činnosti Dorostu ČSČK.¹¹⁹ Významný podíl na organizování dětí a dospívající mládeže vedle Dorostu ČSČK v prvních poválečných letech měly především tělovýchovné organizace. Mezi nejstarší patřily organizace Sokol a Orel. Velmi významnou roli v oblasti organizování dětí a mládeže sehrál Junák, tato organizace sdružovala zejména chlapce a děvčata ve věku 11 – 16 let. Stanovy z roku 1946 formulovaly poslání Junáka takto: „*Vychovávat veškerou mládež v duchu lidové demokratické republiky a slovanské vzájemnosti, v duchu světového bratrství demokratické mládeže...*“¹²⁰ Klement Gottwald v roce 1946 vyzdvihl důležitou roli mládeže v poválečné obnově v Československu: „*U nás v Československu je mládež vůbec a studentstvo zvlášť významným činitelem při obnově a výstavbě osvobozené republiky. Je potřeba, aby si naše mládež plně uvědomovala, že ona je hospodářem své země a svého osudu.*“¹²¹

V práci Dorostu ČSČK se zatím po válce ve velkém uplatňovaly myšlenky jeho zakladatelky Alice Masarykové, které sepsala v knížce *Československý červený kříž* vydané

¹¹⁸ Obnovení Dorostu ČSČK, In. *Lidová demokracie*, říjen 1945.

¹¹⁹ Podle amerického vzoru se začal Dorost Červeného kříže zakládat na celém světě. Na pozvání Dr. Alice Masarykové přijelo na jaře roku 1920 několik pracovníků z amerického Dorostu i do Československa a zavedly v Praze zdravotnickou – Hru o dobré zdraví – pro 70 tisíc školních dětí. Darovaly dětem ke hře zubní kartáčky, pasty, mýdla, ručníky a jiné potřeby, rozdaly jim zdravotnická pravidla a také začaly vydávat pro děti zajímavý obrázkový měsíčník, v němž je seznamovaly s prací Dorostu na celé zeměkouli. Tato návštěva přispěla tomu, že ministerstvo školství a národní osvěty povolilo výnosem z 26. ledna 1921 organizaci Dorostu na československých školách. Hned v prvním roce vstoupilo do této organizace více než 161 000 dětí z obecných, měšťanských a středních škol. In. GAZDÍK, Zdeněk. *Uprostřed svého století*. Praha 1969, nevydaná práce: Národní archiv, fond Československý červený kříž, nezpracováno, nečíslováno.

¹²⁰ *Kapitoly z historie pionýrské organizace v Československu (Stručný nástin vývoje v letech 1945 – 1978)*. Praha, Mladá fronta, 1979, str. 39.

¹²¹ *Klement Gottwald mládeži*. Praha, Mladá fronta, 1954, str. 39.

v roce 1935. Alice Masaryková považovala výchovu dětí za velmi důležitou, dle jejích slov se jedná o přípravu budoucí demokratické generace: „*Připravujeme děti pro život. Budou to jednou dělníci, rolníci, úředníci, otcové a matky. Ať si tedy dobře uvědomí, jak stavět domy, byty, ulice, jak se poctivě starat o výživu, umění, vědu! Při všem tom je důležité, aby hoši nepodceňovali domácí práci, právě tak jako děvčata se naučili mýt podlahu, nádoby a podobně! Přílišné odcizení muže od domácnosti není zdravé a začne – li se s výchovou hned z mládí, stane se mužova účast na domácích pracích něčím zcela přirozeným. A když žena nebo matka onemocní, hoch ochotně vydrhne kuchyni nebo uvaří oběd. Při dívkách nezapomínejme zdravým pohybem v přírodě a na hřišti vychovávat ušlechtilou odvahu a veďme je soustavně k zájmům o úkoly veřejné, aby se žena zase přiblížila zájmové sféře mužů. Jestliže děti po celém světě budou vychovávány v duchu Červeného kříže, připravující svým stálým vzájemným stykem ovzduší mezinárodní důvěry a dobré vůle, pak můžeme věřit, že roste nám v nich generace dobře si vědomá svých vlastních práv a povinností, generace spravedlivá k sobě a k ostatním. Pak muž, který stál dosud příliš mnoho ve shonu veřejného života, docení jemnost ženy a dá víc času i odpovědnosti rodině. A žena, oceňující sílu mužovu, také si ji více osvojí a přidruží se k němu i ve veřejném životě, přinášejíc s sebou ovzduší domova. Tam, kde zásady Červeného kříže důsledně vládnou, mizí rozpor mezi morálkou života rodinného a života politického a hospodářského. V tomto ovzduší vyrostete nám pak generace vpravdě demokratická.*“¹²²

Velké podpory se dostalo Dorostu ČSČK od prezidenta republiky Edvarda Beneše, jenž vystoupil koncem roku 1945 s krásnou řečí: „*I já rád vzpomínám na kožlanskou školu a říkám si, že za našich školských let jsme většinou neměli tak hezkých škol a tříd, jako máte vy, že mnohým krásným věcem, kterým se vy učíte, my jsme neměli příležitosti se učit. Také jsme nedělali to, co dělá váš Dorost: tehdy jsme ještě neznali té krásné národní, pomocné a lidumilné práce dnešního ČSČK. Važte si proto všech těchto nových věcí ve vašich školách, které vám umožňuje naše republika. ČSČK učí vás především, abyste pečovali o své zdraví. Jen tak vyrostete ve zdravé, statné, národu užitečné občany, muže, ženy: vede vás k čistotě tělesné a duševní, k pořádku a pracovitosti, k vědomí povinnosti, k vytrvalosti a pevné rozhodnosti, neboť jen tak obстоjíte v další své pouti životem, který přináší každému mnoho radosti a mnoho odpovědné práce. Červený kříž vás konečně učí vzájemné spolupráci,*

¹²² V myšlenkách Alice Masarykové o práci ČSČK se velmi často odráží prostředí, v němž vyrůstala – filozofické základy od otce T. G. Masaryka a hluboké sociální citění od matky Charlotty G. Masarykové. In. ŠVEJNOHA, Josef. *Alice Masaryková – první předsedkyně Čs. červeného kříže*, str. 85.

vzájemným ohledům, citům, přátelství a oddanosti jednoho k druhému a lásce ke svému národu. Až vyspějete, uvidíte, že v té pouti životem starosti a bolesti lidské se nedají překonat bez této vzájemné lásky a oddanosti: uvidíte, že tajemství úspěšného života a práce není stavět se jeden proti druhému nebo bojovat proti sobě, nýbrž navzájem si pomáhat, navzájem si rozumět a jeden druhému nepřekážet. Uvidíte, že lze pomáhat svým bližním i tím, že je láskou a pochopením jejich bolesti nebo rozumnou nápravou přivádíte na dobrou cestu života, když chybují a když zapomněli, že mají jít cestou svědomité práce, pravdy, lásky a krásy. Buďte za toto krásné životní naučení ČSČK své škole vděční.“¹²³

Do čela obnoveného Dorostu ČSČK se postavil profesor Karlovy univerzity v Praze Jan Blahoslav Kozák¹²⁴, ten nahradil, za války umučeného Františka Šmakala.¹²⁵ Dne 24. října 1945 požádal Dorost ČSČK ministerstvo školství a osvěty, aby povolilo organizovat činnost na školách, ministerstvo této žádosti vyhovělo. Ministr školství a osvěty Jaroslav Stránský¹²⁶ v několika dalších letech nezapomněl opomenout ve svých projevech významnou roli Dorostu ČSČK: „*Vím o krásném poslání a o výsledcích práce Dorostu ČSČK v našich školách již z doby před válkou, slyším, že má nyní, opět skoro tři čtvrti milionu členů a že chce letos dosáhnouti plného milionu. Čtu, že Červený kříž má ušlechtilou ctižádost státi se zase největší a nejlépe organizovanou sociálně – zdravotní korporací v obnoveném státě. Nepochybují, že se jí stane. Rozumí se samo sebou, že se mu při tom dostane ochotné pomoci od všech složek školství a osvěty, pokud v jejich působnosti lze takovou pomoc uskutečnit, ať jsou to školy samy, nebo naše orgány lidové výchovy či školské úřady. Zvláště bych si přál, aby se podařilo společným úsilím, co nejvíce rozšířiti síť školních lékařů a zajistit již opravdu veškeré školní mládeži, ve městech i na venkově, pravidelnou kontrolu jejího zdravotního stavu. Děkuji ČSČK a zvláště jeho Dorostu za skvělou a příkladnou účast v občanské výchově*

¹²³ Prezident Beneš k Dorostu. In. *Oběžník Dorostu Čs. Červeného kříže*, Praha, leden 1946, není číslováno.

¹²⁴ Jan Blahoslav Kozák (1888 – 1974), český profesor dějin filozofie, později děkan filosofické fakulty Karlovy univerzity, evangelický duchovní a politik, jeden ze slavných Pátečníků Karla Čapka

¹²⁵ František Šmakal – ředitel české divise ČSČK a jeho choť paní Iva Šmakalová, bývala sekretářka A. G. Masarykové zemřeli mučednickou smrtí. V červenci 1942 byli oba zatčeni. Po dlouhém vyslýchání a mučení, při němž nikoho neprozradili, byli oba manžele převezeni z Terezína do koncentračního tábora v Mauthausenu, kde zahynuli dne 24. října 1942 mučednickou smrtí. František Šmakal, byl zastřelen ranou do týla a jeho choť byla otrávena v plynové komoře. In. *Československý červený kříž*, Praha, 1946, str. 4.

¹²⁶ Jaroslav Stránský (1884 – 1973), československý politik, právník, novinář a ministr školství v letech 1946-1948

mládeže i lidu a přeji mu to, po čem sám nejvíce touží: plný úspěch v předsevzatém programu.“¹²⁷

V organizační příručce pro obnovu Dorostu ČSČK z roku 1946 se objevily tyto věty: *„Členové dorostu ČSČK pečují, aby nebylo v jejich škole dětí hladových, opatřují dětem potřebným přesnídávky, mléko, polévky, po případě obědy v domácnostech. Starají se o ošacení potřebných dětí, šijí nebo sbírají pro ně prádlo, šatstvo, obuv. Učí se pomáhat i nemocným a potřebným dospělým v součinnosti se spolky ČSČK. Dbají přísně toho, aby nebylo mezi nimi závisti a nenávisti a aby nikdo z žactva nemusel pociťovat starost a strach z nedostatku sociální a zdravotní péče.*“¹²⁸

Obnova Dorostu ČSČK byla spojená i s materiální pomocí ze zahraničí – zejména od dorostových organizací jiných národních společností Červeného kříže. Největší pomoc přišla z USA a Kanady. Dorost Amerického červeného kříže nejprve poslal našim dětem dárky hned po skončení druhé světové války. Americké děti sdružující se v dorostu Amerického červeného kříže našim dětem posílaly úhledné krabičky, ve kterých byly pečlivě složeny různé drobné a milé věci, které mají děti rády: kapesníky, mýdla, různé hry, kartáčky na zuby apod. Další velká pomoc přišla o několik měsíců později v roce 1946, kdy Americký červený kříž rozhodl na žádost ČSČK poskytnout československým dětem následující pomoc: 1) Pro 100 000 školních dětí uspořádal po dobu 3 měsíců mléčnou akci. 2) Dodal 500 000 kusů ošacovacích potřeb. 3) Věnoval 50 000 výbaviček pro nemluvňata. 4) Dodal 25 000 párů obuvi pro děti ve věku 6–14 let a mimo to 20 000 000 ob vazů pro potřebu stanic první pomoci ČSČK a nemocnic. 5) Poskytl další potřebné věci jako 200 000 kusů mýdla, 200 000 zubních kartáčků, 200 000 poznámkových bloků atd. I Kanadský Dorost Červeného kříže se staral o rychlé zmírnění poválečného nedostatku. Poslal Dorostu ČSČK 500 tun mouky, 213 beden dětské moučky, 7 tun kakaa. S pomocí dále přispěl Turecký červený kříž, který poslal více než 1 100 kg rozinek a fíků. Celkem mohlo ústředí dorostu ČSČK v roce 1946 rozdělit ve prospěch školních dětí potraviny a zdravotnické potřeby za více než 22 milionů korun.¹²⁹ Poválečná pomoc od jiných dorostů byla velmi důležitá, o čemž pojednává krátká zpráva, která se objevila v dorostovém časopise: *„Velmi si pochutnávaly na kakau, které dostávaly denně ve škole. Od listopadu 1946 do ledna 1947 vypily 2 360 litrů mléka se 142 kg cukru a*

¹²⁷ Projev k Dorostu ČSČK In. *Zdravý svět – Věstník Dorostu ČSČK*, Praha, č. 1, 1947-1948, str. 15.

¹²⁸ NA Praha, *Zvýšenou aktivitou vpřed! Zpráva pro I. sjezd ČSČK ve dnech 15. a 16. listopadu 1952 v Praze*, nezpracováno, nečíslováno.

¹²⁹ ŠVEJNOHA, Josef. *80 let dorostu Českého červeného kříže*, str. 32.

38 kg kakaa a snědly skoro deset tisíc housek. Však to bylo na nich vidět! Další zásilka kakaa přišla od Kanadského DČK a děti se rozhodly, že se za ni odvděčí upomínkovými předměty písemnými pozdravy kanadským dětem.“¹³⁰

Základní jednotkou Dorostu ČSČK byla školní třída, která mohla být členem pouze jako celek, jestliže se přihlásila k členství alespoň polovina žáků. Za každého přihlášeného žáka se vybíral členský příspěvek.¹³¹ Z toho zůstávala polovina ve třídě jako základ dorostového fondu a druhou polovinu platila celá škola hromadně divizi ČSČK. Ve školním roce 1945/1946 bylo rozhodnuto, že členské příspěvky zůstanou celé na školách. Třída, jež přistoupila za člena Dorostu ČSČK, si musela zvolit svoji samosprávu (pokladníka a tajemníka). Třídní dorostová samospráva byla odpovědná učiteli. Učitelé tříd, kteří přistoupili k Dorostu ČSČK, tvořili školní výbor Dorostu ČSČK. Ředitel školy byl ochráncem Dorostu na své škole. První povinností školy nebo třídy, která se rozhodla, že založí Dorost ČSČK, bylo vyložit dětem, co to je Dorost ČSČK a jaké má úkoly.

Od 1. září 1946 začal vycházet dorostový časopis *Zdravý svět*. Časopis obsahoval vedle informací o činnosti Dorostu literární přílohu nazvanou „*Besídka*“. Časopis vycházel v nákladu 30 000 výtisků a byl dodáván všem školním třídám, a to obecným, měšťanským a nižším středním, které byly organizovány v Dorostu ČSČK. Hlavním úkolem *Zdravého světa*, bylo probouzet a rozvíjet v dětech zájem o čistotu, o zdravotnictví, sociální službu a mezinárodní přátelství s dětmi jiných národů. Zároveň poskytoval jakýsi návod, jak mají v duchu Dorostu ČSČK pracovat, ukázat jim, jak se jim jejich práce daří, kde a jak jejich činnost pomáhá, co už se povedlo zrealizovat, co bude do budoucna potřeba vylepšit.

Lidově demokratická škola se zajímala o přípravu svých žáků v oblasti výchovy, a to i výchovy mimo vyučování. Mezi kladné podněty patřily zejména: snaha o rozvoj aktivity žáků např. dopisování s dětmi v tuzemsku či v zahraničí, organizování dobrovolné veřejné prospěšné práce ve prospěch školy a celé společnosti, podíl na přípravě na volbu povolání, účast na organizování významných výročí, oslav atd. Jiří Knapík v této souvislosti hovoří o systematickém výchovném působení na děti ve školách mimo vlastní vyučování, tedy o přestávkách či během různých školních akcí (slavnosti, exkurze a výlety).¹³² Mimoškolní

¹³⁰ Poválečná pomoc československým dětem. In. *Zdravý svět – Věstník Dorostu ČSČK*, Praha, č. 3, 1947-1948, str. 12.

¹³¹ Členský příspěvek pro školní rok 1945/1946 byl stanoven na 2 Kčs za každé dítě.

¹³² KNAPÍK, Jiří. *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Ústav historických věd, 2014. str. 48.

výchova měla v dětech také probouzet vztah ke kolektivu, vzájemnou spolupráci a komunikaci. Za tímto účelem vznikaly dětské samosprávy.¹³³ Na mimoškolní výchově v ČSR se podílel ve velkém Dorost ČSČK, jehož hlavní úkoly přispívaly k tomu, aby se mládež aktivně zapojovala do celé řady podnětných akcí.

Mezi hlavní úkoly Dorostu ČSČK patřilo: 1) Starat se o svou osobní čistotu a pečovat o své zdraví, neboť to je nejlepší cesta k tomu, jak předcházet nemoci a vyrůstat ve zdravé a statné občany. 2) Pomáhat ochotně bližním, kteří toho potřebují, neboť ve vzájemné lásce a pomoci tkví tajemství šťastného života. Tento bod byl spojený s tím, že by děti měly začít se vzájemnou pomocí hned od školních let, děti se měly přičinit o to, aby jejich spolužáci netrpěli hladu a aby měli dostatečnou obuv a ošacení. 3) Dopisovat si s mládeží jiných národů a navazovat styky s dětmi v jiných krajích naší republiky. Na konci školního roku 1945/1946 měl dorost ČSČK na 735 000 členů ve více než 25 000 třídách na 6 550 školách.¹³⁴

Mezi další činnosti, které mládež v poválečném Československu vykonávala mimo vyučování, patřil sběr léčivých rostlin, potravin a odpadových surovin. Jako dík Dorostu Amerického červeného kříže za pomoc, kterou poskytl po druhé světové válce, rozhodl Dorost ČSČK, že zorganizuje sbírku sušených hub pro americké děti. V novinách se doslova psalo: *„Sušené houby, nejlépe hříbky, necht' naše děti zabalené do celofánových sáčků, opatří svou adresou a pošlou do ústředí Dorostu Červeného kříže, které obstará jejich dopravu do Ameriky. Úroda hub je letos u nás veliká, a proto doufáme, že všechny venkovské školy přispějí na sbírku. V Americe jsou sušené houby velkou vzácností a přijmou je tam od našich dětí jako milou pozornost a malou splátku za krásné dárky.“*¹³⁵ Další sbírku zorganizoval Dorost ČSČK pro děti z Bulharska, Rumunska a Jugoslávie, kde po válce panoval nedostatek potravin, zejména cukru. V dorostovém tisku se k této sbírce objevila zpráva, kterou naspala žákyně 5. třídy v Kyjově: *„Jednou jsme poslouchaly ve škole školský rozhlas a tam hlásili, že v Jugoslávii není cukr. Hned jsme se dohodly, že každá z nás donese pár kostek cukru. Sbíraly jsme cukr do pytlíku a pytlík se den ode dne více plnil. Zanedlouho jsme odeslaly cukr bratrům Jugoslávčům. Brzy jsme od nich dostaly dopis a v něm fotografie, jak jugoslávské děti prosí o kostku cukru z Československa. Velice nám za tento čin děkovaly.“*¹³⁶ Předsednictvo Dorostu ČSČK zorganizovalo pro třídy, které se do sbírky cukru zapojily,

¹³³ Třída, která se stala členem dorostu ČSČK, si musela zvolit svoji samosprávu, tedy pokladníka a tajemníka.

¹³⁴ PROCHÁZKA, Jiří a Josef ŠVEJNOHA. *80 let dorostu Českého červeného kříže*, str. 31.

¹³⁵ Sbírká hub pro dorost Amerického ČK. In. *Československý červený kříž*, Praha, 1946, str. 91.

¹³⁶ Československý dorost pomáhá přátelům v cizině. In. *Zdravý svět*. Praha, č. 2, 1947-1948, str. 13.

soutěž, ta třída, která nasbírala nejvíce cukru, získala peníze na jimi vybrané divadelní představení.

K výchově občanské přispěla v roce 1946 zdařilá akce vánočních nadílek pro všechny vojenské invalidy na území republiky, při nichž mládež přispěla hojnými dary. ČSČK se snažil hlavně o to, aby v mládeži probudil lásku k těm, kteří tolik obětovali osvobození vlasti, a také vést mládež ke spolupráci s armádou. Dobrým příkladem byla vánoční nadílka organizovaná odbornou školou pro ženské povolání v Klatovech, při níž se vybralo šatstvo a prádlo pro vojenské invalidy.

Ve školním roce 1946/1947 vytvořil Dorost ČSČK ve spolupráci s ministerstvy školství a osvěty a zdravotnictví řadu zdravotnických akcí. Jmenujme například „*Zdravotní tříletku na školách*“, jejímž hlavním cílem bylo zlepšit zdravotní podmínky na školách ve školních letech 1946 – 1949. Hlavními úkoly zdravotní tříletky bylo: 1) Zjistit zdravotní a výchovné poměry jednotlivých škol. 2) Zjistit, jak obce a školy doposud pečovaly o zdraví žactva a jak bylo žactvo vychováno po stránce zdravotní. 3) Dát obcím a školám podrobný a podnětný plán školní zdravotní péče a zdravotní výchovy. 4) Pomáhat školám při opatřování různých hygienických zařízení a prostředků, aby se mohl uskutečnit pracovní program. 5) Soustavně sledovat školní zdravotně výchovnou činnost.¹³⁷ V praxi to vypadalo například tak, že žáci pečovali o svoji osobní hygienu, ve škole se přezouvali, doplňovali hygienické potřeby a pomůcky (papírové kapesníky, kartáče, utěrky atd.), utírali ve třídě prach, sbírali papíry a odpadky. Podobnou akci zorganizoval též Junák, jehož členové si uvědomovali, že po válce má mládež narušené zdraví a že došlo k úbytku lékařů. Za hlavní úkoly byly tak stanoveny: 1) Vyučiti junáky v somatologii (znalost skladby a funkce lidského těla), 2) Vyučiti a vychovávat ve správné životosprávě osobní, denního života i při skautování, 3) Vyučiti první pomoci a základního ošetření nemocných a poučiti, co junák sám nesmí a co naopak musí konati, než přijde lékař, 4) Vybaviti junácké jednotky dobrými lékárníčkami a 5) Dáti lékařsky prohlédnout všechny hochy i činovníky.¹³⁸

Ukázka toho, jak Dorost ČSČK pracoval na školách v rámci „*Zdravotní tříletky* ve školách“, jak v dětech probouzel zájem o čistotu a zdraví i mimo vyučování velmi dobře přibližuje zpráva, kterou napsala sama jednatelka Dorostu ČSČK dívčí měšťanské školy a nazvala ji, *Vydrhli jsme si třídu!*: „*Minulý týden jsme viděly, jak si děvčata z jednoročního*

¹³⁷ Zdravotní tříletka na školách. In. *Československý červený kříž*, Praha, 1946, str. 73.

¹³⁸ *Činovník. Časopis pro pracovníky v Junáku*, ročník XXIV, únor 1947.

učebního kurzu pěkně vydrhla podlahu ve třídě. Tak se nám to líbilo, že jsme se dohodly, že si v naší třídě též samy uklidíme. V pátek odpoledne jsme přišly do školy a ptaly jsme se pana školníka Lakomého, smíme – li si podlahu vydrhnout ve třídě. On nám však řekl, že bez dovolení paní ředitelky a bez dozoru nesmíme ve třídě samy nic dělat, protože jsme ještě malé. Proto jsme ho zaprosily, aby nám dal vodu aspoň do umyvadel a džbánu, že si umyjeme lavice. Když jsme si je umyly, řekly jsme, že si vydrhneme každá kousek podlahy pod svou lavicí. Byly jsme v nejlepší práci, když se otevřely dveře a přišel pan školník se zeptat, co tak dlouho umýváme. Viděl nás klečící na podlaze s troškami špinavé vody v umyvadlech. Řekl: „Co mám s vámi dělat!“ a utíkal za paní školníkovou, aby nám ohřála celý kotel vody. Paní školníková to udělala a pak s námi klekla na podlahu a pomohla nám drhnout. Byly jsme přitom tak veselé, že jsme ani neslyšely, když do třídy vešla paní učitelka. Ta měla z nás radost! Říkala, že jsme jako kuřátka kolem kvočny. Do osmi hodin byla třída uklizena a čistá jako klícka. S radostí jsme všechny utíkaly k večeri. Na druhý den byl pan třídní učitel velice překvapen. Pochválil nás, jak dobře reprezentujeme Dorost ČSČK.“¹³⁹

To jak byla „Zdravotní tříletka na školách“ úspěšná, sledoval Výzkumný ústav pedagogický, který v roce 1949 uveřejnil tyto výsledky, jimiž upozornil na mnoho dalších nedostatků: 1) Pravidelné lékařské prohlídky má dosud jen 39 % obecných škol, 2) Vyšetřování zraku je pravidelně prováděno na 41 % obecných škol, 3) Sluch žáků je pravidelně kontrolován na 37 % obecných škol, 4) Vlastní hřiště mají jen dvě třetiny škol v Čechách, 5) Vhodné koupaliště má jen 10 % našich škol. Z výzkumu dále vyplynulo, že se školám nedařilo zavést pravidelné lékařské prohlídky, zajistit školní lékaře, zavést do škol vodovody, vybudovat a vybavit tělocvičnu apod.¹⁴⁰

V praxi to znamenalo, že bylo nutné zlepšit školní prostředí tak, aby vyhovovalo všem moderním zdravotnickým požadavkům a opatřit pomůcky, jež žactvo potřebovalo k udržení čistoty a k zachování zdraví (větrací zařízení, umyvadla s tekoucí vodou, školní lékárničky, sprechy, hřiště, útulky pro přespoucí mládež atd.). Školní třídy navštěvoval pravidelně lékař, třikrát ročně byly děti měřeny a váženy. Také se kontroloval jejich chrup, zrak a sluch. Pro žáky byly pořádány zimní a letní rekreace, kurzy první pomoci a domácího ošetřování pro

¹³⁹ Vydrhli jsme si třídu. In. *Zdravý svět*, Praha, 1947, není číslováno.

¹⁴⁰ Zpráva Výzkumného ústavu pedagogického. In. NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Zvýšenou aktivitou vpřed! Zpráva pro I. sjezd ČSČK ve dnech 15. a 16. listopadu 1952 v Praze*, nezpracováno, nečíslováno.

starší dorost.¹⁴¹ Mezi další významné akce patřily: „*Dětem více kalorií*“, „*Dětem více ovoce*“ či „*Kakao a rohlíky pro 20 % školní mládeže*“. Posledně jmenovaná akce zlepšila po dobu tří měsíců stravování více než 280 000 školních dětí.¹⁴²

Další akce, kterou Dorost ČSČK zorganizoval na školách, byla známá pod názvem „*Týden dětské radosti*“. O tom, jak tato akce vypadala, nás detailně informuje časopis Dorostu ČSČK: „*Týden dětské radosti, který začíná 15. června. Mnoho pro vás jistě připraví dospělí. Ale myslíme, že by vás netěšilo, kdybyste každý podle své možnosti nepřispěli také sami k tomu, aby bylo co nejvíce radosti v tomto týdnu. Váš první ředitel, dr. František Šmakal, mládeži kdysi napsal: „Pracovat pro druhé, tvořit, to naplňuje vnitřní radostí a uspokojením.“ Týden dětské radosti bez vaší činné účasti by nemohl být zcela radostný. Ani Dorost ČSČK nezůstane tedy pozadu. V Praze se sjede k začátku Týdne dětské radosti několik pěveckých a tanečních skupin Dorostu ČSČK z Čech, Moravy, Slezska i Slovenska. Potěší krásnými zpěvy a tanci pražskou mládež. Jako zástupci Dorostu ČSČK se pak tyto skupiny představí shromáždění delegátů všech spolků ČSČK, které 15. června ukončí své zasedání, letos slavnostněji tím, že to bude první poválečné shromáždění zástupců spolků ČSČK. Snad byste mohli leckde na venkově uspořádat podobné dopoledne zpěvu a tanců, jako bude v Praze. A ještě něco vám chceme poradit. Potřebujete peníze na zdravotnická zařízení a zdravotnické pomůcky, neboť Týden dětské radosti má přinášet letos mimo veselice také trvalé zlepšení zdravotnických podmínek na školách. Je vás mnoho na školách a snad každý nebo každá z vás jste něco pěkného v tomto roce vyrobili nebo ještě vyrobíte. Sneste své výrobky do školy, pěkně je uspořádejte v nějaké místnosti nebo i ve stáncích, pamatujte na výzdobu zelení a květy a označte výrobky přiměřenými cenami. Pozvete rodiče a mnoho známých, aby se přišli podívat na výsledek vaší práce. S úsměvem nabídněte své výrobky k řádné koupi. Neproste však a nepřeceňujte své výrobky, ale napište hesla, která budou hlásat, nač chcete užít výtěžku např. na ručníky, na umyvadla do tříd, na zakoupení lékárníčky, na rohože, na zřízení šaten nebo aspoň laviček na přezouvání apod. Takový buď trh vašich výrobků, jemuž se říká dobročinný bazar! Nezdůrazňujte však příliš dobročinnost, ale dejte za dobré peníze skutečně dobrou práci! Vyděláváte – li si na zdravotnická zařízení, budete z nich mít větší radost, než kdyby vám je někdo daroval. Krásný máj rychle uběhne a Týden dětské radosti přispěchá, proto hned do práce. První máj 1947 – Svátek práce – je také svátkem naší z toho,*

¹⁴¹ Zdravotní tříletka na školách. In. *Československý červený kříž*, Praha, 1946, str. 73.

¹⁴² PROCHÁZKA, Jiří a Josef ŠVEJNOHA. *80 let dorostu Českého Červeného kříže*, str. 33.

že jsme dosáhli celého milionu členů Dorostu ČSČK. Jsme ve světovém společenství dorostu ČK počtem členů na 5. místě za Spojenými státy, Itálií, SSSR a Francií.“¹⁴³

Do mimoškolních aktivit Dorostu ČSČK často zasahovala jeho čestná předsedkyně Hana Benešová, která pronesla rozhlasovou výzvu při sněhové kalamitě v následném znění: *„Milí členové a členky dorostu! Máte ve svém štítě pomáhat všude tam, kde je pomoci třeba. Všichni vidíte, jak nám sníh letos velmi překáží. Ohrožuje zdraví dětí, dospělých i starců. Působí také dušení tíseň, protože leží ještě koncem února, což má rovněž nepříznivý vliv na zdravotní stav mnohých našich spoluobčanů. Vážné je také to, že sníh brzdí přísun uhlí i potravin. Sluníčko, které má už velkou moc, nám trochu pomáhá. I za mrazu sníh pod jeho paprsky pomalu mizí. Ale může přijít obleva a pak by došlo v Praze, v jiných městech i na vesnicích k značným nepříjemnostem, škodám a novým zdravotním poruchám. Měli bychom se spojenými silami sněhu co nejdříve zbavit. Ukažte jako uvědomělí mladí Křižáci, co se dá vykonat společnou prací všech! Vaši učitelé, dobrovolné sestry, samaritáni Červeného kříže půjdou s Vámi a v dohodě s městskými nebo obecními zaměstnanci, někde i s vojskem, Vám poradí, jak nejlépe prospět městu nebo vesnici, v níž žijete, od zmrazků na chodníku, od sněhových závějí v ulicích i na průjezdních silnicích, od špinavých hromad sněhu na křižovatkách...“*¹⁴⁴,

Na tuto výzvu přišlo několik pozitivních odpovědí ze všech kotů republiky. Mimo jiné byla opravdu zorganizována akce, při níž mládež odklízela počátkem března sníh nejen v Praze, ale i na venkově. Pan J. Kořínek, důvěrník Dorostu při měšťanské škole v Poříčí u Trutnova, oznámil: *„Šedesát členů Dorostu i se svými učiteli uposlechlo výzvy Hany Benešové a v úterý 4. března po odpoledním vyučování odklízelo dobrovolně po 2 hodiny sníh na hlavním nádraží v Poříčí u Trutnova. Podle slov pana přednosty vykonalo žactvo pořádný kus práce a přispělo k udržení normálního provozu na nádraží. Pracující žáci byli poděleni rohlíky.“* Podobné zprávy přišly z Českých Budějovic a jiných míst.

Mezi další významné akce, které v tomto období můžeme zmínit, a do které se zapojil Dorost ČSČK, patřila výstavba hřiště spolu s pomníčkem vnuků prezidenta T. G. Masaryka v dolní části Seminářské zahrady v Praze. Postava bývalého prezidenta T. G. Masaryka byla v prvních letech po druhé světové válce velmi často zmiňována v dorostovém tisku a mládeži dávána jako dokonalý vzor, především ve spojitosti s jeho vlastenectvím, oddanou láskou k národu a nikdy neutuchající práci k Československu. Mládeži byl představován až

¹⁴³ SUCHÁNEK, J. *Až přijde máj...* In. *Zdravý svět – věstník Dorostu ČSČK*, Praha, 1947, není číslováno.

¹⁴⁴ MÚA AV ČR, fond Benešová Hana, čestná předsedkyně ČSČK, karton 17, inv. č. 996, Akce ČSČK.

v heroickém nádechu „Byl to muž, který dovedl vysoko zvednout štít a bojovat lítě a houževnatě proti všemu, co činilo malý národ bezvýznamným. V předtuše věci příštích harašil od časného rána do pozdních nocí v neumdlévající snaze vysušit močály strnulého národního života a povznést je na výšiny pravdy, která jediná vede národy i jednotlivce vstříc šťastné budoucnosti. Vyvádět národ z přítmi bezstarostnosti, pohodlnosti a malosti, jaký to nadlidský úkol, jaká šílená odvaha vydržet a nepovolit po celý lidský věk!“¹⁴⁵ Mládež k němu měla vzhlížet a být nositelem jeho odkazu.

To byl i jeden z důvodů, proč bylo rozhodnuto o výstavbě již zmiňovaného pomníčku jeho vnukům. Nejprve probíhala sbírka, o níž máme detailní informace, protože o ní informoval dorostový časopis Zdravý svět: „Na pomník vnukům prezidenta Masaryka v Seminářské zahradě docházejí stále příspěvky nejen od pražských škol, ale i od škol a jednotlivců v celé republice. Mnohé jsou doprovázeny dopisy, které dávají nahlédnout do myšlenek a citů dárců i do jejich krásných vztahů k rodině Masarykově. „Je mi 6 let. Aby i moje srdéčko bylo vloženo do pomníků vnukům tatička Masaryka, posílám vám 100 Kčs ze svých úspor. A až přijedu do Prahy, přijdu si na hřiště zahrát,“ psala Věruška Vykouková, žákyně 1. třídy z Mostu. Měšťanská škola v Kopistech u Mostu poslala 500 Kčs a dopis, v němž píše: „Posíláme malý příspěvek z výtěžku naší školní slavnosti. Náš čin vyvěrá z opravdového pochopení, protože my děti průmyslového a havířského Mostecka víme, co znamená hřiště. Víme to dobře, poněvadž ho postrádáme. Postavení pomníku vnukům T. G. Masaryka na tomto místě zdá se nám krásným plněním odkazu prezidenta Masaryka, který byl vždycky velkým přítelem dětí. Proto je nadšeně schvalujeme.“ Obecná škola v Žitenicích poslala svůj příspěvek přímo paní Haně Benešové s tímto dopisem: „My děti, pohraniční obecné školy poslouchaly jsme školský rozhlas, kde jste nám vyprávěla o vnucích pana prezidenta T. G. Masaryka. Posíláme Vám malý příspěvek 500 Kčs, který jsme mezi sebou vybraly na zřízení hřiště a pomníčku vnukům prezidenta Osvoboditele. Máme vás i pana prezidenta rády a slibujeme Vám, že se budeme pilně učit a milovat naši drahou republiku.“ Žáci 5. třídy obecné školy chlapecké v Praze – Břevnov poslali výtěžek sbírky 1 364 Kčs a k tomu tuto žádost: „Pátá třída zároveň prosí, aby byla povolána k práci na hřišti u pomníku. Pracovali jsme i na sněhové brigádě – pracovat umíme!“ A nakonec si ještě přečtete tklivý dopis od neznámé stařenky, která poslala 100 Kčs a dopis: „Milé děti ČSČK! Máte tak krásný plán, k jehož uskutečnění je potřeba práce a peněz. Měla jsem také dva vnoučky, jednoho 24letého umučili v Terezíně. Druhý nešťastnou náhodou přišel o svůj krásný mladý život.

¹⁴⁵ T. G. Masaryk. In. Zdravý svět. Praha, č. 9 -10, 1947-1948, str. 10.

Nemám teď žádného vnoučka – posílám vám maličký příspěvek k vašemu plánu postavit těm drahým, krásným dětem drahého prezidenta pomníček. Budu v něm vidět svoje drahé hochy. Přeji vám množství dárků, abyste brzy mohly se radovat z dokončeného díla. “¹⁴⁶

Ve spojení se sbírkou na pomník vnukům T. G. Masaryka pronesla Hana Benešová rozhlasový projev ve výroční den narození prvního československého prezidenta: „*Milí hoši a milé dívky, chci Vám upřímně poděkovat za ochotu, s níž hodláte pomoci městu Praze při budování vzorného hřiště v Seminářské zahradě na památku vnuků prezidenta Osvoboditele, Herberta a Leonarda Revilliodových. Je to krásná myšlenka a všichni jsme za ni našemu hlavnímu městu vděčni. Vy, Dorost Československého červeného kříže, jste ji doplnili návrhem, že z výtěžku vlastní práce ozdobíte hřiště pomníčkem těch dvou skvělých a nadaných hochů, jejichž dětství ozařovalo nejšťastnější dny prezidenta Masaryka. Mnozí z Vás si vzpomenu na obrázky a na filmy, které vyprávěly o této krásné a veselé družbě dědečka s vnoučaty, jak byl jejím svědkem lánský palouk nebo topolčianská vatra. V této podobě budou zvěčněni umělcem, a tak budou stále prodlévat uprostřed šťastných a veselých dětí svobodné Prahy, kterou nikdy nepřestali milovat. Snad jste je viděli naposled za rakví Prezidenta Osvoboditele. Pak už jsme o nich slyšeli málo nebo vůbec ne. Ale my v Londýně jsme měli možnost sledovat jejich další život a práci. Herbert byl umělcem a Leonard se rozhodl, že jako letec bude bojovat za osvobození Československa. Byly to hotové a vyhraněné osobnosti. Všechno, čemu prezident Masaryk učil a co od nás žádal, rozvilo se v obou vnucích květem nejkrásnějším. Byli čestní, přímí a srdeční hoši, kteří lnuli horoucí láskou k naší republice, jež byla jejich druhou vlastí. Měli hluboké sociální citění a uměli býti ke všem lidem stejně pozorní a laskaví. Naše bolest nad jejich předčasnou smrtí je tím větší, že chtěli po válce pro naši republiku a pro náš národ žít a pracovat. Ale budou s námi, milí hoši a dívky, ve všech Vašich dobrých skutcích, které vykonáte pro vlast a pro člověka, jako je chtěli konat oni. Budu se zájmem sledovati Vaši práci a těšiti se z každého Vašeho úspěchu. Spojí – li se tolik dobré vůle tolik pilných rukou, jistě se práce zdaří. Tak uskutečňte i Vy letošní heslo ČSČK: Spolupráci k míru. “¹⁴⁷*

Sbírka proběhla velmi úspěšně, celkem se vybralo přes 830 000 korun, což umožnilo, že dne 12. září 1947 byly za účasti celé řady významných hostů¹⁴⁸ práce na hřišti a pomníčku

¹⁴⁶ Sbírký na pomník vnukům T. G. M. In. *Zdravý svět*, Praha, 1947, není číslováno.

¹⁴⁷ MÚA AV ČR, fond Benešová Hana, čestná předsedkyně ČSČK, karton 17, inv. č. 997, Akce ČSČK.

¹⁴⁸ Mezi hosty patřili Hana Benešová, Alice Masaryková, ministr zahraničních věcí Jan Masaryk, ministr zdravotnictví Adolf Procházka, primátor Prahy Václav Vacek, předseda ČSČK Vicherek, předseda Dorostu ČSČK J. B. Kozák

zahájeny.¹⁴⁹ Na slavnostním zahájení práce vystoupil s řečí J. B. Kozák, který vyzdvihl především inspirující účinek této akce i pro další města a obce: „*Poněvadž mluvím za Dorost ČSČK, musím zdůraznit, že pokládáme za jedno z hlavních poslání tohoto hřiště, aby bylo vzorem a aby se jiní řídili tím vzorem. Je mnoho měst a menších obcí v naší republice, kde bude možno něco zřídit něco podobného. Proto se obracím k celému Dorostu Červeného kříže. Z ničeho nemáme takovou radost jako z toho, oč se děti z dorostu také trochu zasloužily. Zde v Praze chceme to tak zařídit, aby část práce, zejména při výkopu, vykonali dorůstající členové Dorostu jako kus služby – starší děti menším dětem. Těm, kdož se pokusí ve svých domovech pomoci k něčemu podobnému, říkáme předem: bude z toho radost. Nejen těch maličkých, nýbrž i těch, kteří v tom nechali také trošku potu.*“¹⁵⁰

3. 2 Vytvoření jednotné organizace mládeže

Vítězství „dělnické třídy“ v roce 1948 umožnilo vytvoření jednotné organizace mládeže.¹⁵¹ K jednomu z nejdůležitějších úkolů nově vzniklého systému patřilo vybudování jednotných masových organizací, které by jako součást Národní fronty komunistickým institucím usnadňovaly kontrolu a jejich poslušnost.¹⁵² Předsednictvo akčního výboru Národní fronty rozhodlo o tom, že ČSM se stal jedinou organizací veškeré mládeže. Jemu byla svěřena péče o výchovu mládeže. Bylo rozhodnuto o tom, že všechny ostatní organizace mládeže,

¹⁴⁹ Pomníček byl dokončen v roce 1949, vzhledem ke změně politické situace se jeho odhalení odehrálo již v naprosté tichosti. In. PROCHÁZKA, Jiří a Josef ŠVEJNOHA. *80 let dorostu Českého Červeného kříže*, str. 39.

¹⁵⁰ Hřiště na památku vnuků prezidenta T. G. Masaryka. In. *Zdravý svět*, Praha, č. 2, 1947-1948, str. 35

¹⁵¹ Velkou oporou pro sjednocení byla komunistická strana, která od počátku důsledně prosazovala jednotu lidu i mládeže. Únorovým vítězstvím byl úspěšně zakončen i boj za jednotu mládeže. Již 27. února 1948 se předsednictvo ústředního akčního výboru NF rozhodlo zrušit odbory mládeže při reakčních politických stranách a za jedinou organizaci mládeže byl uznán Svaz mládeže. Zároveň bylo rozhodnuto začlenit přímo do Svazu mládeže organizaci Junák a vytvořit jednotnou tělovýchovnou organizaci. Únor 1948 se tak stal základním přelomem i pro hnutí mládeže. Známý je dopis K. Gottwalda pracovníkům SČM z dubna 1948: „*Únorové události tím, že smetly zpátečníky a škůdce, tím, že upevnily náš lidově demokratický řád a bezpečnost republiky, tím, že vyčistily naši cestu k socialistickému zítřku, posílily podstatně politické i hospodářské postavení mládeže a vyjasnily její vyhlídky do budoucnosti. Dráha před vámi je dnes ještě širší, ještě světlejší, ještě radostnější. Dnes již všechno záleží na nás, na naší poctivé, tvůrčí práci.*“ In. BARTOŠ, Josef. *Československý svaz mládeže v letech 1945 – 1955*, Praha: Vydalo oddělení agitace a propagandy ÚV ČSM v nakladatelství Mladá fronta, 1958, str. 87.

¹⁵² KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. Česká společnost po roce 1945, str. 44.

kteře byly dosud vytvořeny u jednotlivých politických stran nebo jiných složek, budou po očištění od protipokrokových živelů převedeny do Svazu české mládeže. ČSM se pověřil provedením tohoto úkolu.¹⁵³ Valný sjezd ČSM si také schválil tyto stanovy: „1) Rozvíjet, posilovat a prohlubovat, jednotu všech vrstev české mládeže. 2) Pomáhat republice při zdolávání náležavých úkolů. 3) Pečovat o zdravý tělesný a mravný růst české mládeže, o její výchovu, zejména po stránce politické, ideové, kulturní a odborné – zaručovat tak její přípravu k úkolům, které ji čekají v národě, státu a lidské společnosti vůbec. 4) Zastupovat a hájit zájmy mládeže navenek, jednat o nich s vládou a veřejnými činiteli i politickými stranami. 5) Poučovat mládež o vývoji lidské společnosti, o dějinách našeho národa a našich spojenců. 6) Prohlubovat přátelství se SSSR.“¹⁵⁴

O národním, výchovném a sociálním významu práce Dorostu ČSČK v poválečném Československu promluvil v roce 1948 jeho předseda J. B. Kozák, který podpořil sjednocování československé mládeže do jednotné organizace: „*Na rozdíl od Velké Británie a zemí severských, kde se dorost organizuje a cvičí pouze v malých skupinách, zvolili jsme si my cestu opravdu lidovou. Dorost se organizuje na nejširší základně ve školách a bude nyní zapojen jako speciální složka do jednotné organizace naší mládeže. ČSČK prohloubí činnost Dorostu zvláště v těchto pracovních úsecích: 1) služba armádě: pokračovat v prokazování pozornosti vojenským invalidům, 2) služba obci: pomáhat lidem přestárlým, pečovat o hroby padlých a pomáhat v úpravě okolí školy i veřejných prostranství, 3) výcvik v první pomoci a v domácím ošetřování: pořádat kurzy první pomoci, pořádat kurzy domácího ošetřování, zachraňování, úrazové zábrany a správné výživy, 4) výchova protialkoholní a výchova k rodičovství: zdůrazňovat základ této výchovy, kterým je čistota tělesná i mravní, 5) pomoc dětem v ústavech pro slepé i zmrzačené i jinak postižené, 6) ochrana škol v pohraničních a horských, hospodářsky slabších oblastech, 7) pěstování vzájemných přátelských styků členů Dorostu ČK v různých zemích republiky i v zahraničí – zvláště ve slovanských státech, vzájemná výměna dopisů, alb, kreseb, ručních prací, výměnné zájezdy.*“¹⁵⁵

¹⁵³ ČSM se zaměřoval na tyto rozhodující oblasti činnosti: 1) Na získávání mládeže pro aktivní účast při výstavbě našeho národního hospodářství, 2) Na ideologickou práci s mládeží, která byla spojena s kroužky politického vzdělávání, kde se mládež seznamovala s principy socialismu a jeho budováním, 3) Rozvoj zájmové činnosti spojených se soutěžení tvořivosti mládeže. In. *Kapitoly z historie pionýrské organizace v Československu*, str. 72.

¹⁵⁴ BARTOŠ, Josef. *Československý svaz mládeže v letech 1945 – 1955*, str. 35.

¹⁵⁵ Národní, výchovný a sociální význam práce ČSČK. In. *Československý červený kříž, Praha, 1948*, str. 97.

K prvnímu většímu zásahu došlo, když bylo rozhodnuto o tom, že veškeré časopisy pro mládež budou vydávány jen Svazem české mládeže.¹⁵⁶ Tyto změny začal velmi brzy pociťovat Dorost ČSČK. Nejprve ministerstvo informací zakázalo vydávat časopis „Zdravý svět“. Pro nespolehlivost musela opustit svá místa celá řada pracovníků ČSČK, což velmi ztížilo jeho fungování.

I přes tyto těžkosti dosáhl v letech 1948 a 1949 Dorost ČSČK největšího rozsahu své členské základny. K 30. červnu 1948 to bylo téměř 1 240 000 členů v takřka 42 000 třídách na skoro 12 800 školách, o rok později dokonce více než 1 416 000 členů ve 45 400 třídách na více než 14 500 školách. Tento počet se udržel ještě ve školním roce 1949/1950, i když již probíhaly silné integrační tendence ze strany ČSM.¹⁵⁷

První sjezd ČSM se konal ve dnech 7. až 10. června 1950 ve Vinohradské sokolovně v Praze. Nejvýznamnějším bodem bylo vystoupení předsedy ÚV KSČ a prezidenta republiky Klementa Gottwalda v první den sjezdu. Jeho projev se stal na dlouhá léta stranickou směrnicí pro ČSM, Gottwald na úvod řekl: „...naše mládež toť květ, toť pýcha naší lidově demokratické republiky!“, dále zdůraznil význam politiky KSČ orientující se na mládež: „Naše politika dovedla získat mladou generaci, neboť jí směle dala všechny možnosti k uplatnění, dala jí velký a vznešený smysl života, otevřela jí všechny brány do budoucnosti.“ Gottwald dále vysvětlil, že mládež přispívá k budování socialismu, tento úkol podle něj má stránku politickou, ideovou a mravní výchovu: „Vést mládež k činné účasti na budování socialismu, to znamená především získat nové tisíce, desetitisíce a statisíce mladých lidí pro údernickou práci a socialistické soutěžení při plnění pětiletého plánu. Úderník, zlepšovatel, stachanovec, to ať je nový hrdina, nový ideál naší mládeže.“ Podle Gottwalda mělo ČSM velkou část odpovědnosti i za to, jaká byla škola: „To ovšem neznamená poručníkovat a učitelovat učitele, nýbrž být nejlepší oporou učitelského sboru, být nejlepšími žáky.“ S tím podle Gottwalda souvisí úkol budování pionýrského hnutí: „Bud'te si stále vědomi, že v těch pěkných, čilých pionýrech vychováváte své přímé nástupce, že jaké bude pionýrské hnutí, takový bude napříště i Svaz.“¹⁵⁸ I. sjezd ČSM tak mohl shrnout pozitivní bilanci rychle rostoucí Pionýrské organizace, jež v době jeho konání čítala, již 146 000 členů. Sjezdové

¹⁵⁶ Kapitoly z historie pionýrské organizace v Československu, str. 71.

¹⁵⁷ PROCHÁZKA, Jiří a Josef ŠVEJNOHA. 80 let dorostu Českého Červeného kříže, str. 39.

¹⁵⁸ BARTOŠ, Josef. Československý svaz mládeže v letech 1945 – 1955, str. 132 - 133

jednání ji charakterizovalo jako „dobrovolnou dětskou organizaci, která rozvíjí svou činnost v těsné spolupráci se školou a pomáhá jí uskutečňovat její výchovné cíle.“¹⁵⁹

Dlouhodobý politický tlak donutil dorost ČSČK k tomu, že v roce 1951 uzavřel dohodu s Československým svazem mládeže, přičemž Dorost ČSČK přestal být samostatnou organizací školní mládeže, dále se však ve své činnosti zaměřoval zejména na školení dětí a mládeže v první pomoci.¹⁶⁰ Byly zavedeny dvanácti hodinové kurzy pro mládež ve věku od 8-11 let a osmnácti hodinové kurzy pro mládež od 15 let a výše.¹⁶¹ Po vyhlášení pětiletého pracovního plánu ČSČK se stanovilo, že v pětiletce vycvičí v první pomoci 50 000 hochů a dívek. Zároveň vyhlásil, že pro práci na školách připraví 10 000 instruktorů sociální zdravotní výchovy mládeže.

Změny zasáhly v roce 1951 i program Dorostu ČSČK, který po dohodě s ČSM vypadal takto: 1) školení mládeže v první pomoci a budování zdravotnické pohotovosti na školách prostřednictvím zdravotnických hlídek, 2) zdravotnická výchova a osvěta školní mládeže, 3) aktivní účast v boji za světový mír. Novinkou v tomto programu bylo budování školních zdravotnických hlídek a družstev podle vzoru Sovětského svazu. Zdravotnické hlídky se začaly tvořit v září 1951 a jejich úkolem bylo provádět kontrolu osobní čistoty žactva a hygieny školy, poskytovat spolužákům první pomoc při úrazech a náhlých onemocněních a poučovat je o správné životosprávě i ochraně před nemocemi.¹⁶²

V této nelehké době byl Dorost ČSČK donucen ukončit dopisovatelskou činnost jeho členů s mládeží tzv. západního bloku. Naopak se zvýšilo dopisování se sovětskou mládeží a mládeží tzv. východního bloku: „*Další pokrok meziškolního dopisování je v tom, že naše československé školy se z vlastního popudu odklonily od vzoru západních organizací ČK, kde pro svůj život nemůžou najít žádný příklad a vzor a obracejí se k Sovětskému svazu, jenž je pro ně studnicí zkušeností a poučení, a k zemím lidové demokracie, které s námi společně*

¹⁵⁹ PO ČSM se zaměřil například na tyto oblasti – na veřejně prospěšnou práci ve prospěch pionýrského a školního kolektivu, své obce a celé společnosti, - na vycházky, výlety, sportovní akce, - na zájmové činnosti, mezi něž patřilo zvláště zakládání pionýrských uměleckých souborů, na přípravu letních táborů pionýrských skupin. In. *Kapitoly z historie pionýrské organizace v Československu*, str. 79.

¹⁶⁰ Tamtéž, str. 39.

¹⁶¹ Od roku 1951 do roku 1953 bylo v kroužcích první pomoci vyškoleny více než 470 000 chlapců a děvčat. In. ŠVEJNOHA, Josef. *80 let dorostu Českého červeného kříže*, str. 40.

¹⁶² Podle statistiky bylo ve školním roce 1951 – 1952 vytvořeno na školách 14 036 zdravotnických hlídek s 55 380 členy.

*budují socialismus. Sovětské školy nelitují námahy a v překrásných, velikých fotografiích ukazují našim dětem bohatý a šťastný život své země.*¹⁶³ Dorost ČSČK na československých školách zdůrazňoval, že největší záštitou míru je Sovětský svaz a sovětská armáda, která nás osvobodila a chrání mír celého světa. Z vděčnosti za mír, připravil Dorost ČSČK na všech stupních našich škol v roce 1950 přes 6000 pozdravných dopisů pro invalidy z Velké vlastenecké války. Dopisy vyjadřovaly lásku, vděčnost i obdiv naší mládeže.

Společnou provázanost těchto dvou organizací lze sledovat již ve školním roce 1951–1952, kde se ČSČK spolupodílel spolu s ČSM na „Soutěži radostné práce“, přičemž pozornost se soustředila zejména na plnění školních vědomostí a dovedností (např. o nejlepší docházku do školy), na veřejně prospěšnou práci (např. výsadba nových stromků) a osobní a školní hygienu.¹⁶⁴

¹⁶³ NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Zvýšenou aktivitou vpřed! Zpráva pro I. sjezd ČSČK ve dnech 15. a 16. listopadu 1952 v Praze*, nezpracováno, nečíslováno.

¹⁶⁴ *Kapitoly z historie pionýrské organizace v Československu*, str. 85.

4. Hana Benešová – čestná předsedkyně ČSČK

Tato kapitola se zaměřuje na velkou postavu ČSČK, a to čestnou předsedkyni Hanu Benešovou (1885 – 1974). Nejprve v krátkosti představím její život a poté i její působení v ČSČK.

Anna Vlčková (křestní jméno si změnila na Hanu v roce 1906) se narodila dne 16. července 1885 v poměrně chudé rodině železničáře v dnešních Domaslavicích u Oseka na Teplicku. Vzhledem k povolání jejího otce se její rodina často stěhovala, do první třídy začala chodit do obecné školy Na Parkanech v Táboře. Velký zlom v životě Anny nastal v roce 1899, kdy se její výchovy ujala její teta, nevlastní sestra jejího otce Eva Šulcová. Nebýt tety, čekal by Annu Vlčkovou osud chudé maloměstské dívky, přestěhování do Prahy, však zcela změnilo její životní perspektivu. Eva Šulcová byla totiž na rozdíl od jejího otce bohatá.¹⁶⁵ V roce 1905 odjela se svou nejlepší kamarádkou do Paříže, kde se zapsaly jako mimořádné posluchačky na Sorbonnu. V té době se setkala s mladým Edvardem Benešem, který také studoval na pařížské univerzitě. Mladí lidé našli v sobě zalíbení a Beneš začal říkat mladé dívce „Hano“. Toto pojmenování se ujalo u všech známých a zůstalo Anně Vlčkové pro vždy. Dne 6. listopadu 1909 se v Praze konala svatba Edvarda Beneše a Hany Vlčkové.

Když v roce 1914 propukla první světová válka, Edvard Beneš následoval T. G. Masaryka do emigrace. Hana Benešová zůstala v Praze, poté byla několikrát uvězněna. S manželem se neviděla více než tři roky. Znovu se setkali v Paříži v roce 1919, kde již Hana plnila roli manželky ministra zahraničí, která jí šla velmi dobře. V prosinci 1935 byl Edvard Beneš velkou většinou hlasů zvolen v pořadí druhým prezidentem Československé republiky. Tímto zvolením se pro Hanu nic zásadního nezměnilo, roli první dámy plnila de facto již předtím.¹⁶⁶ Klidné období manželů Benešových netrvalo dlouho, po podepsání Mnichovské dohody se Edvard Beneš zlomen zradou tehdejších politických představitelů Anglie a Francie

¹⁶⁵ Jak Eva Šulcová k majetku přišla? Začínala zřejmě jako obyčejná služebná a vypracovala se na hospodyně. Po smrti své zaměstnavatelky zdědila slušné jmění, díky kterému mohla financovat další školní vzdělání své neteře. In. ZÍDEK, Petr. *Hana Benešová: neobyčejný příběh manželky druhého československého prezidenta (1885-1974)*. Praha: Knižní klub, 2014. Universum (Knižní klub), str. 20.

¹⁶⁶ Znamá novinářka z období první republiky, Alča Palkosková, o ní napsala: „*Hana Benešová, to byla dokonalá, nevtíravá elegance. Byla to dáma každým coulem, elegantní a velmi komunikativní. Dokázala vést rozhovor, přitom byla milá a vstřícná a zároveň si udržet odstup...*“ In. ŠVEJNOHA, Josef. *Hana Benešová – čestná předsedkyně ČSČK*, str. 24.

rozhodl v říjnu 1938 abdikovat. Dne 22. října 1938 odletěli Edvard a Hana Benešová do emigrace do Londýna.

Pokud se zaměříme na působení Hany Benešové v ČSČK, musíme se vrátit do února roku 1919, kdy byla jmenována členkou Výkonné rady ČSČK. I přes to, že byla Hana Benešová jako manželka ministra zahraničí a později prezidenta velmi zaměstnaná a vytížená, snažila se co nejvíce zapojovat do akcí ČSČK v průběhu celého období první republiky.¹⁶⁷ Po vypuknutí druhé světové války založila Hana Benešová v prosinci 1939 v Anglii organizaci Československá pomoc. Z Československé pomoci se na přelomu srpna a září 1940 ustavil ČSČK, jehož čestnou předsedkyní byla jmenována právě Hana Benešová. Hanina činnost v Červeném kříži byla tak široká jako jeho pole působnosti. Červený kříž reprezentovala ve společnosti, sháněla pro něj peníze, vedla rozsáhlou korespondenční agendu, pomáhala distribuovat pomoc.¹⁶⁸ Ona sama popisovala svoji práci v ČSČK jako čestná předsedkyně následovně: *„Jsem sice jen čestnou předsedkyní našeho Červeného Kříže, ale pokládám za krásnou privilegii, že se mohu z tohoto titulu účastniti všech schůzí a porad výkonného výboru. Stála jsem u kolébky našeho Červeného Kříže v Londýně. Nezapomenu nikdy na první schůzku s několika přáteli, zasvěcenou prvním plánům „Československé pomoci“ ve Velké Británii. Sleduji nyní se zájmem práci ČSČK ve všech odvětvích, ráda přispěji a pomohu, kde se mi naskytne příležitost. Zabývám se zejména pomocí všeho druhu našim státním příslušníkům a našim vojákům v Anglii a v Rusku, speciálně stykem a spoluprací s naší velkou emigrací v Americe a jinde ve světě. Ale s potěšením zdůrazňuji, že ČSČK má povolane pracovníky, takže se může již dnes vykázati velmi dobrými výsledky jak v oboru práce sociální, tak v oboru odborné práce lékařské. Dále se staráme o matky v nemocnicích, o děcka nejen právě narozená, nýbrž i odrostlejší. ČSČK má pro to i zvláštní odbor.“*¹⁶⁹

Po osvobození Československa v roce 1945 zůstala čestnou předsedkyní ČSČK a aktivně se zapojovala do jeho nejrůznějších akcí. Jmenujme například zasedání dobrovolných sester, zahájení mléčné akce, pořádání slavností Velikonočního míru. To, že si Hana Benešová vážila práce dobrovolných pracovníků, sester, samaritánů dokazuje poděkování zveřejněné v časopise „Československý červený kříž“ v roce 1947: *„Dívám se na práci*

¹⁶⁷ Hana Benešová byla též čelní představitelkou organizace YWCA (Křesťanské sdružení mladých žen) a československého ženského hnutí.

¹⁶⁸ ZÍDEK, Petr. *Hana Benešová: neobyčejný příběh manželky druhého československého prezidenta (1885-1974)*, str. 147.

¹⁶⁹ MÚA AV ČR, fond Benešová Hana, čestná předsedkyně ČSČK, karton 17, inv. č. 993.

*ČSČK. Byla veliká a nesnadná, ale protože byla konána s obětavostí a láskou, měla dobré výsledky. I když jí bylo hodně, zdolávali jste jí osobní píli a trpělivostí, posilováni idealismem, který je vlastní všem pracovníkům i příslušníkům ČSČK. Děkuji Vám všem za to, co jste pod bělostnou vlajkou Červeného kříže vykonali, děkuji dobrovolným pracovníkům, sestrám a samaritánům, kteří neznali rozdíl mezi dnem a nocí, šlo – li o pomoc trpícím, a kteří ochotně přicházeli na každé zvolání. Děkuji vedoucím Dorostu ČSČK, kteří pod čistým štítem míru a lásky pečují o naději národa – naše děti. Jako vy i já jsem přesvědčena, že všichni naši občané vejdou do našich řad, do naší rodiny ČSČK, neboť by to mělo být místo každého z nás.*¹⁷⁰

Po únorovém převratu v roce 1948 a následné abdikaci Edvarda Beneše se manželé Benešovi stáhli do Sezimova Ústí. Hana Benešová byla ve funkci čestné předsedkyně ČSČK nahrazena Martou Gottwaldovou. Od tohoto okamžiku o Haně Benešové nenajdeme žádnou zmínku v dokumentech ČSČK, právě naopak bude „před únorový“ ČSČK novým komunistickým vedením několikrát kritizován. Edvard Beneš zemřel v pátek 3. září 1948. Hana ho přežila o dvacet šest let, zemřela 7. prosince 1974.

¹⁷⁰ MÚA AV ČR, fond Benešová Hana, čestná předsedkyně ČSČK, karton 17, inv. č. 998.

5. Činnost ČSČK v letech 1948 - 1952 – nové podmínky, nové problémy

Tato v pořadí pátá kapitola se zaměřuje na období začínající rokem 1948, kdy se Československo v únoru vydalo cestou budování socialistického společenského zřízení. Po státním převratu v únoru 1948 procházela česká společnost rychlými a rozsáhlými změnami, které ve svém souhrnu znamenaly úplnou přestavbu společenského uspořádání podle představ a rozhodnutí představitelů komunistické strany, která nastolila svou monopolní moc. Změny se dotkly celé společnosti a veškerých jejích činností – politické, hospodářské, kulturní, sociální.¹⁷¹ Docházelo k velkým změnám v oblasti sociální a zdravotnické politiky. Ústavou 9. května 1948 bylo každému občanu zaručeno právo na práci a na ochranu zdraví. Bylo uzákoněno národní pojištění, byly zestátněny léčebné a ošetrovatelské ústavy a dány plně do služeb pracujících.

Pokud porovnáme toto období a období jemu předcházející, změnil se zejména názor na péči o zdraví obyvatelstva: ten se stal celospolečenským zájmem, jednou z povinností i funkcí socialistického státu. Stát také převzal a více zasahoval do úkolů a pravomocí v oblasti výchovy, osvěty a kultury. Rovněž řízení ekonomické aktivity přešlo na veřejné orgány a bylo podřízeno celospolečenskému plánování, což značně ovlivnilo sociální skladbu obyvatelstva. Tyto nové podmínky značně změnily náplň činností ČSČK, v první řadě zanikl charitativní aspekt červenokřížské činnosti, protože došlo k industrializaci země, která měla za důsledek plnou zaměstnanost a zvýšení životní úrovně obyvatelstva.¹⁷² Dále se zúžil význam zdravotní aktivity dobrovolných zdravotníků, což opět souviselo se zvyšováním životní úrovně, která přispěla k tomu, že státní zdravotní správa postupně budovala rozsáhlou síť zdravotnických zařízení, přibývalo nemocnic a ambulatorií, kde pracovalo stále více kvalifikovaných lékařů a ostatních zdravotnických pracovníků. Odborná zdravotní péče se tak stávala každým rokem dostupnější jak ve městech, tak na venkově.

Další změna, která nastala, byla spojená s tím, že stát, respektive jiné veřejné organizace – jako například jednotné odborové hnutí, jednotná organizace mládeže – převzaly

¹⁷¹ KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. Česká společnost po roce 1945, str. 5.

¹⁷² Znatelný pohyb nastal v sociálním postavení dělníků. Ve srovnání s předválečnou dobou prožívali vzestup životní úrovně a obdrželi různé sociální výhody, které zavedl nový režim. Komunistická moc položila v letech 1948 – 1953 základ privilegované sociální pozice dělníků. Mnohé minulé sociální problémy se podařilo odstranit, např. nezaměstnanost, hladové mzdy. In. KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1948-1953*. Praha: SPN, 1991, str. 134, 135.

za svou funkci i rozsáhlou oblast problematiky sociální, běžné se tak staly prázdninové rekreace pracujících i školské mládeže, péči o důchodce atd. Všechny tyto změny, o kterých jsem psala výše, výrazně ovlivňovaly význam činnosti ČSČK. Až další praxe ukázala, že hlavní poslání ČSČK spočívalo v nutné spolupráci s celospolečenskými institucemi, které ČSČK svojí činností i nadále významně doplňoval. Příkladem za vše byly letní tábory pro školní mládež, které organizovala nejenom pionýrská organizace a ČSM, ale pro mládež zdravotně oslabenou pořádal desítky letních táborů právě ČSČK.

ČSČK bylo po únoru 1948 čelními představiteli KSČ vyčítáno, že byl ještě nedávno v zajištění starého spolkařského života s buržoazním a filantropickým chápáním zdravotní péče, čímž se izoloval od aktivní účasti v budování socialistického zdravotnictví. Dřívější ČSČK nebyl organizací lidovou. V jeho vedení se uplatňovaly především buržoazní kruhy. V celku se ČSČK projevoval jako instituce charitativní, která spolu s jinými podobnými institucemi pomáhala zastírat skutečné příčiny toho, proti čemu podle svého programu měla bojovat. Odtud pramenil i celkový chladný poměr dělnické třídy k ČSČK. To byl také hlavní důvod, proč byl po únorových událostech vytvořen dne 1. března 1948 Celostátní akční výbor ČSČK, který vydal pokyn k vytváření akčních výborů v jednotlivých místních spolcích a divizích ČSČK.¹⁷³ Tím se všemi svými orgány, dobrovolnými pracovníky, příznivci i zaměstnanci plně zapojil do budovatelského díla lidově demokratické republiky a stal se mohutnou lidovou masovou organizací, která plně podporovala vládu Klementa Gottwalda.

Dne 18. prosince 1948 se konalo slavnostní shromáždění za účasti všech členů Celostátního akčního výboru z Čech a ze Slovenska. Před zasedáním přijala 6člennou delegaci ČSČK čestná předsedkyně Marta Gottwaldová, která byla informována o zapojení ČSČK do pětiletky. Čestná předsedkyně projevila přání, aby jí o práci ČSČK byly podávány pravidelné zprávy, neboť má o činnosti ČSČK a jeho složek velký zájem. Stěžejní úkoly ČSČK narýsoval v budovatelském plánu pětiletky jeho předseda, sborový generál Alois Vicherek: *„Dnešní den je nad jiné významným mezníkem práce ČSČK. Novými stanovami a pracovním programem zapojuje se ČSČK všemi složkami do velkého budovatelského úsilí československého lidu. Zákon o – Prvním pětiletém hospodářském plánu rozvoje Československa – slavnostně vyhlášený prezidentem republiky Klementem Gottwaldem, postavil všecken československý lid před nové, velké úkoly a určil i zásadní linii naší práce. ČSČK je určeno významné místo v doplňkové péči sociální a zdravotní, jako spolehlivému*

¹⁷³ NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Zápis z ustavující schůze Celostátního akčního výboru Společnosti ČSČK dne 1. března 1948*, nezpracováno, nečíslováno.

dobrovolnému pomocníkovi veřejné správy. ČSČK se ujímá tohoto úkolu s radostí a plnou odpovědností, aby sloužil veškerému pracujícím lidu, zejména v průmyslu a zemědělství, aby byl strážcem jeho zdraví a tím i podporou budovatelského úsilí republiky. Začátkem roku 1949 vstoupila do ČSČK největší československá sociálně podpůrná organizace – Česká sociální pomoc¹⁷⁴ – a za nedlouho se do ČSČK začali dobrovolně zapojovat i další československé organizace a korporace, které se zabývají péčí sociálně zdravotní.“¹⁷⁵

Postupně došlo ke sloučení většiny organizací dobrovolné sociálně zdravotní péče s ČSČK. Slučovací proces začal ke konci roku 1948, kdy došlo na valném shromáždění České sociální pomoci ke sloučení s ČSČK. Mezi další organizace, které se spojily s ČSČK patřily Československá společnost pro potlačování pohlavních chorob, Československý abstinentský svaz, Masarykova liga proti tuberkulóze, České srdce aj.¹⁷⁶ Pracovníci těchto organizací se zapojili z valné části do práce v základních organizacích ČSČK. Činnost ČSČK se začala řídit podle nových stanov, ty se zaměřovaly především na tyto oblasti: 1) organizaci a výkon dobrovolné sociálně zdravotní péče podle potřeb obyvatelstva, 2) spolupráci na sociálně zdravotní výchově mládeže a širokých mas vůbec, 3) spolupráci v branné výchově a účasti na výcviku zdravotnického personálu v civilní ochraně, 4) účast v Národní transfuzní službě, 5) vydávání publikací a časopisů atd.

Jedním z nejdůležitějších úkolů, svěřených ČSČK státní zdravotní správou byla jeho účast v Národní transfuzní službě. Na začátku roku 1948 zahájilo ministerstvo zdravotnictví přípravy k postupnému zřizování transfuzních stanic na celém území ČSR. Propagaci a nábojem dobrovolných dárců krve a jejich registrací byl pověřen ČSČK. V letech 1948 – 1949 se zaměřoval především na propagaci, v podobě nejrůznějších brožur, letáků, plakátů a odborných přednášek. Na podzim roku 1949 byla první důležitá etapa činnosti ČSČK a jeho propagace NTS skončena a ČSČK přikročil k organizovanému náboru dobrovolných dárců

¹⁷⁴ První předchůdkyní České sociální pomoci byla Národní pomoc, založena v listopadu 1938 Národní jednotou. V listopadu 1942 byla Národní pomoc zrušena. V roce 1945 byla činnost obnovena a ministerstvo ochrany práce a sociální péče povolilo název Česká sociální pomoc. Zánik ČSP byl součástí rozsáhlého slučovacího procesu dobrovolné a sociálně zdravotní práce v rámci ČSČK. ČSP se sloučila s ČSČK na valném sjezdu ČSP ve dnech 18. a 19. prosince 1948.

¹⁷⁵ NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Zápis z ustavující schůze Celostátního akčního výboru Společnosti ČSČK dne 1. března 1948*, nezpracováno, nečíslováno.

¹⁷⁶ Až zákon č. 68/51 Sb. o dobrovolných organizacích a shromážděních uznal ČSČK za masovou organizaci pracujícím lidu a položil základy dalšímu rozvoji.

krve. Pro činnost NTS byly obzvlášť významné roky 1951 a 1952, kdy se zlepšila organizace, péče o dárce krve atd. Velký podíl na reorganizaci NTS měl Sovětský svaz, jehož odborníci ústavu pro transfuzi krve v hojném počtu navštěvovali Československo: „*Tak se znova ukázalo, že i za velký pokrok transfuzní služby u nás – stejně jako ve všech odvětvích našeho politického budování – vděčíme přátelské a upřímné pomoci Sovětského svazu.*“¹⁷⁷ V únoru 1952 se konala celostátní konference NTS, která měla za cíl seznámit pracovníky transfuzních stanic a ČSČK s připravovanou reorganizací NTS. Bylo rozhodnuto o tom, že vedle ústředního ústavu hematologie a krevní transfuze a krajských transfuzních stanic budou postupně vybudovány okresní transfuzní stanice a vedle nich stanice dárců krve.

S rokem 1948 přišla také změna v organizační struktuře spolku. Bylo opuštěno od prvorepublikového systému divizí a organizační struktura se přizpůsobila územnímu členění republiky. Základní organizační složkou se staly okresní spolky ČSČK. Nejvyšším orgánem byl celostátní sjezd¹⁷⁸, který se scházel nejméně jednou za čtyři roky. Podle nových stanov je řídicím orgánem ČSČK ústřední výkonný výbor.¹⁷⁹

5. 1 Na cestě k vytvoření masové zdravotnické organizace

Dle dobového tisku započala první pětiletka (1949 – 1953) s velkými stavbami, které měly urychlit cestu k socialismu, dále se také počítalo s dalším rozvojem průmyslu a s industrializací země.¹⁸⁰ Také pracovníci ČSČK chtěli svou obětavou prací pomáhat splnění tohoto prvního pětiletého hospodářského plánu rozvoje ČSR a stát se přímými aktivními účastníky tohoto velkého budovatelského díla.

¹⁷⁷ NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Zvýšenou aktivitou vpřed! Zpráva pro I. sjezd ČSČK ve dnech 15. a 16. listopadu 1952 v Praze*, nezpracováno, nečíslováno.

¹⁷⁸ Do působnosti celostátního sjezdu patřilo například: a) stanovit hlavní zásady činnosti, organizace i hospodaření ČSČK, b) volit předsedu a ústředního tajemníka, c) jednat a usnášet se na návrhu organizačního řádu ČSČK na jeho změnách, d) stanovit výši členských příspěvků atd.

¹⁷⁹ NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Návrh organizačního řádu ČSČK*, nezpracováno, nečíslováno.

¹⁸⁰ Myšlenka plánování ovládla už první poválečnou vládu. Na jaře 1946 vystoupil Gottwald s návrhem dvouletého plánu a v říjnu 1947 předložil projekt první pětiletky. Od té doby byly pětileté hospodářské plány hlavním nástrojem ekonomického řízení (s výjimkou dvou jednoročních 1954-1955). Pětileté plány se staly zákonem, ve skutečnosti však žádný plán nejen nebyl splněn, ale ani nevydržel ve své původní podobě. In. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*, str. 94, 95.

V prohlášení předsedy ČSČK generála Aloise Vicherka ze dne 18. prosince 1948, byl slavnostně vyhlášen a schválen pětiletý plán ČSČK. V tomto prohlášení bylo zdůrazněno, že ke splnění velkých úkolů potřebuje ČSČK dostatečný počet uvědomělých členů a dobře školených dobrovolných zdravotních pracovníků.

Na rok 1949 si ČSČK stanovil následující úkoly, důkladně o nich informoval spolkový tisk: „Získati 335 900 členů, vyškoliti 8 354 samaritánů, vyškoliti 9 593 dobrovolných sester, připravit pro samaritánskou službu první pomoci ve spolupráci s ČSM 652 chlapců a dívek starších 15 let, vyškoliti pro sociální zdravotní výchovu mládeže 685 instruktorů.“¹⁸¹

V náboru členů byl plán na rok 1949 splněn na 89,4 %, takže počet členů ČSČK činil ke konci prvního roku pětiletky 300 459 členů. Nábor členů ČSČK byl zaměřen především do řad pracujícího lidu v průmyslu a zemědělství, přičemž větší důraz byl kladen na získávání činných členů, tj. příštích samaritánů a dobrovolných sester. Při provádění reorganizace ČSČK podle nových spolkových stanov a při slučování bývalé České sociální pomoci s ČSČK byla značná část bývalých členů vyřazena anebo pro neplnění členských povinností vyškrtuta. Samaritánů ČSČK bylo v roce 1949 vyškoleny 10 385, tzn. že plán byl splněn na 124,3 %. U dobrovolných sester ČSČK byl plán splněn pouze na 68,4 %, neboť v předešlém roce bylo vyškoleny jen 6 563 dobrovolných sester. Překročení plánu ve školení samaritánů svědčí o tom, že pracovníci ČSČK pochopili správně význam školení dobrovolných zdravotních pracovníků pro zvýšení zdravotní úrovně pracujícího lidu. Ve školení mládeže v první pomoci byl plán podstatně překročen, neboť bylo vyškoleny 14 314 chlapců a dívek starších 15 let a plán na rok 1949 byl tak splněn na 187 %.

První rok pětiletky zhodnotil předseda ČSČK Alois Vicherek: „Po úspěšném splnění prvního roku naší pětiletky jsou význam a poslání ČSČK v naší lidové demokracii nejen všeobecně chápány a uznávány, ale i příslušnými činiteli podporovány. Můžeme proto hledět do budoucna s plnou nadějí a s přesvědčením, že výsledky ve druhém roce 5LP ČSČK budou o mnoho lepší.“¹⁸²

¹⁸¹ První rok pětiletého plánu ČSČK. In. Československý červený kříž, 1950, nečíslováno

¹⁸² NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Úkoly ČSČK v pětiletce*, nezpracováno, nečíslováno

V době první pětiletky došlo k výrazným změnám ve vedení ČSČK, ačkoli se generál Alois Vicherek¹⁸³ snažil vystupovat loajálně k novému režimu, byl donucen z funkce předsedy v polovině roku 1950 odstoupit. Až do roku 1952 neměl ČSČK zvoleného předsedu. Úřadující místopředsedkyní se stala Pavla Kopřivová. Na I. celostátním sjezdu ČSČK v listopadu 1952 byl pak novým předsedou zvolen Eduard Tůma.¹⁸⁴

Pavla Kopřivová v roce 1951 sepsala článek, který se snažil přiblížit poslání ČSČK v Československu: „*Péče o národní zdraví se stává v Československu jedním z hlavních úkolů státní správy. Nové zdravotnické zákony zaručují každému občanu právo na ochranu jeho zdraví. Zdravotnická politika je prováděná důslednou decentralizací zdravotnických zařízení počínajících péčí poradenskou a končících péčí lázeňskou. Zdraví lidu, které velmi utrpělo v dobách nesvobody, vyžaduje nadměrného úsilí všech složek národa. Činnost ČSČK zaměřuje se převážně třemi směry: k boji za mír, k ochraně zdraví pracujících, a k přípravě pohotovosti. V boji za mír stojí pracovníci ČSČK po boku Československého výboru obránců míru a projevují aktivně své odhodlání udržet mír a ostatními pokrokovými a mírumilovnými silami jej ve světě vybojovat. Péče o zdraví pracujících je cenným přínosem ČSČK v budovatelském úsilí při uskutečňování výstavby a přestavby našeho státu. Pracovníci ČSČK se uplatňují ve zdravotní pohotovosti na závodech i na vesnici. ČSČK patří lidu, pracuje pro lid a lid si jej sám vytváří. Proto i jeho organizace odpovídá tomuto duchu a zástupci pracujících jsou rozhodujícím činitelem ve všech organizačních složkách ČSČK od nejnižších*

¹⁸³ Sborový generál a velitel čs. letectva Alois Vicherek byl odvolán též z funkcí v armádě. Na 15. zasedání Nejvyšší rady obrany státu dne 1. června 1950 bylo rozhodnuto o jeho okamžitém odvolání a následném penzionování. Nezůstalo jen u tohoto kroku, neboť 30. června 1950 musel podepsat předání veškerých materiálů a podkladů, vážících se k funkci velitele čs. letectva – a po roce, dne 1. července 1951 byl přeložen do výslužby, ale na tu dobu s mimořádnou výjimkou – s ponecháním hodnosti sborového generála. Po přeložení do výslužby nastala sice krušnější léta, ale ve srovnání s ostatními vysokými důstojníky nestrádal ani on, ani jeho rodina. Pravda, poněkud se v rámci jeho penzionování nedodržel plný platový režim, jenž byl v jeho neprospěch snížen o dvě třetiny s odůvodněním, že „sloužil buržoazní armádě“. Nepochybně se k tomuto negativnímu soudružskému zdůvodnění připočetlo, že penzista – sborový generál Vicherek bojoval v 1. světové válce proti sovětským bolševikům, takže i tato skutečnost se promítla do jeho dalších osobních nesází. Nejprve musel opustit vskutku reprezentativní byt, přestěhoval se s rodinou do mnohem skromnějšího a menšího bytu, začal shánět civilní zaměstnání technického směru, přičemž nastaly i potíže existenční. Později z existenčních důvodů pracoval jako laborant v jedné pražské firmě. Zemřel v Praze dne 15. ledna 1956. In. DUDA, Zbyněk Miloš. *Sborový generál Ing. Alois Vicherek*. Cheb: Svět křídel, 2010, str. 402, 403.

¹⁸⁴ DUDA, Zbyněk Miloš. *Sborový generál Ing. Alois Vicherek*, str. 18.

*až po nejvyšší. Nadšení a obětavost těchto nových lidí je veliká. V tomto roce odpracovali pracovníci ČSČK na poli sociálně zdravotním bezplatně 7 miliónů pracovních hodin. Jejich úsilí projevuje již velmi dobré výsledky, zejména v péči o hygienu prostředí a zdravotnickou výchovu. Pro odbornou přípravu pracovníků ČSČK jsou zřizovány zvláštní školy, několikaměsíční a několikatýdenní kurzy. Snahou ČSČK je, aby na každém pracovišti, na závodech i na vesnici byl odborně školený pracovník, schopný poskytnout první pomoc. Veliké úspěchy vykazuje školení mládeže. Ve zdravotnické osvětě vykazuje ČSČK tisíce odborných přednášek a filmových představení. Zájem o zdravotnické přednášky je veliký. Československý lid svou prací upevňuje své hospodářství postižené okupací a válečnými událostmi. Pracovníci ČSČK pomáhají splnění druhého roku pětiletého plánu obnovy a rozvoje národního hospodářství tím, že se stávají aktivními účastníky budovatelského díla jako zdravotnická stráž pracujících. Jejich práce je řízená zásadami zdravotnické a sociální politiky státu v duchu nového socialistického poměru člověka k člověku.*¹⁸⁵

Mezi hlavní úkoly v první pětiletce patřilo především to, aby pracovníci ČSČK pronikli do všech pracovních kolektivů a aby se stali vůdčími silami celého aparátu veřejného zdravotnictví. Pracovníci ČSČK měli být podle dostupných propagačních materiálů v každé rodině, v každém domě, v každé dílně, státním statku, JZD, na pracovních brigádách, školách apod. I proto přikročil ČSČK na jaře po dohodě s ministerstvem zemědělství a z pověření ministerstva zdravotnictví k zřizování stanic první pomoci v JZD a státních statcích. Stanice první pomoci se staly cenným zdravotnickým zařízením, především v těch místech, která jsou vzdálená od okresních měst a od lékařů nebo v místech s obtížnými komunikačními spoji. Bylo proto přikročeno k budování stanic první pomoci především v pohraničních krajích. Tato zdravotnická zařízení měla přispět k celkovému zvyšování zdravotní úrovně československého venkova.¹⁸⁶

¹⁸⁵ NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), nezpracováno, nečíslováno.

¹⁸⁶ Zdravotní poměry po roce 1948 v pohraničí byly všeobecně špatné, v některých okresech a vesnických obcích až kritické. V řadě okresních měst chyběly nemocnice. Ze zdravotních pracovníků nejvíce chyběli praktičtí, odborní, dětští, zubní lékaři a porodní asistentky. V některých obcích dosahoval počet obyvatel na jednoho lékaře značně vyššího čísla než ve vnitrozemí a řada obcí byla navíc velice vzdálená od nejbližšího lékaře. In. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960) Část druhá*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. Česká společnost po roce 1945, str. 114.

5.2 Transformace ČSČK v dobrovolnou organizaci NF a jeho legislativní zakotvení

ČSČK platil za platnou a důležitou složku Národní fronty¹⁸⁷. Na zasedání rozšířeného předsednictva ÚAV NF v Praze dne 18. prosince 1951, jehož se zúčastnili též zástupci ČSČK, zhodnotil předseda vlády a předseda ÚAV NF Antonín Zápotocký výsledky budovatelského úsilí československého lidu a vytyčil další úkoly pro práci NF a ČSČK. Prohlásil: *„Národní fronta se osvědčila. Osvědčila se v hájení občanských zájmů a práv uvnitř státu, v budování vnitřní i vnější bezpečnosti našich občanů, v hájení jejich práva na mír, pokoj a klidnou práci a osvědčila se i v hájení samostatnosti a nezávislosti státu navenek. Naše Národní fronta je také seskupením politických stran a složek za účelem řízení státu a jeho záležitostí. Vedoucí politickou stranou Národní fronty je také jedna strana, je to Komunistická strana Československa. Naše Národní fronta Čechů a Slováků je vybudována na pevném programovém podkladě. Jejím programovým, nikdy nezastíraným cílem je přebudovat Československou republiku cestou lidové demokracie v republiku socialistickou. Kdo se chce vlády a práce v Národní frontě zúčastňovat, musí budování socialismu podporovat. Nesmí budování socialismu sabotovat, proti němu brojit a je zrazovat. Podporovat výstavbu socialismu musí nejen politické strany Národní fronty, ale i jejich druhé složky, masové organizace. Tato slova platí v plném rozsahu i pro ČSČK. Ještě dnes nechápou někteří pracovníci tuto funkci ČSČK jako funkci složky NF a neuvědomují si, že vedle vlastních zdravotnických úkolů připadá ČSČK čestná úloha, podílet se na všech našich budovatelských úkolech. ČSČK je dnes jedinou zdravotnickou masovou organizací u nás. Aby mohl splnit velké budovatelské úkoly ve sjednoceném zdravotnictví, musí být vybudován na stejných organizačních zásadách jako všechny ostatní masové organizace našeho pracujícího lidu. Zákonem ČSČK budou položeny pevné základy k dokončení výstavby organizace.“*¹⁸⁸

¹⁸⁷ V nevydané publikaci *Uprostřed století* je uváděn pravý opak, podle této publikace psané v 60. letech 20. století, byl ČSČK nevýznamnou složkou Národní fronty, a to jak počtem svých členů, tak i svým přínosem pro společnost. ČSČK se nedostávalo v NF patřičné autority. V rámci NF se nestal spolurozhodujícím partnerem, který by mohl do značné míry uplatnit svou váhu při řešení zdravotnických, sociálních a výchovných problémů - ale pouhou převodovou pákou. Obrazně řečeno stal se jakousi pohádkovou Popelkou. Tichou, skromnou a zakřiknutou pracovníci, jejímž „právem“ bylo přijímat a plnit úkoly.

¹⁸⁸ NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Zvýšenou aktivitou vpřed! Zpráva pro I. sjezd ČSČK ve dnech 15. a 16. listopadu 1952 v Praze*, nezpracováno, nečíslováno.

Dne. 30. října 1952 projednalo a schválilo Národní shromáždění vládní návrh zákona o ČSČK a o užívání znaku a názvu Červeného kříže. Zpravodajem zákona byl poslanec dr. Rudolf Bureš¹⁸⁹, který v úvodu svého projevu zdůvodnil návrh zákona o ČSČK těmito slovy: „Organizace ČSČK ve své dosavadní formě nemohla dobře plnit úkoly, které na ni v tomto období výstavby socialismu čekají. Republika potřebuje Červený kříž především k tomu, aby mohla úspěšně plnit obrovský zdravotnický úkol: zajistit všem občanům právo na ochranu zdraví, které jim dává Ústava 9. května jako jedno ze základních práv. K tomu především potřebuje pomoci a spolupráce lidových mas. Ovšem potřebuje pomoci a spolupráce skutečně masové, organizované, cílevědomé a účelné, pomoci a spolupráce doslova v každém koutku země, na každém závodě, v každém místě. Potřebuje pomoci a spolupráce pracujícího lidu v duchu socialistického humanismu, v duchu mezinárodní solidarity pracujících, v duchu Leninova hesla: Zdraví pracujících je věcí pracujících samých.“¹⁹⁰

V rozpravě promluvil i ministr zdravotnictví Josef Plojhar¹⁹¹. V závěru svého projevu pravil: „Prvním úkolem obrozeného ČSČK bude, aby se stal skutečnou masovou organizací, tak jako v Sovětském svazu Sovětský červený kříž a Červený půlměsíc. V tom je právě ten rozdíl. Zatímco v Sovětském svazu, kde Červený kříž a Červený půlměsíc má miliony aktivních členů a dobrovolných pracovníků, je veden v rukou dělníků, rolníků a pracující inteligence, má v západní Evropě a Americe Červený kříž stále ráz charitativní a vedení je v rukou buržoazních představitelů. Chceme, aby ČSČK po vzoru sovětském byl veden v péči o zdraví lidu na základě přímé spolupráce s lidem. Jeho úkolem je zvýšit zdravotní a obrannou odolnost státu, zlepšit zdravotní a životní podmínky všeho našeho pracujícího lidu. ČSČK bude mít velké úkoly v rámci celého sociálně zdravotního plánování a v stálé péči o zdraví lidu. Musí pevně zakotvit ve všech místech, jeho složky musí být ve všech závodech, na všech pracovištích v továrnách, stejně jako v JZD. Bude organizací skutečně lidovou a demokratickou, dobrovolnou laickou organizací, která bude co nejúžeji spolupracovat s odbornými zdravotnickými zařízeními a zdravotníky. Abychom dosáhli všech těchto úkolů, předkládá vláda sněmovně zákon o ČSČK a žádá jeho schválení. Na základě tohoto zákona

¹⁸⁹ Rudolf Bureš (1906 – 1980), československý lékař, vysokoškolský pedagog, poválečný starosta Českých Budějovic, poslanec Národního shromáždění ČSR za Komunistickou stranu Československa.

¹⁹⁰ NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Zákon o ČSČK*, nezpracováno, nečíslováno.

¹⁹¹ Josef Plojhar (1902 – 1981), československý římskokatolický kněz a politik, člen Československé strany lidové, který od roku 1945 kolaboval s KSČ, v letech 1948 – 1968 byl ministrem zdravotnictví.

*bude pak zahájena hluboká spolupráce na velkém díle zdraví národa, protože jedině zdravotní kultura v podnicích a v životě nám zaručuje další vzestup naší výroby, vzestup blahobytu, šťastné splnění všech našich plánů a vítězství v socialismu naší vlasti.*¹⁹²

Podle nového zákona měl ČSČK plnit především tyto úkoly: „organizuje školení dobrovolných pracovníků v první pomoci, organizuje a provádí všestrannou zdravotnickou přípravu obyvatelstva, pomáhá organům státní správy v transfuzní službě, v organizování a provádění hygienických a protiepidemických opatření, zdravotnické výchovy lidu, plní další zdravotní a sociální úkoly, které mu svěřuje stát, působí jako výlučně uznaná národní pomocná organizace vojenské zdravotnické služby.“¹⁹³

5. 3 I. celostátní sjezd ČSČK

Významným mezníkem ve vývoji ČSČK na počátku 50. let se stal celostátní sjezd ČSČK, pod heslem „Zvýšenou aktivitou vpřed v boji za mír, za zdraví pracujících“, který se konal ve dnech 15. a 16. listopadu 1952.¹⁹⁴ Jeho cílem bylo zhodnotit „dosavadní pracovní výsledky a jasně vytyčit perspektivisty a úkoly ČSČK do budoucna a projednat a schválit

¹⁹² NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Zákon o ČSČK*, nezpracováno, nečíslováno.

¹⁹³ NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Zákon o ČSČK*, nezpracováno, nečíslováno.

¹⁹⁴ I. sjezdu ČSČK předcházela v pátek 14. listopadu 1952 slavnostní schůze rozšířeného předsednictva ČSČK, na níž bylo vyznamenáno 20 nejlepších zdravotníků ČSČK ze všech krajů republiky. Uspořádání slavnostní schůze v předvečer sjezdu bylo spojené především s tím, aby se vedoucí krajští funkcionáři seznámili s prací vzorných zdravotnických pracovníků ČSČK. Mezi vyznamenanými byla například Božena Živná z Prahy. O její práci informoval zpravodaj pro pracovníky ČSČK: „Je první ženou v republice, která pracuje jako havířka v hlubinném dole na Kladně. Nedávno byla soudružka Živná vyhlášená první stotunařkou v republice, že dala již navíc kromě plnění normy 100 tun uhlí. Nyní i ČSČK ocenil práci soudružky Živné a vyhlašuje ji nejlepším pracovníkem ČSČK v kraji Praha. A právem! Soudružka Živná i při svém pracovním vypětí a veřejné činnosti pracuje aktivně v řadách pracovníků ČSČK. Na svém dole kromě své práce poskytuje havířům první pomoc a při úrazech pomáhá v ošetřovně. Ke sjezdu ČSČK dala si soudružka Živná nový závazek, a to, že narubá 10 tun uhlí navíc. Tento závazek již také splnila. Soudružka Živná dokázala, že uvědomělý člověk, pracující pro blaho lidské společnosti zůstává stále mladý. Její činnost je příkladem opravdového pracovního hrdinství.“ In. NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Zvýšenou aktivitou vpřed! Zpráva pro I. sjezd ČSČK ve dnech 15. a 16. listopadu 1952 v Praze*, nezpracováno, nečíslováno.

nové stanovy, vypracované na podkladě zákona č. 60/1952 Sb. o ČSČK a nahradit Celostátní akční výbor řádně zvoleným ústředním výborem.“¹⁹⁵

Sjezdu se zúčastnila celá řada významných představitelů veřejného života, což svědčilo o tom, jak významnou roli ČSČK v Československu hrál. Mezi zúčastněnými byli například předseda Národního shromáždění Oldřich John, náměstek předsedy vlády Zdeněk Fierlinger, tajemník ÚV KSČ Václav David a další. Na sjezd dorazila také celá řada zahraničních delegací „z východního bloku“. Pozitivně byla vnímána vystoupení delegátů Sovětského ČK a ČP, která na konkrétních příkladech práce Sovětského ČK a ČP představila, jakým směrem by se měl ČSČK ubírat.

O tom, že ČSČK prošel zásadní přeměnou, svědčí úvodní slova zahájení sjezdu. De facto došlo ke kritice původního ČSČK, který byl spojen s Alicí Masarykovou a Hanou Benešovou, bylo mu vyčítáno především to, že nehájil zájmy dělnické třídy. Navíc po celou dobu sjezdu byla všemi delegáty projevována láska k SSSR, Stalinovi¹⁹⁶ a prezidentu Klementu Gottwaldovi: *„Také my, členové ČSČK, stavíme se nekompromisně za nastoupenou cestu naší strany a vlády, neboť to je základní podmínka, aby se ČSČK mohl stát opravdovou masovou aktivní organizací lidu, aby mohl bez výhrad plnit onu roli, jakou plnil náš velký vzor Sovětský svaz, stejně jako my dnes, budoval socialismus, aby, pokud by toho bylo třeba a naše země byla napadena, mohl ČSČK plnit onu roli, jakou plnil sovětský Červený kříž a Červený půlměsíc ve Velké vlastenecké válce. Sjezd také přijme nový organizační řád, který postaví celou organizaci ČSČK na zcela novou základnu demokratického centralismu s právy i povinnostmi každého člena a každé organizační složky. Tak se stane ČSČK skutečnou masovou organizací nového typu s novým posláním organizace budovatelské, stane se nedílnou součástí socialistického zdravotnictví. Jak se mnozí z vás jistě pamatují, nebývalo tomu tak nikdy. Stará kapitalistická společnost za první republiky hrubým způsobem zneužívala ČSČK, přičemž ČSČK neplnil své základní poslání, o to se postarala sama*

¹⁹⁵ NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Hodnocení I. sjezdu ČSČK*, nezpracováno, nečíslováno.

¹⁹⁶ Ze sjezdu byl odeslán pozdravný telegram generalissimu J. V. Stalinovi. Odeslání telegramu bylo schváleno všemi přítomnými, kteří potleskem a voláním slávy vyjadřovali svou lásku k přednímu bojovníku za mír a lepší budoucnost pracujících. Nadšeným potleskem bylo pozdraveno také odeslání pozdravného telegramu ústřednímu výboru Korejského červeného kříže ve Fenjanu. Dále schválili delegáti sjezdu čestné předsednictvo, do něhož zvolili J. V. Stalina, prezidenta republiky K. Gottwalda, předsedu vlády Čínské lidové republiky Mao Ce – tunga a čestnou předsedkyni ČSČK Martu Gottwaldovou.

*vládnoucí kapitalistická společnost, neboť velmi rafinovaně uchvátila vedení ČSČK a záměrně odtrhla ČSČK od pracujícího lidu. Celá organizace ČSČK byla v zajetí falešně hlasného a idealisticky chápaného humanismu. Proto si mnozí poctiví příslušníci ČSČK nedovedli vysvětlit, proč ČSČK zůstal hluchý a slepý v době hospodářské krize, která plodila bídu a bídu statisíců proletářů a jejich rodin. Takový byl ČSČK za první republiky. Byla to organizace pracujícímu lidu naprosto cizí. Stejně tak jako za první republiky smýšleli funkcionáři ve vedení ČSČK i po vítězné revoluci 1945 a ve svém smýšlení setrvali až do vítězného února 1948. Tehdejší vedení v převážně většině složek chápalo poslání ČSČK po staru.*¹⁹⁷

Poté se ujal slova náměstek předsedy vlády Zdeněk Fierlinger, který tlumočil sjezdu pozdrav vlády. Zdůraznil, že tento sjezd bude nejen důležitým mezníkem v dějinách ČSČK, ale i důležitou událostí v životě československého pracujícího lidu, neboť nový Červený kříž se stává skutečně organizací masovou a lidovou. Fierlinger opět nezapomněl zkritizovat činnost „kapitalistického“ ČSČK, který s sebou podle něj vlekl staré dědictví měšťácké společnosti. Dále delegáty informoval o stavu československého zdravotnictví a roli ČSČK v něm. Podle Fierlingera se sjednocené zdravotnictví zaměřovalo nejen na přímou léčbu nemocných, ale i na důležitou prevenci, dále také na zlepšení hygienických zásad a předpisů na školách a v závodech. Velmi důležitým pomocníkem na všech těchto úsecích se měly stát kádry zdravotních pracovníků a lidových hygieniků, školených v kratších kurzech Červeným křížem, ten se tak stal velkou „pomocnou armádou“ nově sjednocené zdravotní péče, pomáhal k lepší organizaci služeb ve zdravotních střediscích, na závodech a na venkově, zejména v JZD.

Na sjezdu zazněla také kritika činnosti Mezinárodního červeného kříže, kterému bylo vyčítáno to, jak zasahuje do korejského konfliktu, přičemž podle delegátů pomáhá agresorům a slouží ve službách amerického útočného imperialismu: „*Když američtí agresori napadli mírumilovný lid Koreje, mezinárodní Červený kříž, nepronesl ani slova námitek. Když američtí agresori bombardovali korejskou zemi, vraždě civilní obyvatelstvo mezinárodní Červený kříž mlčel.*“¹⁹⁸ Podle delegátů Mezinárodní červený kříž přestal plnit svoji roli, a proto bylo tak důležité, aby ČSČK více spolupracoval a nechal se inspirovat Sovětským Červeným křížem a Červeným pŕlměsícem, kteří jsou zárukou míru.

¹⁹⁷ Rudé právo, ročník 33, 1952

¹⁹⁸ Tamtéž

I. sjezd v samém závěru schválil následující body (zmiňuji ty nejdůležitější): 1) Organizace socialistického zdravotnictví musí vycházet ze základní organizace socialistického státu, 2) Socialistické zdravotnictví musí být jednotné, 3) Plánování je v socialistickém zdravotnictví stejně důležitým a základním činitelem jako ve všech ostatních úsecích a oborech socialistické společnosti, 4) Ve zdravotnickém zabezpečení státu se musí rozvíjet dva základní směry: směr léčebný a preventivní, 5) Mimořádná péče o ženu, matku a dítě¹⁹⁹, 6) Spolupráce s dělníky²⁰⁰, 7) Zdravotnická ochrana práce na pracovištích atd.²⁰¹ Tento sjezd tak završil radikální transformaci ČSČK, který měl se svým předchůdcem pouze společný název.

¹⁹⁹ Nová socialistická matka se vyznačovala důvěrou ve stát, jeho instituce a potřebou realizovat se v zájmu společnosti. Ráno bez obav ponechala své potomky v péči školek a jeslí, aby mohla jít do zaměstnání či se veřejně angažovat. Za ideál byly prohlašovány sovětské ženy, pro které nebylo mateřství překážkou v jejich povolání a veřejné angažovanosti. Dalším obrazem socialistické matky byla ta, která bojovala za světový mír a za odvrácení války. In. NEČASOVÁ, Denisa. *Nový socialistický člověk*. Brno: Host, 2018, str. 114.

²⁰⁰ Postava dělníka hrála velmi významnou roli v pounorovém Československu. Únorovým převratem se v dobových obrazech dělník vydává na „cestu šťastného zítřka, cestu radostného budování socialismu, lepší společnosti, která žije prací“. In. NEČASOVÁ, Denisa. *Nový socialistický člověk*, str. 86.

²⁰¹ NA Praha, fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 1968), *Hodnocení I. sjezdu ČSČK*, nezpracováno, nečíslováno.

Závěr

Ve své diplomové práci nazvané „*Kapitola z dějin Československého červeného kříže (1945 – 1952)*“ jsem se zabývala ne příliš dlouhým časovým obdobím dějin významné humanitární společnosti dnes známé jako Český červený kříž. Cílem práce bylo zmapovat více do hloubky činnost ČSČK po druhé světové válce až do roku 1952, protože dostupná sekundární literatura tomuto období nevěnuje dostatečný prostor. Na základě studia především archivních materiálů, dobového a spolkového tisku jsem zobrazila důležité mezníky a události ve vývoji ČSČK.

Původně jsem se chtěla zaměřit pouze na období 1945 – 1952. Během psaní bylo ale nevyhnutelné alespoň krátce představit i činnost ČSČK v době druhé světové války, protože na ni po skončení války navazoval ČSČK v obnoveném Československu. Období 1940 – 1945 patří dle mého názoru k těm nejsložitějším v dějinách této humanitární společnosti. Představitelé ČSČK se museli vypořádat s tím, že práci budou vykonávat mimo hranice Československa, v neznámém prostředí, že budou muset sehnat dostatek finančních prostředků, tedy navázat kontakty s krajanskými organizacemi v Americe a jinde v zahraničí atd. I přes prvotní těžkosti se podařilo pracovníkům ČSČK dosáhnout velkého vítězství, a to získat mezinárodní uznání.

V části zabývající se poválečnými událostmi, jsem se zaměřila na období od roku 1945 – 1947. Nejprve popisují události, ke kterým došlo v Československu v posledních dnech dubna a prvních dnech května 1945, kdy došlo v řadě míst k novému, ovšem úředně nehlášenému ustavení spolků ČSČK. V této části práce využívám zejména vzpomínek dobrovolných sester, které zaznamenaly události posledních dnů války v Praze velmi reálně. První oficiální schůze členů výkonného výboru ČSČK, kteří přežili válku, se sešla dne 6. května 1945. Úřadovalo se nepřetržitě od rána do pozdních večerních hodin, protože bylo nutné po skončení války zvládnout administrativně příliv peněžních a hmotných darů. Po překonání těžkostí vyplývajících z konce války, začíná ČSČK opět pracovat. Jmenujme například obnovení mírových slavností, přičemž první poválečná se konala 20. dubna 1946. Dále také pořádal kurzy pro dobrovolné sestry, hlavním důvodem byl poválečný, značně zdecimovaný stav nemocničního personálu. Velmi významným krokem bylo otevření Vyšší odborné školy, která patřila k největšímu učilišti v Československu. Přípravovala budoucí zdravotní sestry v ošetřovatelství. Zde bych ráda vyzdvihla postavu Hany Benešové, čestné předsedkyně ČSČK, která hrála významnou roli, jak v ČSČK v době druhé světové války, tak i v poválečném Československu.

Vedle ČSČK obnovil relativně rychle svoji činnost i Dorost ČSČK. Významný podíl na organizování dětí a dospívající mládeže v Československu vedle Dorostu ČSČK v prvních poválečných letech měly především tělovýchovné organizace. Dorost ČSČK organizoval celou řadu akcí, jmenujme například „Zdravotní tříletku na školách“ či „Týden dětské radosti“. Vítězství „dělnické třídy“ v roce 1948 umožnilo vytvoření jednotné organizace mládeže. Rozhodlo se o tom, že všechny ostatní organizace mládeže, které byly dosud vytvořeny u jednotlivých politických stran nebo jiných složek, budou převedeny do Svazu české mládeže. To se také stalo. Dorost ČSČK po dlouhodobém politickém tlaku, přestal být v roce 1951 samostatnou organizací školní mládeže.

Podobný osud čekal i samotný ČSČK. Z toho důvodu věnuji samostatnou kapitolu letům 1948 – 1952. Po státním převratu v únoru 1948 procházela česká společnost rychlými a rozsáhlými změnami, které znamenaly úplnou přestavbu společenského uspořádání. Pokud porovnáme toto období a období jemu předcházející, změnil se zejména názor na péči o zdraví obyvatelstva, ten se stal celospolečenským zájmem. Po roce 1948 se změnila náplň ČSČK, zmizel zejména jeho charitativní aspekt, který byl spojen s jeho aktivitou za první republiky. ČSČK se zapojil do pětiletého plánu, stal se platnou a důležitou složkou Národní fronty. Pomalu, ale jistě docházelo k jeho transformaci, která neměla nic společného s ČSČK za první republiky, ale ani s jeho poválečnou činností. Byl schválen zákon o ČSČK a završením proměny se stal I. celostátní sjezd, na kterém se ČSČK stal masovou organizací socialistického zdravotnictví.

Seznam použitých pramenů a literatury

1. Archivní prameny

Národní archiv

Fond Československý červený kříž, Londýn (1940 – 1945)

Fond Československý červený kříž, Praha (1945 – 2008)

Archiv národního muzea

Fond Benešová Hana

Archiv Akademie věd České republiky

Fond Benešová Hana

2. Periodika

Československý Červený kříž, Praha, 1946

Československý Červený kříž, Praha, 1948

Československý Červený kříž, Praha, 1949, roč. 4

Československý Červený kříž, Praha, 1950, roč. 2

Československý Červený kříž, Praha, 1951

Československý Červený kříž, Praha, 1952

Činovník. Časopis pro pracovníky v Junáku, ročník XXVI, květen 1949

Lidová demokracie, říjen 1945

Oběžník Dorostu Čs. Červeného kříže, leden 1946

Rudé právo, ročník 33, 1952

Zdravý svět – Věstník Dorostu ČSČK, 1947-1948

Zdraví lidu, Praha: Měsíčník ministerstva zdravotnictví a Čs. Červeného kříže, 1952, roč. 11

3. Publikace vydávané ČSČK

Dobrovolná sestra (Učebnice ČSČK), Praha: vydal ČSČK ve Státním zdravotnickém nakladatelství, 1962.

Mír ČSČK 1946. Nákladem Společnosti Československého Červeného kříže v Praze 1946.

Program školních slavností Míru Československého červeného kříže o Velikonocích 1946, vydala Společnost ČSČK, Praha, 1946.

50 let Československého červeného kříže na Českokrumlovsku (1919 – 1969), Český Krumlov: vydal Okresní výbor Československého červeného kříže, 1969.

4. Literatura

BARTOŠ, Josef. *Československý svaz mládeže v letech 1945 – 1955*. Praha: Vydalo oddělení agitace a propagandy ÚV ČSM v nakladatelství Mladá fronta, 1958.

HELMICHOVÁ, Šárka. *Statečné ženy, o kterých se málo ví*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Agentura vojenských informací a služeb, 2003. ISBN 80-7278-178-2.

KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. Česká společnost po roce 1945. ISBN 78-80-7285-079-2.

KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960) Část druhá*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. Česká společnost po roce 1945. ISBN 978-80-7285-155-3.

KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1948-1953*. Praha: SPN, 1991. Odborná literatura pro učitele. ISBN 80-04-25700-3.

Kapitoly z historie pionýrské organizace v Československu (Stručný nástin vývoje v letech 1945 – 1978). Praha, Mladá fronta, 1979.

Klement Gottwald mládeži. Praha, Mladá fronta, 1954.

KNAPÍK, Jiří. *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Ústav historických věd, 2014. ISBN 978-80-7510-057-3.

KUTNOHORSKÁ, Jana. *Historie ošetřovatelství*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3224-4.

LAŠŤOVKA, Marek a kol.: *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895 – 1990*. Praha: Scriptorium, 1998. ISBN 80 – 902151 – 9 – X.

- LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. ISBN 978 – 80 – 7308 – 189 – 8.
- LUKEŠ, Alexander. *Svatý týden v Terezíně*. Praha: Naše vojsko, 2008. ISBN 978-80-206-0916-8.
- MUŽÍKOVÁ-NOSILOVÁ, Ludmila. *Naše ženy v historii a ve výstavbě státu*. V Praze: Národní fronta žen, 1946.
- NEČASOVÁ, Denisa. *Nový socialistický člověk*. Brno: Host, 2018. ISBN 978-80-7577-185-8.
- NOVÁKOVÁ, Tereza. *Československý Červený kříž v zahraničí a jeho péče o uprchlíky*. Magisterská diplomová práce, FF MU Brno, 2011.
- PROCHÁZKA, Jiří a Josef ŠVEJNOHA. *80 let dorostu Českého červeného kříže*. Praha: Úřad Českého červeného kříže, 2000.
- SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-424-1.
- ŠVEJNOHA, Josef. *Alice Masaryková – první předsedkyně Československého červeného kříže*. Praha: Český červený kříž, 2003.
- ŠVEJNOHA, Josef. *Hana Benešová – čestná předsedkyně Československého červeného kříže*. Praha: Úřad Českého červeného kříže, 2005
- ŠVEJNOHA, Josef: *80 let činnosti Československého červeného kříže 1919 – 1999*. Praha: Úřad Českého červeného kříže, 1999.
- TICHÁ, Věra. *Po boku mužů*. Praha: Naše vojsko, 1966. Živá minulost.
- ZÍDEK, Petr. *Hana Benešová: neobyčejný příběh manželky druhého československého prezidenta (1885-1974)*. Praha: Knižní klub, 2014. ISBN 978-80-242-4681-9.
- Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války*. Praha: Naše vojsko, 1992. ISBN 80-206-0363-8.